

Załącznik

do uchwały Nr

Rady Miejskiej Sokółki

z dnia

Program opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Sokółka na lata 2024–2027

Opracowanie: Jacek Dąbrowski

Spis treści

1. Wstęp.....	4
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	8
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	8
4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023–2026.....	8
4.1.2. Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)	9
4.1.3. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030	10
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	11
4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2030	11
4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego	12
4.2.3. Program opieki nad zabytkami Województwa Podlaskiego	18
4.2.4. Program Rozwoju Powiatu Sokólskiego 2023–2030	18
4.2.5. Powiatowy program opieki nad zabytkami Powiatu Sokólskiego	19
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	19
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami programowymi gminy	19
5.1.1. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Sokółka na lata 2016–2020	19
5.1.3. Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Sokółka	20
5.1.4. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy i Miasta Sokółka	21
5.1.5. Miejskowe plany zagospodarowania przestrzennego.....	24
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	33
5.2.1. Rys historyczny Sokólszczyzny.....	33
5.2.2. Krajobraz kulturowy	35
5.2.3. Zabytki nieruchome.....	39
5.2.4. Zabytki ruchome	50

5.2.5. Zabytki archeologiczne	52
5.2.6. Dziedzictwo niematerialne.....	52
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	54
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	57
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	71
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	72
7. Założenia programowe.....	73
7.1. Priorytety, kierunki i działania Programu opieki nad zabytkami Gminy Sokółka na lata 2024–2027 ...	74
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	81
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami.....	82
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	84
11. Realizacja i finansowanie przez Miasto i Gminę Sokółka zadań z zakresu ochrony zabytków	85

1. Wstęp

Program opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Sokółka na lata 2024–2027 (dalej: *Program opieki*) jest dokumentem stanowiącym podsumowanie i istotne rozwinięcie treści odnoszących się do opieki nad zasobami dziedzictwa kulturowego znajdującymi się w aktach prawa miejscowego oraz dokumentach strategicznych Gminy Sokółka. Program ten stanowiący realizację wymogu ustawowego, opracowany został na okres czterech lat i po zaopiniowaniu przez Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, został przyjęty Uchwałą Rady Miejskiej Sokółki jako ważny dokument w sferze polityki publicznej jaką jest ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Celem sporządzenia *Programu opieki* jest zapewnienie ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego gminy, w tym w szczególności jej krajobrazu kulturowego oraz aktywne i zrównoważone wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy Sokółka. Dokument opracowany przez władze samorządowe kierowany jest do całej społeczności gminy, w szczególności do właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, do organizacji społecznych i instytucji kościelnych. Wspólna troska o dziedzictwo kulturowe we własnym otoczeniu jest podstawą do budowania świadomości i tożsamości mieszkańców. Dziedzictwo bowiem ***należy do nas wszystkich, a dostęp do dziedzictwa to jedno z podstawowych praw człowieka***¹. *Program opieki* ma stanowić źródło wsparcia, koordynacji, a nade wszystko inspiracji do działań w sferze ochrony, edukacji i popularyzacji dziedzictwa kulturowego. Wszelkie działania podejmowane w oparciu o zapisy niniejszego dokumentu mają służyć rozwojowi gminy Sokółka, a zatem pożytkom, które będą odczuwalne przez wszystkich mieszkańców.

W realizowanej przez samorządy polityce publicznej jaką jest opieka nad zabytkami znaczenie i ranga programów opieki nad zabytkami, jako dokumentów o charakterze strategicznym, wyznaczających kierunki i sposoby postępowania z/i wobec dziedzictwa kulturowego jest bardzo istotna.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi *ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*². Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z treści art. 87 u.o.z., w myśl której wójt sporządza dokument na okres 4 lat. Program ten przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Następnie jest on publikowany w dzienniku urzędowym województwa. Z realizacji programu wójt sporządza – co 2 lata – sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy. *Program opieki*, zgodnie z zapisami art. 87 ust. 2 u.o.z. ma na celu:

- [...] 2) *uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;*
- 3) *zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;*
- 4) *wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;*
- 5) *podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;*
- 6) *określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;*
- 7) *podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.*

¹ Por. J. Purchla, *Historyczny krajobraz miejski. Rekomendacja UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego (2011)* [w:] Polski Komitet do spraw UNESCO, Warszawa 2013.

² Tekst jednolity – Dz.U. z 2022 r., poz. 840 – dalej cytowana jako u.o.z.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Podstawą systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce jest *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*³. W myśl jej zapisów: *Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju* (art. 5), *(...) stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju* (art. 6, ust. 1), a także *zapewnia wolność korzystania z dóbr kultury* (art. 73).

Szczegółowo problematyka ochrony zabytków w Polsce została uregulowana w przywołanej wcześniej u.o.z. Wyodrębniono w niej i zdefiniowano pojęcia „ochrony zabytków” i „opieki nad zabytkami”. Do ochrony odnoszą się wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, natomiast zadania należące do właścicieli i użytkowników zabytków, polegające na ich utrzymaniu we właściwym stanie technicznym to – opieka nad zabytkami.

W ustawie zdefiniowano pojęcie zabytku jako nieruchomości lub rzeczy ruchomej, ich części lub zespołu, będącego dziełem człowieka lub związanego z jego działalnością i stanowiącego świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt 1).

Zadania przynależne administracji publicznej w zakresie realizacji polityki publicznej jaką jest ochrona zabytków zostały sprecyzowane przede wszystkim w art. 4 u.o.z. Należą do nich, w szczególności:

- 1) *zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;*
- 2) *zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;*
- 3) *udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;*
- 4) *przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;*
- 5) *kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;*
- 6) *uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.*

Zadania i kompetencje administracji samorządowej w sferze ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały umieszczone w przepisach określających m.in. formy i sposób ochrony zabytków, zagospodarowanie zabytków, prowadzenie badań, prac i robót oraz podejmowanie innych działań przy zabytkach, funkcjonowanie nadzoru konserwatorskiego, zasad finansowania opieki nad zabytkami, opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, organizację organów ochrony zabytków oraz zasady powoływania i funkcjonowania społecznych opiekunów zabytków.

Istotną zmianą wprowadzoną do u.o.z. w 2017 r. jest umożliwienie finansowania prac konserwatorskich i robót budowlanych przez jednostki samorządu terytorialnego nie tylko przy zabytkach wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków, ale także ujętych w gminnej ewidencji zabytków⁴.

U.o.z. uzupełniają akty wykonawcze – rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, dotyczące zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami. Do najważniejszych – istotnych także dla działań realizowanych przez administrację jednostek samorządu terytorialnego – należy zaliczyć:

³ Dz.U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.

⁴ *Ustawa z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw* – Dz.U. z 2017 r. poz. 1595.

- *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem*⁵;
- *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków*⁶;
- *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków*⁷;
- *Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych*⁸.

Jednostkom samorządu terytorialnego przypisany jest szereg zadań z zakresu polityki publicznej, jaką jest ochrona dziedzictwa kulturowego, sformułowanych w innych aktach prawnych rangi ustawowej:

- w ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym⁹, w art. 7, ust. 1, pkt 9 jako jedno z zadań własnych gminy uznano: *zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy: kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*;
- ważne kompetencje samorządu gminnego sformułowano w ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym¹⁰. Określono tu zasady kształtowania polityki przestrzennej, zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Zgodnie z zapisami ustawy, w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym muszą być uwzględniane wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;
- dzięki wprowadzonym przez ustawę z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw z związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu¹¹, zmian w treści przepisów ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym rada gminy uzyskała kompetencje ustalenia w formie uchwały zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ich gabaryty, standardy jakościowe oraz rodzaje materiałów budowlanych, z jakich mogą być wykonane;
- w ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane¹², znalazł się przepis art. 39 stanowiący, że w przypadku prowadzenia robót budowlanych przy obiekcie wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, wymagane jest uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- w ustawie z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji¹³, rewitalizację zdefiniowano jako (art. 2, ust. 1): *[...] proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitali-*

⁵ Tekst jednolity – Dz.U. z 2021 r. poz. 56.

⁶ Tekst jednolity – Dz.U. z 2021 r. poz. 81.

⁷ Tekst jednolity – Dz.U. z 2022 r. poz. 1388.

⁸ Dz.U. z 2004 r. Nr 212 poz. 2153.

⁹ Tekst jednolity – Dz.U. z 2023 r. poz. 40 z późn. zm.

¹⁰ Tekst jednolity – Dz.U. z 2023 r. poz. 977 z późn. zm.

¹¹ Dz.U. z 2015 r. poz. 774 z późn. zm.

¹² Tekst jednolity – Dz.U. z 2023 r. poz. 682 z późn. zm.

¹³ Tekst jednolity – Dz.U. z 2021 r. poz. 485 z późn. zm.

zacji. W art. 3 ust. 1 uznano, że *Przygotowanie, koordynowanie i tworzenie warunków do prowadzenia rewitalizacji, a także jej prowadzenie w zakresie właściwości gminy, stanowią jej zadania własne*. Realizując to zadanie (art. 8, ust. 1): *rada gminy wyznacza, w drodze uchwały, z własnej inicjatywy albo na wniosek wójta, burmistrza albo prezydenta miasta, obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji*.

- w myśl przepisów ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska¹⁴ ochrona powierzchni ziemi polega na zapewnieniu jak najlepszej jej jakości, m.in. przez zachowanie wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych. Finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej obejmuje również działania związane z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- zgodnie z przepisami ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody¹⁵ – art. 83a: *Zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków*;
- w ustawie z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych¹⁶, wprowadzono ograniczenia w stosunku do gospodarowania terenami chronionymi z powodów konserwatorskich. M.in. na podstawie art. 34: *W stosunku do gruntów, na których znajdują się zabytki archeologiczne, wojewódzki konserwator zabytków może określić, w drodze decyzji, zakres i sposób eksploatacji takich gruntów*.
- w przepisach ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami¹⁷ jako cel publiczny wymieniono opiekę nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki, co znajduje odzwierciedlenie w szeregu postanowień tej ustawy. Np. sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 13 ust. 4). W odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję dotyczącą podziału nieruchomości wójt gminy wydaje po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości (art. 13 ust. 5).
- na podstawie przepisów ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej¹⁸ jednostki samorządu terytorialnego mogą sprawować *mecenat nad działalnością kulturalną polegający na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami* (art. 1 ust. 1 i 4). M.in. na podstawie art. 9:
 1. *Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym.*
 2. *Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.*
 3. *Instytucje kultury, dla których organizatorami są jednostki samorządu terytorialnego, mogą otrzymywać dotacje celowe na zadania objęte mecenatem państwa, w tym dotacje celowe na finansowanie lub dofinansowanie kosztów realizacji inwestycji, z budżetu państwa z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego;*
- zgodnie z przepisami ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie¹⁹, kultura, sztuka, ochrona dóbr kultury i dziedzictwa narodowego należy do sfery zadań publicznych, których

¹⁴ Tekst jednolity – Dz.U. z 2022 r. poz. 2556 z późn. zm.

¹⁵ Tekst jednolity – Dz.U. z 2023 r. poz. 1336 z późn. zm.

¹⁶ Tekst jednolity – Dz.U. z 2022 r. poz. 2409 z późn. zm.

¹⁷ Tekst jednolity – Dz.U. z 2023 r. poz. 344 z późn. zm.

¹⁸ Tekst jednolity – Dz.U. z 2020 r. poz. 194 z późn. zm.

¹⁹ Tekst jednolity – Dz.U. z 2023 r. poz. 571.

realizację jednostka samorządu terytorialnego może powierzyć organizacjom pozarządowym i innym podmiotom wymienionym w tej ustawie.

Zasady ochrony zabytków zgromadzonych w muzeach, bibliotekach i archiwach, które także wchodzą w zakres działalności samorządu terytorialnego – zostały określone w następujących przepisach ustawowych:

- *ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach*²⁰ określa muzeum jako jednostkę, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów;
- w *ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach*²¹ uznano, że biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Organizują one i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej;
- ochronę materiałów archiwalnych regulują z kolei przepisy *ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach*²².

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych stanowi jeden z celów gminnego programu opieki nad zabytkami. System zadań strategicznych dla obszaru gminy wynika zarówno z przyjętych przez organ stanowiący dokumentów strategicznych, jak i dokumentów opracowywanych przez jednostki administracyjne wyższego rzędu, zarówno poziomu regionalnego, jak i krajowego.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023–2026

Zgodnie z u.o.z.: *W celu stworzenia warunków niezbędnych do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego inicjuje i opracowuje, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami* (art. 84). Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest uchwalany przez Radę Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (art. 86), na okres 4 lat (art. 85 ust 2). W krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się, w szczególności, cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji (art. 85 ust. 1).

W dniu 1 grudnia 2023 r. Rada Ministrów przyjęła *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023–2026*²³. Do jego najważniejszych celów zalicza się:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

²⁰ Tekst jednolity – Dz.U. z 2022 r. poz. 385.

²¹ Tekst jednolity – Dz.U. z 2022 r. poz. 2393.

²² Tekst jednolity – Dz.U. z 2020 r. poz. 164.

²³ Brak publikacji w MP - <https://www.gov.pl/web/kultura/krajowy-program-ochrony-zabytkow-i-opieki-nad-zabytkami-na-lata-2023-2026-przyjety-przez-rade-ministrow>

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

4.1.2. Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) została przyjęta Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z 14 lutego 2017 r.²⁴

Jest ona *strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji w horyzoncie roku 2020 i 2030, określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągania oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR. Wdrażanie tych projektów oraz stopień realizacji celów rozwojowych, określony wskaźnikami, będzie przedmiotem rozbudowanego systemu monitoringu i ewaluacji. Pozwoli to na zarządzanie realnymi procesami w gospodarce – i, w miarę potrzeb, aktualizowanie zarówno listy, jak i zakresu projektów*²⁵.

²⁴ MP z 2017 r. poz. 260.

²⁵ *Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju...*, s. 6.

W części IV dokumentu – *Kierunki interwencji* w pkt. 4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej uznano, że: *Inwestycje w kulturę wpływają nie tylko na ekonomiczny rozwój i wzrost konkurencyjności, ale także na wzmocnienie kapitału społecznego. Inwestowanie w ochronę dziedzictwa, rozwój i modernizację infrastruktury kultury oraz edukację kulturalną – kształcenie odbiorcy i jego kulturowych kompetencji przyczynia się do rozwijania kultury i innowacyjności. Dzięki tym kompetencjom i uczestnictwu w kulturze społeczeństwo buduje z jednej strony tożsamość, szacunek do tradycji, poczucie przynależności do wspólnoty i jej historii, z drugiej zaś kreatywność, innowacyjność, otwartość i tolerancyjność*²⁶. W ramach działań do roku 2020 zaplanowano m.in.: *Wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu – wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie*²⁷.

Wśród działań zaplanowanych do realizacji do 2030 r. znalazły się m.in.: ***Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe*** (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO) oraz *Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury*²⁸.

4.1.3. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030

Nowa *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030* została przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 27 października 2020 r.²⁹ Ważną rolę przypisano w niej problematyce ochrony dziedzictwa kulturowego – za drugi cel szczegółowy uznano bowiem: ***Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich, zaś jednym z kierunków działań w tym celu ma być: Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury***³⁰.

Jednym z kluczowych zadań państwa wg *SRKS 2030* jest inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu ma być realizowany projekt pn. *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022*. Innymi istotnymi programami, które mają wspierać realizację celów SRKS, a jednocześnie są ważne z punktu widzenia ochrony dziedzictwa kulturowego będą m.in.:

- Projekt strategiczny *Rozwój turystyki kulturowej*, dotyczący działań przy obiektach znajdujących się na trasie Europejskich Szlaków Kulturowych ze szczególnym uwzględnieniem obiektów i obszarów będących jednocześnie pomnikami historii, obejmujący:
 - ✓ *Dofinansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach znajdujących się w najgorszym stanie zachowania.*

W przypadku szlaków kulturowych inwestycje obejmujące kilka lub kilkanaście zabytków znacząco wpłyną na waloryzację krajobrazu kulturowego, eksponując jego unikalne cechy. Elementem przedsięwzięć z tego obszaru będą również prace remontowe i porządkujące najbliższe otoczenie zabytków, co stanowi istotę planowanego programu wsparcia dla szlaków kulturowych.

²⁶ Ibidem, s. 216.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Uchwała Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. w sprawie przyjęcia „Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030”, M.P. z 2020 r. poz. 1060.

³⁰ *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030*, s. 74–78.

- ✓ *Dofinansowanie projektów wspierających proces upowszechniania i udostępniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami.*

Celem tego rodzaju przedsięwzięć będzie zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w opiekę nad zabytkami i równolegle – wzmocnienie poczucia tożsamości oraz więzi lokalnych składających się na kapitał społeczny.

Wsparcie [w projekcie *Rozwój turystyki kulturowej*] obejmie podmioty zarządzające szlakami kulturowymi i Pomnikami Historii, które podejmą współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi oraz samorządami. Rezultatem projektu będzie poprawa stanu wybranych zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych, a także obiektów uznanych za Pomniki Historii. Projekt przyczyni się do aktywizacji społeczności lokalnych w obszarze zdolności do efektywnej współpracy. Skutkiem projektu powinno być także zwiększenie ruchu turystycznego w obszarach poddanych interwencji. Można założyć, że dzięki realizacji tej inicjatywy ruch turystyczny zwiększy się w województwach małopolskim, śląskim, podkarpackim, świętokrzyskim, kujawsko-pomorskim, lubuskim oraz warmińsko-mazurskim. Projekt zakłada formułę konkursową, w związku z czym nie jest możliwe precyzyjne określenie OSI. Wsparcia wymagają również inne zabytki, także te o lokalnym charakterze, ważne dla społeczności lokalnych.

- Kontynuacja projektu *Krajobraz mojego miasta* – celem jest zwrócenie uwagi władz samorządowych, firm i instytucji oraz społeczeństwa na problem chaosu reklamowego i konieczność zrównoważonego planowania przestrzeni miejskiej; w ramach projektu ma zostać zwiększony nacisk na działania edukacyjne oraz promocyjne w zakresie kształtowania i ochrony estetyki przestrzeni publicznych³¹.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2030

Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2030 roku (SRWP) została przyjęta uchwałą Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 27 kwietnia 2020 r.³² Bogate dziedzictwo kulturowe wynikające m.in. z wielonarodowego charakteru regionu zostało uznane – w analizie SWOT – za jedną z istotnych mocnych stron w wymiarze społecznym.

Dziedzictwo kulturowe zostało przywołane w różnych wymiarze w następujących celach operacyjnych SRWP:

- **1.3. Lokalna przedsiębiorczość**, gdzie jednym z głównych kierunków interwencji jest: *Wspieranie rozwoju turystyki w oparciu o m.in. walory przyrodnicze, dziedzictwo kulturowe i lokalne produkty turystyczne*³³;
- **2.3. Przestrzeń wysokiej jakości**, gdzie uznano, że Podlasie to: *Nowoczesny region rozwijający się w sposób zrównoważony, to region optymalnie wykorzystujący uwarunkowania przyrodnicze, ekonomiczne i społeczno-kulturowe*. Przestrzeń wysokiej jakości oznacza w tym kontekście m.in. kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego. Zaś jednymi z głównych kierunków interwencji są cele: **Ochrona zasobów kulturowych, przyrodniczych i wartości krajobrazowych oraz Wspieranie działań rewitalizacyjnych i związanych z odnową wsi**³⁴;
- **3.2. Kapitał społeczny**, gdzie uznano, że: *Kapitał społeczny traktowany jest jako ważny czynnik rozwoju regionów. Ścieżkę do budowania kapitału społecznego tworzą działania ukierunkowane na kształtowanie postaw społecznych i obywatelskich oraz wspieranie dialogu społecznego. Województwo podlaskie będzie w tym*

³¹ *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030*, s. 75–76.

³² Uchwała Nr XVIII/213/2020 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 27 kwietnia 2020 r. w sprawie przyjęcia „Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2030”.

³³ Ibidem, s. 39–40.

³⁴ Ibidem, s. 54–56.

*celu wykorzystywać znaczny potencjał kulturowy regionu wynikający m.in. z jego wielonarodowego i wielokulturowego charakteru. Podstawą budowania silnego kapitału społecznego jest wzmacnianie więzi opartych na wspólnej tożsamości i umiejętności jej ciągłej, twórczej reinterpretacji. Integralnym elementem kapitału społecznego i jego specyfiką jest otwartość na inne wzorce kulturowe, umiejętność współdziałania osób reprezentujących różne wartości, tradycje, normy zachowań i sposoby życia. Jako jeden z istotnych głównych kierunków interwencji wymieniono: **Wzmacnianie tożsamości lokalnej, regionalnej i narodowej**³⁵.*

4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego

Obecnie obowiązujący Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego [PZPWP] został uchwalony 22 maja 2017 r.³⁶ Zmienił on obowiązujący wcześniej – uchwalony 27 czerwca 2003 r. – Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego, zmieniony w dniu 26 maja 2014 r.³⁷

Zasoby dziedzictwa kulturowego zostały opisane w rozdz. 3.6.8.1. PZPWP pt. *Walory przyrodnicze i kulturowe*. Wymieniono tu kilka zabytków z terenu województwa zaliczonych *do grupy około 100 najważniejszych zabytków w Polsce*:

- a) zespół rynku z kościołem misjonarzy, pomnikiem Stefana Czarnieckiego i zabudową małomiasteczkową w Tykocinie,
- b) zespół klasztoru Kamedułów w Wigrach,
- c) zespół pałacowy Branickich z ogrodem w Białymstoku,
- d) kościół modernistyczny św. Rocha w Białymstoku³⁸.

Niezrozumiałe jest pominięcie zespołu meczetu i mizaru w Bohonikach, które wraz z podobnymi obiektami w Kruszyńskach są od 22 października 2012 r. uznane za Pomniki Historii.

Zasoby dziedzictwa kulturowego województwa podlaskiego zostały omówione w rozdz. 3.8.2. *Krajobrazu kulturowego województwa*, zaś w rozdz. 3.8.3.4. zestawiono *Problemy związane z ochroną dziedzictwa kulturowego*:

- 1) Przemiany cywilizacyjno-kulturowe niekorzystnie wpływające na stan dziedzictwa, to w szczególności:
 - a) wyludnianie wsi i zmiany w gospodarce rolnej powodujące zanikanie tradycyjnego krajobrazu kulturowego wiejskiego,
 - b) nasilanie się lokalnego i ponadlokalnego ruchu kołowego na obszarach zabytkowych, skutkujące pogarszaniem stanu zabytkowej zabudowy i modernizacjami historycznych układów komunikacyjnych kosztem ich zabytkowych wartości,
 - c) przekształcanie funkcjonalne historycznych centrów większych miast cechujące się: odpływem części mieszkańców na przedmieścia, przenoszeniem handlu do centrów handlowych, „zamieraniem” części przestrzeni publicznych poza godzinami pracy urzędów i banków oraz starzeniem i pauperyzacją mieszkańców, zaś w mniejszych miastach zanikaniem drobnego handlu przy historycznych rynkach z powodu budowy na przedmieściach sklepów wielkopowierzchniowych, prowadzącym do deprecjacji i degradacji zabytkowych układów urbanistycznych,

³⁵ Ibidem, s. 61–62.

³⁶ Uchwała Nr XXXVI/330/17 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 22 maja 2017 w sprawie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego – Dz.U. Woj. Podlaskiego z 2017 r. poz. 2777 i poz. 3270.

³⁷ Uchwała Nr IX/80/03 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 27 czerwca 2003 w sprawie uchwalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego – Dz.U. Woj. Podlaskiego z 2003 r. Nr 108, poz. 2026 oraz Uchwała Nr XL/479/14 Sejmiku Województwa Podlaskiego z dnia 26 maja 2014 w sprawie zmiany Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego – Dz.U. Woj. Podlaskiego z 2014 r., poz. 2319.

³⁸ PZPWP, s. 74.

- d) agresywna komunikacja wizualna (szyldy, reklamy, bilbordy itd.) powodująca dezintegrację miejskiego krajobrazu, w tym obszarów zabytkowych,
 - e) redukowanie znaczenia dziedzictwa kulturowego do roli atrakcji turystycznej skutkujące tendencją do nadmiernego „uatrakcyjniania”, a jednocześnie do standaryzacji przestrzeni staromiejskich i zabytków, bez zrozumienia dla ich swoistości.
- 2) Niesprawność procesów administracyjno-regulacyjnych służących ochronie dziedzictwa, w tym:
- a) brak zainteresowania ze strony samorządów tworzeniem parków kulturowych,
 - b) niedostatek planów miejscowych zapewniających ochronę przestrzeni kulturowej, przy presji inwestorów o niskiej świadomości znaczenia ochrony dziedzictwa kulturowego, skutkujący inwestycjami zacierającymi autentyczność zabytków oraz ingerencją w tradycyjne funkcje i relacje przestrzenne układów zabytkowych i krajobrazu kulturowego,
 - c) niedostateczna współpraca pomiędzy organami ochrony zabytków a organami administracji samorządowej (w tym m.in. w zakresie spójności gminnych i wojewódzkiej ewidencji zabytków, czemu zresztą nie sprzyjają zmieniające się i nie do końca jasne regulacje prawne, oraz przestrzegania obowiązku i trybu uzgodnień),
 - d) ograniczone i nadbyt pragmatyczne podejście do ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego związanego z krajobrazem kulturowym, a służącego zachowaniu jego tożsamości (historyczne nazwy, miejsc, miejscowości, ulic i placów, upamiętnianie postaci i wydarzeń historycznych)³⁹.

Kierunki ochrony i zagospodarowania zasobów dziedzictwa kulturowego zostały sformułowane w rozdz. 6.4.8. ***Ochrona oraz wykorzystanie dziedzictwa kulturowego***⁴⁰.

Celem ochrony konserwatorskiej jest trwałe zachowanie właściwego zagospodarowania i użytkowania zabytkowych, historycznych układów urbanistycznych, ruralistycznych, historycznych zespołów i obiektów budowlanych, stanowisk archeologicznych i ich otoczenia oraz krajobrazu kulturowego, określonych w rys. 11 [***w PZPWP – przyp. Autor***].

6.4.8.1. Dokumenty związane z ochroną i wykorzystaniem dziedzictwa i krajobrazu kulturowego

- 1) Dokumenty polityki przestrzennej gmin – studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i plany miejscowe powinny ustalać obowiązek i zasady:
 - a) zachowania, eksponowania oraz ochrony i przywracania do stanu właściwego zasobów i walorów zabytkowych,
 - b) ochrony i kształtowania harmonijnego, współczesnego krajobrazu kulturowego, z uwzględnieniem uwarunkowań historycznych i regionalnych, w tym:
 - historycznie ukształtowanej sieci osadniczej z infrastrukturą transportową i techniczną,
 - historycznie ukształtowanych układów osadniczych miejskich i wiejskich z ich strukturą użytkowania terenu i fizjonomią zagospodarowania, z zabytkowymi przestrzeniami publicznymi, zielenią, dominantami i wartościowymi panoramami, z uwzględnieniem poszczególnych obiektów zabytkowych – ich formy i wystroju.
- 2) Audyt krajobrazowy dla obszaru województwa, sporządzony zgodnie z art. 38a Ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, stanowić będzie podstawę określenia krajobrazów priorytetowych.

³⁹ PZPWP, s. 114.

⁴⁰ PZPWP, s. 244–250.

3) Studia krajobrazu kulturowego powinny stanowić podstawę ustaleń planistycznych do rewaloryzacji i rewitalizacji zagospodarowania przestrzennego, zapewniając ochronę panoram, otoczenia dominant i ekspozycję. Rekomenduje się poprzedzanie sporządzania dokumentów planistycznych polityki przestrzennej gmin opracowywaniem „Studiów krajobrazu kulturowego” obszarów występowania zabytkowych układów urbanistycznych i układów ruralistycznych, określających w szczególności:

- a) walory zasobów kulturowych i formy ich ochrony,
- b) cechy rozwoju i etapy ewolucji struktur przestrzennych w rozwarstwieniu chronologicznym,
- c) wnętrza o szczególnych wartościach krajobrazowych, osie widokowe oraz dominanty przestrzenne, a także obiekty i obszary dysharmonijne,
- d) kierunki działań na rzecz ochrony i zapobiegania degradacji zabytków.

[...]

5) Krajobrazy kulturowe występujące na obszarze województwa, ich cechy oraz wartości, będą określone na etapie sporządzania audytu krajobrazowego w oparciu o rozporządzenie resortowe, ustalające kryteria i sposoby oceny, wraz ze szczegółowym zakresem i metodologią prac. Ze wstępnej delimitacji obszarów specyficznych pozamiejskich typów krajobrazów kulturowych regionu wyodrębniono powierzchnie o zestawie cech stanowiących wyróżniki krajobrazu – charakterystyczne i reprezentatywne dla danego typu lub regionu, o bardzo wysokiej autentyczności, odrębności, wyjątkowości, bardzo rzadko spotykane gdzie indziej. Wyróżniono m.in. typy krajobrazów kulturowych wytworzone przez grupy etniczne, będące podmiotem umacniania ich swojskości, tworzenia tradycji i ochrony tożsamości. Określone orientacyjnie typy krajobrazów kulturowych obejmują [*m.in. – przyp. Autor*]:

- a) **pasma pogranicza kulturowego – krajobraz kulturowy pogranicza polsko-białoruskiego, ze zróżnicowaną etnicznie i wyznaniowo (prawosławie, katolicyzm, islam) ruralistyką, architekturą i folklorem, z enklawą osadnictwa tatarskiego, oraz pogranicza polsko-litewskiego, z enklawą osadnictwa litewskiego,**

[...]

- d) **krajobraz kulturowy – przyrody i osadnictwa enklaw i obrzeży:** Puszczy Białowieskiej, Puszczy Augustowskiej i **Puszczy Knyszyńskiej.**

6) Szlaki kulturowe predystynowane do wytyczenia i zagospodarowania określono w pkt 3.8.3.3. ppkt 2. oraz przedstawiono na mapce 58.

6.4.8.2. Ochrona i kształtowanie dziedzictwa kulturowego

Rekomenduje się do uwzględnienia w dokumentach polityki przestrzennej i programach rozwoju gmin:

1) Zasady ogólne – wynikające zwłaszcza z procesu integracji europejskiej:

- a) szczególną ochronę tożsamości kulturowej regionu, przed zagrożeniem jej wytracenia w konfrontacji z europejskim, uniwersalnym modelem życia, w sferze kultury materialnej i jej unikalnej specyfiki etnicznej i religijnej,
- b) uwzględnianie potrzeb współczesnego społeczeństwa w procesie ochrony i kształtowania zasobów dziedzictwa kulturowego,
- c) harmonijne współistnienie zasobów dziedzictwa kulturowego z zasobami środowiska przyrodniczego – jako filaru rozwoju turystyki,
- d) tworzenie warunków kompleksowej ochrony obszarów o walorach zabytkowych i kulturowych, takich jak: strefy ochrony konserwatorskiej, parki kulturowe i obszary priorytetowego zabytkowego krajobrazu kulturowego,

- e) priorytet ochrony walorów dziedzictwa kulturowego o randze międzynarodowej i krajowej,
 - f) wykorzystanie unikalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w krajowej i międzynarodowej promocji województwa.
- 2) Zasady ochrony i tworzenia nowych wartości kulturowych w reprezentatywnych obszarach tożsamości kulturowej województwa podlaskiego, określonych w pkt 3.8.2.2. uwarunkowań, w tym:
- a) kształtowanie krajobrazu historyczno-kulturowo-przyrodniczego regionu poprzez ochronę unikatowych lub specyficznych walorów krajobrazowych jednostek osadniczych i ich otoczenia,
 - b) kształtowanie form architektonicznych i gabarytów nowej zabudowy zharmonizowanych z walorami kulturowymi istniejącej,**
 - c) stosowanie materiałów, wystroju i kolorystyki obiektów budowlanych oraz zagospodarowania ich otoczenia, nawiązujących do tradycji lokalnych.**
- 3) Zasady ochrony i rewaloryzacji obszarów zabytkowych, w tym:
- a) zachowanie historycznych założeń urbanistycznych, a w szczególności: rozplanowania przestrzeni publicznych (np. ulic, placów, skwerów itp.), osi kompozycyjnych i widokowych, rozmieszczenia dominant, gabarytów i sposobów zabudowy oraz form architektonicznych,
 - b) zapewnianie ekspozycji całych zespołów zabudowy i najwartościowszych jej elementów,
 - c) twórcze kontynuowanie tradycji konstrukcyjnych, materiałowych, wystroju i kolorystyki obiektów oraz zagospodarowania ich otoczenia,
 - d) lokalizowanie funkcji użytkowych niekolizyjnych z historycznymi funkcjami obszarów, zapewniających podstawy ekonomiczne utrzymania dobrego stanu technicznego zabudowy i zagospodarowania oraz atrakcyjność turystyczną,
 - e) eliminowanie funkcji użytkowych i obiektów kolizyjnych pod względem sanitarnym i estetycznym z walorami kulturowymi obszarów zabytkowych,
 - f) harmonijne wkomponowywanie nowej zabudowy w historyczną panoramę jednostek osadniczych,
 - g) poprawianie dostępności komunikacyjnej i systemów parkowania pojazdów oraz eliminacja uciążliwości ruchu drogowego, zwłaszcza tranzytowego towarowego;
 - h) poprawianie warunków ochrony przeciwpożarowej,
 - i) poprawianie standardu cywilizacyjnego zabudowy w zakresie wyposażenia w systemy kanalizacyjne i niskoemisyjne systemy energetyczne.
- 4) Zasady ochrony i utrzymania dobrego stanu technicznego obiektów zabytkowych, z priorytetem obiektów o randze krajowej i regionalnej, w tym:
- a) zapewnienie funkcji użytkowych stosownych do lokalizacji i form architektonicznych obiektów gwarantujących ich utrzymanie w dobrym stanie technicznym i racjonalne wykorzystanie dla potrzeb społecznych,
 - b) obowiązek uzgadniania z Podlaskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu oraz uzyskania pozwoleń dla projektów budowlanych dotyczących rewaloryzacji i modernizacji obiektów zabytkowych i ich otoczenia.
- 5) Zasady ochrony przed dewastacją obiektów archeologicznych i określenie warunków ich udostępnienia zwiedzającym oraz sposobów postępowania w przypadkach natrafienia na przedmioty mogące stanowić zabytki archeologiczne w trakcie prowadzenia robót ziemnych, w tym:
- a) zapewnienie sposobu zagospodarowania i eksponowania terenu stanowiska archeologicznego zabezpieczającego go przed dewastacją i degradacją,

- b) obowiązek zawiadamiania stosownych służb archeologicznych o każdorazowym natrafieniu na przedmioty mogące być zabytkami archeologicznymi w trakcie prowadzenia robót ziemnych i przerywania ich do czasu przebadania stanowiska,
 - c) ustalanie dokładnej lokalizacji zabytków archeologicznych w planach miejscowych, w tym typu stanowiska archeologicznego i jego zasięgu oraz zasad i sposobów dopuszczalnego zagospodarowania,
 - d) wskazanie zabytków archeologicznych do bezwzględneho zachowania, tj. z bezwzględnym zakazem prowadzenia prac budowlanych, oraz zabytków archeologicznych, dla których dopuszcza się inne zagospodarowanie terenu po przeprowadzeniu badań archeologicznych.
- 6) Zasady tworzenia wartości kulturowych w nowych i rewalityzowanych zespołach zabudowy, w szczególności poprzez:
- a) kształtowanie przestrzeni publicznych o zindywidualizowanych formach urbanistycznych, w tym: ulic, placów, pasażów i ciągów pieszych, skwerów, zieleni parkowej i sportowo-rekreacyjnej,
 - b) interesujące formy architektoniczne aranżacji otoczenia przestrzeni publicznych,
 - c) wykorzystanie w kompozycjach urbanistycznych szczególnych cech środowiska przyrodniczego – stosownie do jego predyspozycji, dla potrzeb terenów sportowo- rekreacyjnych i turystycznych, a konfiguracji terenów dla kształtowania sposobu ich zagospodarowania i zabudowy,
 - d) rozmieszczanie akcentów i dominant przestrzennych, twórczo kontynuujących istniejące założenia urbanistyczne,
 - e) stosowanie zindywidualizowanych form architektonicznych poszczególnych obiektów lub ich grup, z zachowaniem harmonijnych gabarytów całościowych zespołów i sylwety przestrzennej jednostek osadniczych,
 - f) harmonizowanie gabarytów zabudowy plombowej z gabarytami otaczającej (z wyjątkiem dominant przestrzennych i akcentów urbanistycznych wynikających z całościowych koncepcji urbanistycznych).

6.4.8.3. Zasady ochrony dóbr kultury współczesnej

Rekomenduje się ustalenie w dokumentach planistycznych polityki przestrzennej gmin, a w szczególności w planach miejscowych, obowiązku ochrony dóbr kultury współczesnej, zespołów i obiektów architektoniczno-urbanistycznych lub ich elementów. Ustalenie wykazu dóbr kultury współczesnej do ochrony wymaga uprzedniej oceny stanu i funkcjonowania obszaru, rozpoznania wartości kulturowych i przestrzennych oraz uściślenia możliwości i zakresu ochrony, na podstawie materiałów źródłowych i dokumentacyjnych, w tym także dotyczących ich ekspozycji i otoczenia.

6.4.8.4. Kierunki działań dla ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego

- 1) Integracja działań społeczno-gospodarczych dla opieki nad zabytkami, w tym:
 - a) opracowywanie i realizacja kompleksowych programów rewitalizacyjnych terenów z zasobami zabytkowymi, zwłaszcza historycznych miejskich, przemysłowych i powojennych [...],
 - b) opracowywanie i realizację lokalnych strategii rozwoju obszarów wiejskich, wykorzystujących miejscowe tradycje i zasoby zabytkowe,
 - c) przygotowywanie ofert na najlepsze zagospodarowanie i użytkowanie publicznych obiektów zabytkowych, służące zaangażowaniu sektora gospodarczego w opiekę nad zabytkami (m.in. na inkubatory przedsiębiorczości, instytucje otoczenia biznesu, centra usługowe, infrastrukturę turystyczną),
 - d) wspieranie inicjatyw wykorzystujących obiekty zabytkowe do tradycyjnych form działalności gospodarczej, w tym rolnictwa ekologicznego i tradycyjnego przetwórstwa, oraz reaktywacja ginących zawodów,

- e) wspieranie rozwoju infrastruktury publicznej, zwłaszcza turystycznej, wykorzystującej miejscowe tradycje [...],
- f) propagowanie zabudowy i zagospodarowania terenu nawiązujących do form tradycyjnych, zwłaszcza w obszarach kulturowych.

2) Konserwacja i adaptacja zabytków, obejmujące:

- a) wspieranie zagospodarowania terenów przemysłowych, powojсковych i zdegradowanych poprzez nadanie im nowych funkcji, z priorytetem obiektów zabytkowych i charakterystycznych krajobrazów kulturowych, poprzedzone opracowaniem programów rewitalizacji [...].
- b) wspieranie zagospodarowania, konserwacji i adaptacji (w tym rewitalizacji, rewaloryzacji i ekspozycji) obiektów zabytkowych wraz z otoczeniem, także archeologicznych, m.in. w formule partnerstwa publiczno-prywatnego oraz projektów trans-granicznych [...],
- c) wspieranie kompleksowych programów konserwatorskich ochrony zabytków drewnianych znajdujących się w skansenach i w miejscach ich pierwotnej lokalizacji [...],
- d) przeciwdziałanie niszczeniu stanowisk archeologicznych, w tym zachowanie zabytków archeologicznych, dokumentowanie i opracowywanie wyników badań nieinwestorskich i ratowniczych,
- e) wspieranie renowacji i konserwacji małej architektury, w tym sakralnej, oraz miejsc pamięci i martyrologii,
- f) wspieranie budowy, odbudowy i renowacji infrastruktury kulturowej w miejscach o symbolicznym znaczeniu dla historii regionu oraz służących opiece nad zabytkami,
- g) unowocześnianie infrastruktury technicznej oraz poprawę estetyki obiektów zabytkowych [...].

3) Kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych, poprzez:

- a) wspieranie konserwacji, rewitalizacji, renowacji, rewaloryzacji i ekspozycji zabytkowych centrów miast i wsi, zabytkowych terenów zieleni, w tym cmentarzy, obszarów fortyfikacji i budowli obronnych, obiektów archeologicznych mających własną formę przestrzenną [...],
- b) sukcesywną realizację iluminacji zabytków,
- c) propagowanie wykorzystywania tradycyjnych form zabudowy i zagospodarowania terenu oraz detalu architektonicznego dla harmonijnego kształtowania krajobrazów,
- d) wspieranie tradycyjnych form gospodarowania, w tym rolnictwa ekologicznego, tradycyjnych technik budownictwa, rzemiosła i przetwórstwa, zwłaszcza w obszarach priorytetowych krajobrazu kulturowego,
- e) tworzenie parków kulturowych w celu ochrony kulturowych krajobrazów historycznych oraz wytyczanie szlaków kulturowo-historycznych w celu promowania walorów kulturowych województwa (pkt 3.8.3.3),
- f) ustanawianie nowych parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, przede wszystkim na obszarach o zachowanych regionalnych cechach krajobrazu kulturowego [...],
- g) rozwój systemu ścieżek edukacyjnych przyrodniczo-kulturowych [...],
- h) wspieranie poprawy standardów ochrony środowiska i bezpieczeństwa publicznego w centrach miast i wsi przez, między innymi, spowolnienie lub eliminację ruchu samochodowego, racjonalizację gospodarki odpadami, modernizację i rozbudowę sieci kanalizacyjnych, energetycznych, teleinformatycznych i „cichych” infrastruktury ulicznej.

Dla polityki ochrony dziedzictwa kulturowego i polityki planistycznej realizowanych przez samorząd Miasta i Gminy Sokółka szczególnie istotne są zapisy rozdz. 6.4.8.2. *Ochrona i kształtowanie dziedzictwa kulturowego*,

w których zawarte zostały rekomendacje do uwzględnienia w dokumentach polityki przestrzennej i programach rozwoju gmin.

4.2.3. Program opieki nad zabytkami Województwa Podlaskiego

Województwo podlaskie jest jedynym województwem w kraju, które nigdy nie opracowało wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami. Zapisy dotyczące ochrony zabytków znajdują się w innych dokumentach rangi wojewódzkiej, w szczególności w *Planie zagospodarowania przestrzennego województwa podlaskiego*.

4.2.4. Program Rozwoju Powiatu Sokólskiego 2023–2030

Program Rozwoju Powiatu Sokólskiego na lata 2023–2030 został przyjęty dnia 24 marca 2023 r.⁴¹ Realizację *Strategii* oparto na drzewie celów – trzech celach strategicznych i przypisane im cele operacyjne realizowane w obrębie 5 obszarów:

- Inwestycje i przedsiębiorczość w powiecie sokólskim,
- Aktywne i uczestniczące społeczeństwo w powiecie sokólskim,
- Turystyka w powiecie sokólskim,
- Infrastruktura techniczna, rewitalizacja i ochrona środowiska w powiecie sokólskim,
- Opieka zdrowotna i społeczna w powiecie sokólskim.

Ochrona zabytków i ich wykorzystanie dla rozwoju turystyki znalazły się w obszarze ***Turystyka w powiecie sokólskim***. Za cel strategiczny w tym obszarze uznano: ***Zwiększenie atrakcyjności turystycznej powiatu w oparciu o walory naturalne i przyrodnicze***.

„Jak wskazuje Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego, ambitnym wyzwaniem jest umiejętne skonstruowanie produktu turystycznego wyróżniającego województwo podlaskie (połączenie wielu elementów kulturowych, uzdrowiskowych, przyrodniczych, historycznych, kulinarnych w jedną atrakcyjną całość). Rozwiązaniem umożliwiającym pełniejsze wykorzystanie potencjału turystycznego i przyrodniczego regionu, wysokiego zróżnicowania wewnątrzregionalnego oraz wielowiekowego i bogatego dziedzictwa kultury materialnej i duchowej jest pakietyzacja (kompleksowość) oferty turystycznej. Powinna ona opierać się na wspólnym zaangażowaniu usługodawców rynku turystycznego w tworzeniu wspólnych (często wiązanych) inicjatyw, atrakcji, biletów. W pierwszej kolejności należy skoncentrować się na rozwoju produktu turystycznego w układzie wewnątrzregionalnym. Ważne jest, aby w zakresie rozwoju tej branży, która zasadniczo może wesprzeć gospodarkę powiatu i jego gmin, skoncentrować się na współpracy, łączeniu sił i wspólnym działaniu. Wymaga to utworzenia wspólnego produktu turystycznego, jego promocji i wspierania”⁴².

Do celów operacyjnych mających realizować zwiększenie atrakcyjności turystycznej powiatu sokólskiego zaliczono m.in.:

12. Ochrona zabytków,

13. Promocja zabytków [...] ⁴³

Zaś do zadań kluczowych:

⁴¹ Uchwała Nr LXX/452/2023 Rady Powiatu Sokólskiego z dnia 23 marca 2023 r. w sprawie przyjęcia *Programu Rozwoju Powiatu Sokólskiego na lata 2023–2030*.

⁴² *Program Rozwoju Powiatu Sokólskiego*, s. 71–72.

⁴³ Ibidem, s. 72.

18. Zahamowanie procesu degradacji zabytków powiatu,
19. Pozyskiwanie środków zewnętrznych na poprawę stanu zachowania zabytków powiatu,
20. Opracowanie mapy zabytków powiatu,
21. Organizacja konkursów, prelekcji podnoszących poziom wiedzy o zabytkach w powiecie sokólskim⁴⁴.

4.2.5. Powiatowy program opieki nad zabytkami Powiatu Sokólskiego

Powiat sokólski nie ma opracowanego powiatowego programu opieki nad zabytkami. Zapisy dotyczące ochrony zabytków znajdują się w innych dokumentach rangi powiatowej, w szczególności w Programie Rozwoju Powiatu Sokólskiego na lata 2023–2030.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami programowymi gminy

5.1.1. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Sokółka na lata 2016–2020

Ostatnim dokumentem o randze strategii gminy był *Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Sokółka na lata 2016–2020*, przyjęty dnia 28 czerwca 2016 r.⁴⁵

W Diagnostyce gminy zawartej w dokumencie zanalizowane zostały istotne sfery mające wpływ na funkcjonowanie i rozwój gminy, takie jak: uwarunkowania przestrzenne, zasoby ludzkie i rynek pracy, infrastruktura społeczna, infrastruktura techniczna, gospodarka. Zidentyfikowane zostały także istotne problemy wpływające (negatywnie) na tempo i kierunki rozwoju.

Realizację *Planu Rozwoju* oparto na grupie czterech celów strategicznych i przyporządkowanych im Strategicznych Programach Gospodarczych – generalnie powielających zapisy z wcześniejszego dokumentu: Strategii Rozwoju Miasta i Gminy Sokółka do 2015 roku – które w sporym stopniu zachowują swoją aktualność. Problematyka ochrona zabytków, i szerzej dziedzictwa kulturowego, wpisuje się pośrednio lub bezpośrednio w następujące cele strategiczne i Strategiczne Programy Gospodarcze:

Cel strategiczny	Strategiczne Programy Gospodarcze
A. Aktywizacja gospodarcza obszaru dla tworzenia nowych miejsc pracy oraz wzrostu dochodów mieszkańców i budżetu gminy.	A.7. Zagospodarowanie obiektów nieużytkowanych na terenie Gminy. A.13. Rozwój agroturystyki. A.14. Rozwój gospodarstw ekologicznych. A.16. Racjonalna gospodarka leśna
B. Poprawa dostępności do instytucji infrastruktury społecznej oraz tworzenie warunków dla wszechstronnego rozwoju mieszkańców.	B.1. Wyznaczenie i urządzenie szlaków turystycznych pieszych i rowerowych oraz pól biwakowych. B.2. Poszerzenie kalendarza imprez kulturalnych i sportowych. B.5. Rozwój infrastruktury instytucji kultury. B.8. Ochrona dziedzictwa kulturowego.

⁴⁴ Ibidem, s. 73.

⁴⁵ Uchwała Nr XXXIII/215/16 Rady Miejskiej Sokółki z dnia 28 czerwca 2016 r. w sprawie przyjęcia „Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Sokółka na lata 2016–2020”. *Plan Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Sokółka na lata 2016–2020* zastąpił wcześniejszy dokument strategiczny: *Strategię Rozwoju Miasta i Gminy Sokółka do 2015 roku*, przyjętą w 2002 r.

	B.10. Rozwój kapitału ludzkiego. B.15. Kształtowanie i ochrona lokalnego układu przyrodniczego i krajobrazowego.
C. Poprawa warunków życia mieszkańców i funkcjonowania przedsiębiorstw poprzez rozwój infrastruktury technicznej.	C.16. Rewitalizacja obszarów zdegradowanych i przyrodniczych. C.17. Odnowa miejscowości na obszarach wiejskich.
D. Sprawne zarządzanie gminą dla zapewnienia wysokiej jakości usług komunalnych.	D.7. Estetyka Miasta. D.8. Opieka, konserwacja i utrzymanie pomników przyrody i zabytków. D.10. Polityka promocyjna Gminy.

5.1.3. Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Sokółka

Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Sokółka [dalej: LPR] został przyjęty dnia 26 września 2017 r.⁴⁶

Bazowym elementem procesu rewitalizacji jest diagnoza czynników i zjawisk kryzysowych, która pozwala na zidentyfikowanie obszarów problemowych zlokalizowanych na terenie gminy, na których następuje koncentracja negatywnych zjawisk. Szczególną uwagę w diagnozie LPR poświęcono aspektom kształtującym sytuację lokalnej społeczności. W pierwszej kolejności zidentyfikowano negatywne zjawiska i problemy sferze społecznej bowiem właśnie te elementy ujemnie wpływają na funkcjonowanie lokalnej społeczności uniemożliwiając jej członkom wzajemną integrację i aktywne uczestnictwo w życiu społecznym.

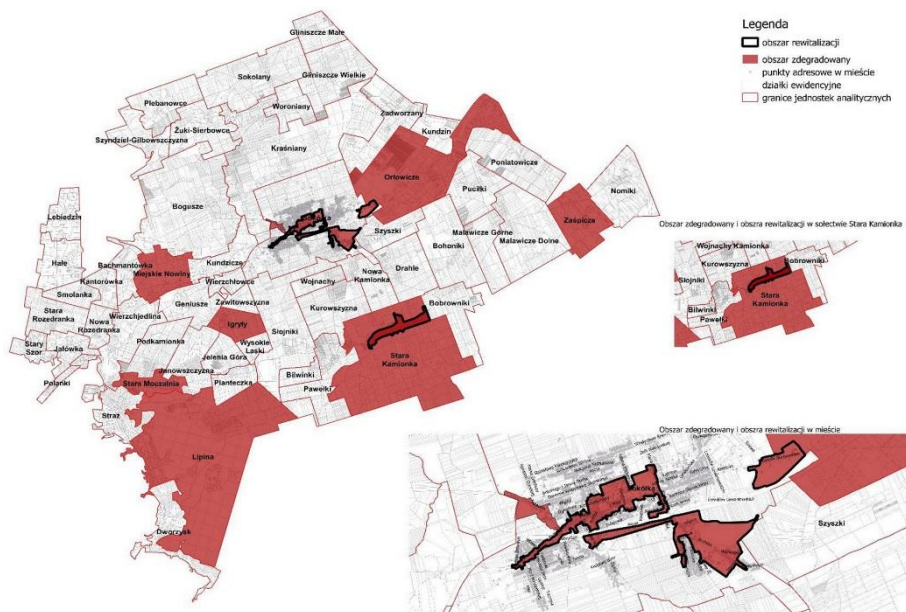
Etap diagnostyczny był podstawą do wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji. Według zapisów ustawy o rewitalizacji wyznaczony obszar rewitalizacji może zajmować powierzchnię nie większą niż 20% powierzchni danej gminy i obejmować nie więcej niż 30% całkowitej liczby mieszkańców gminy.

Na podstawie analiz w LPR do obszarów zdegradowanych zakwalifikowano te jednostki, które w minimum 10 wskaźnikach sfery społecznej (co stanowiło połowę wszystkich wskaźników w tej sferze) i minimum 2 wskaźnikach w pozostałych sferach, plasowały się poniżej średniej wartości dla gminy. Tak wyznaczony obszar zdegradowany zamieszkiwany jest przez 9305 mieszkańców, co stanowi 37,6% mieszkańców Miasta i Gminy oraz zajmuje powierzchnię 9 637 ha, co stanowi 31,3 % powierzchni Miasta i Gminy Sokółka.

Jako że wyznaczony obszar zdegradowany obejmuje zbyt dużą powierzchnię oraz zbyt dużą liczbę mieszkańców, co uniemożliwia wpisanie go w całości jako obszar rewitalizacji. Przyjęto, że obszar rewitalizacji utworzą te ulice, dla których degradację obserwuje się w minimum dziesięciu wskaźnikach sfery społecznej (liczba 10 stanowi blisko połowę analizowanych wskaźników tej sfery) i minimum dwóch wskaźnikach innych sfer oraz te, które wzmacniają spójność przestrzenną obszaru i stanowią potencjał do rozwoju lokalnego. Degradacja oznacza w tym przypadku negatywne odchylenie od średniej dla gminy w poszczególnych wskaźnikach. Wybrany fragment miasta poza zidentyfikowanymi problemami cechuje się również dużym znaczeniem dla rozwoju całego obszaru rewitalizacji i gminy. Stanowi on centrum administracyjno-kulturalno-gospodarcze. Na tym obszarze znajdują się obiekty, gdzie możliwe jest przeprowadzenie działań rewitalizacyjnych, a także działają tu podmioty, które takie działania mogą prowadzić.

Na obszarze wiejskim mimo stwierdzenia degradacji (minimum jedenaście wskaźników w sferze społecznej i minimum dwa w pozostałych sferach) postanowiono, że spośród sołectw, w których zdiagnozowano najgorszą sytuację **do obszaru rewitalizacji zostanie zaliczone tylko sołectwo Stara Kamionka**, które po Mieście Sokółka jest największą jednostką w gminie. Podobszar rewitalizacji w sołectwie Stara Kamionka stanowić będzie część zurbanizowana sołectwa. Wskazane sołectwo charakteryzuje się potencjałem zarówno ludzkim jak i materialnym do przeprowadzenia działań rewitalizacyjnych.

⁴⁶ Uchwała Nr LXII/355/17 r. Rady Miejskiej Sokółki z dnia 26 września 2017 r. w sprawie przyjęcia „Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy Sokółka”.

Ryc. 1. Obszary rewitalizacji na terenie Gminy Sokółka [za: Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Sokółka]

Obszar rewitalizacji ze względu na jego charakterystykę został podzielony na cztery podobszary rewitalizacji:

- Podobszar I – ulice: Dąbrowskiego do nr 12, Pocztowa, Mariańska do nr 51, Białostocka do nr 196, 1-go Maja, Ściegiennego, Barlickiego, Grodzieńska do nr 106, Lelewela, Osiedle Centrum, Piłsudskiego do nr 9, Skłodowskiej Curie do nr 7, Szkolna, Warszawska, Krótka, Pl. Kościuszki, Wróblewskiego, Mickiewicza do nr 9A, Pl. Kilińskiego, Kolejowa 8 (dworzec PKP);
- Podobszar II – ulice: Osiedle Zielone, Kryńska, Roski Małe, Majowa, Wodna, Nadrzeczna, Nowa, Wschodnia, Zimowa, Mała;
- Podobszar III – ulice: Osiedle Buchwałowo, Kresowa 62A;
- Podobszar IV – sołectwo Stara Kamionka.

Lista planowanych projektów i przedsięwzięć realizacyjnych obejmujących 37 projektów głównych oraz 6 projektów uzupełniających, została sformułowana w LPR w rozdz. 7⁴⁷.

5.1.4. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy i Miasta Sokółka

Gmina Sokółka dysponuje *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego* przyjętym na podstawie Uchwały Nr LXIII/408/2022 Rady Miejskiej Sokółki z dnia 21 grudnia 2022 r.

W Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego określona jest polityka przestrzenna gminy, w tym lokalne zasady zagospodarowania przestrzennego, które (na podstawie art. 9 ust. 4 ww. ustawy) są wiążące przy sporządzaniu miejscowych planów.

⁴⁷ *Lokalny Program Rewitalizacji*, s. 86–137.

W części opisowej *Studium* przedstawione zostały – w rozdziale 6 – *Obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej*⁴⁸.

6.1. Zespoły i obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków

Diagnoza stanu istniejącego dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków znajduje się w części Uwarunkowania.

W studium ustala się następujące zasady ochrony środowiska kulturowego polegające na:

- 1) zachowaniu obiektów zabytkowych poprzez ich konserwację, rewaloryzację, adaptację do współczesnych potrzeb i wymogów;
- 2) zachowaniu i porządkowaniu historycznych układów urbanistycznych oraz porządkowaniu ich struktury przestrzennej;
- 3) rozwoju budownictwa w oparciu o istniejące zabytki na zasadzie kontynuacji cech przestrzennych – kształtowaniu skali i formy nowej zabudowy w nawiązaniu do historycznej, jako jej twórczej interpretacji;
- 4) przekształcaniu oraz waloryzacji obiektów dysharmonijnych i obszarów zdegradowanych;
- 5) podporządkowaniu i wpisywaniu nowej zabudowy w krajobraz;
- 6) wykonaniu niezbędnych prac w zakresie wykonania inwentaryzacji konserwatorskiej wraz z waloryzacją historycznej zabudowy murowanej i drewnianej.

Występujące na obszarze miasta i gminy Sokółka zespoły i obiekty zabytkowe stanowią wartości kulturowe. Do zasobów kulturowych zalicza się obiekty wpisane do rejestru zabytków. Wykaz obiektów wpisanych do rejestru wskazany został w tabeli nr 2 w części Uwarunkowania. W Studium nie wyklucza się możliwości zaistnienia innych obiektów, nie będących zabytkami, stanowiących elementy dziedzictwa kulturowego, szczególnie w zakresie dziedzictwa materialnego oraz naturalnego.

Dla obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków ustala się priorytet wymagań konserwatorskich nad działalnością inwestycyjną, wymagane jest pozwolenie właściwego konserwatora na prace przy zabytku, zgodnie z przepisami odrębnymi.

Obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków nieruchomości spoczywa na Burmistrzu (art. 22 pkt. 4 ww. ustawy). Zasób gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków podlega sukcesywnemu rozpoznaniu i może być aktualizowany. Dopuszcza się skreślenie obiektu lub wpis nowych obiektów do ewidencji zabytków, zgodnie z przepisami odrębnymi, bez potrzeby zmiany ustaleń *Studium*. Wykaz obiektów znajdujących się w gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków znajduje się w tabeli nr 3 części Uwarunkowania.

Na terenie miasta i gminy nie stwierdzono dóbr kultury współczesnej.

Na terenie cmentarzy obowiązują następujące warunki konserwatorskie:

- 1) jeżeli są one nadal użytkowane, należy zachować ich dotychczasową funkcję;
- 2) cmentarze nieużytkowane należy zachować, jako tereny zielone;
- 3) należy utrzymać i konserwować zachowane elementy historycznego układu przestrzennego oraz poszczególne elementy tego układu, w tym historyczne ogrodzenie, obiekty sztuki sepulkralnej, zieleń;
- 4) nagrobki zabezpieczyć przed dewastacją i pozostawić na miejscu, ewentualnie stworzyć dla nich lapidaria lub zachować je w inny sposób;

⁴⁸ *Studium*, cz. II, s. 38–41.

- 5) należy zaznaczyć w terenie obszar cmentarza poprzez ogrodzenie go w sposób trwały (funkcję ogrodzenia pełnić może zarówno twór sztuczny, np. mur, estetyczne ogrodzenie metalowe, jak i naturalne, np. żywopłot).

6.2. Strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej

Dla strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej oznaczonej na rysunkach Studium obowiązują następujące wymogi konserwatorskie:

- 1) zakaz wytyczania nowych ulic i poszerzania istniejących;
- 2) utrzymanie istniejących linii zabudowy;
- 3) projektowane i przebudowywane budynki w sąsiedztwie zabytków winny uwzględniać gabaryty, formy architektoniczne, rozwiązania materiałowe i konstrukcyjne charakterystyczne dla historycznej zabudowy oraz należy dążyć do indywidualizowania przestrzennych form zabudowy i zagospodarowania przestrzeni publicznych w dostosowaniu do otaczającej zabudowy i krajobrazu;
- 4) zakaz lokalizacji na rynku kiosków, budynków tymczasowych oraz plansz reklamowych i szyldów nie harmonizujących z architekturą istniejącej zabudowy;
- 5) utrzymanie zachowanych jeszcze fragmentów nawierzchni brukowej ulic;
- 6) na terenach cmentarzy zlokalizowanych w strefie należy prowadzić systematycznie prace porządkowe i pielęgnacyjne zieleni oraz prace remontowo-konserwatorskie dawnych nagrobków i krzyży.

6.3. Obszary i obiekty wpisane do rejestru zabytków

Proponowane warunki ochrony układów i zespołów wpisanych do rejestru zabytków: utrzymanie historycznej kompozycji układu / zespołu wpisanego do rejestru zabytków, w tym odpowiednio do cech zagospodarowania obszaru w szczególności:

- 1) istniejących ciągów drogowych z ich przekrojami, szerokościami ulic i chodników, liniami zabudowy frontowej oraz z historycznymi nawierzchniami ciągów komunikacyjnych;
- 2) zasad historycznej parcelacji;
- 3) linii zabudowy wyznaczonej przez zachowaną zabudowę historyczną;
- 4) kompozycji zabudowy;
- 5) gabarytów wysokościowych zabudowy wytyczonych wysokością zachowanej zabudowy historycznej;
- 6) historycznych dominant i ich ekspozycji;
- 7) osi widokowych oraz ekspozycji i otoczenia obiektów zabytkowych;
- 8) istniejącej historycznej zabudowy i zagospodarowania terenu, w tym: zabudowy, małej architektury, zieleni komponowanej.

Proponowane warunki ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków: trwałe zachowanie historycznej formy architektonicznej i substancji budowlanej obiektu wpisanego do rejestru zabytków, utrzymanie (ew. rewitalizacja) otoczenia obiektu zabytkowego zgodnie z historycznym zagospodarowaniem, opracowanie rozwiązań inwestycyjnych na podstawie zaleceń konserwatorskich, zgodnie z odpowiednimi przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony zabytków.

6.4. Park Kulturowy Bohoniki

Zgodnie z uchwałą nr VIII/65/2019 Rady Miejskiej Sokółki z dnia 28 maja 2019 r. na powierzchni ok. 57 ha utworzono „Park Kulturowy Bohoniki” z Bohonikach. Ochroną objęto teren wsi Bohoniki wraz ze strefą widokową wokół cmentarza – mizaru oraz zabytki architektury i budownictwa: meczet i mizar.

Opis sposobów ochrony obszaru Parku oraz obowiązujące nakazy zostały opisane w części Uwarunkowania. Dla obszaru Parku, zgodnie z uchwałą powołującą, sporządzony będzie Plan ochrony, który będzie stanowił wytyczne konserwatorskie i planistyczne dla opracowania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w granicach Parku.

6.5. Stanowiska archeologiczne

W obrębie znajdujących się na terenie objętym opracowaniem studium zabytków archeologicznych – stanowisk archeologicznych, zamierzenia inwestycyjne związane z pracami ziemnymi wymagają przeprowadzenia badań archeologicznych, zgodnie z przepisami odrębnymi. Obszary stanowisk archeologicznych wyłącza się spod zaleceń.

Dla stanowiska archeologicznego wpisanego do rejestru zabytków wprowadza się priorytet wymogów konserwatorskich oraz zakaz działań inwestycyjnych niezwiązanych bezpośrednio z konserwacją i rewaloryzacją zabytkowego terenu - dopuszcza się jedynie prowadzenie badań naukowych, prac porządkowych, konserwację zachowanych obiektów zabytkowych celem ich ekspozycji w terenie lub zabezpieczenia przed zniszczeniem.

Wykaz stanowisk archeologicznych w obszarze gminy znajduje się w części Uwarunkowania w tabeli nr 4.

Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków podlega sukcesywnej weryfikacji i uzupełnieniom, bez konieczności zmiany *Studium*.

5.1.5. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Na terenie miasta i gminy Sokółka obowiązuje 26 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i ich zmian⁴⁹, obejmujące swoim zakresem ok. 9% powierzchni całej gminy (stan na lipiec 2023 r.). W zestawieniu zacytowano zapisy wprowadzone do planów odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Uchwała Rady Miejskiej Sokółki	Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej
Uchwała VI/42/99 Rady Miejskiej z dnia 30.03.1999 r. w sprawie: zmian w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego gminy Sokółka Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 1999 r., poz. 245	§ 2. I. Wieś Kraśniany; 1. Podczas prowadzenia prac ziemnych w razie natrafienia na obiekty lub przedmioty nieznanego pochodzenia należy wstrzymać prace i powiadomić K.Z.A. [konserwatora zabytków archeologicznych]; II. Wieś Karcze; 1. Na 2 tygodnie przed rozpoczęciem prac ziemnych należy powiadomić K.Z.A. o terminie prowadzenia tych prac. III. Wieś Straż; 1.2. Przy prowadzeniu prac ziemnych w razie natrafienia na obiekty lub przedmioty nieznanego pochodzenia należy wstrzymać prace i powiadomić K.Z.A.; IV. Wieś Podkamionka; 1.4. Przy prowadzeniu prac ziemnych w razie natrafienia na obiekty lub przedmioty nieznanego pochodzenia należy wstrzymać prace i powiadomić K.Z.A.; V. Wieś Igrzły; 1.2. Przy prowadzeniu prac ziemnych w razie natrafienia na obiekty lub przedmioty nieznanego pochodzenia należy wstrzymać prace i powiadomić K.Z.A.
Uchwała XIV/122/99 Rady Miejskiej z dnia 15.12.1999 r. w sprawie: miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Sokółka. Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2000 r. Nr 3, poz. 24	§ 2.1. Na 2 tygodnie przed rozpoczęciem prac eksploatacyjnych należy powiadomić służby archeologiczne o terminie rozpoczęcia odhumusowania terenów. Podczas prowadzenia prac ziemnych w razie natrafienia na obiekty lub przedmioty nieznanego pochodzenia należy wstrzymać prace i zawiadomić K.Z.A. na woj. podlaskie.
Uchwała XIV/123/99 Rady Miejskiej z dnia 15.12.1999 r. w sprawie: miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego cz. wsi Drahle i Bohoniki.	§ 2.3. Na 2 tygodnie przed rozpoczęciem prac eksploatacyjnych należy powiadomić służby archeologiczne o terminie rozpoczęcia odhumusowania terenów. Podczas prowadzenia prac ziemnych w razie natrafienia na obiekty lub przedmioty nieznanego pochodzenia należy wstrzymać prace i zawiadomić K.Z.A. na woj. podlaskie.

⁴⁹ Analiza własna na podstawie danych ze *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Sokółka* oraz Dziennika Urzędowego Województwa Podlaskiego.

Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 200 r., Nr 3, poz. 25	
Uchwała XIV/124/99 Rady Miejskiej z dnia 15.12.1999 r. w sprawie: miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Sokółka. Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 200 r. Nr 3, poz. 26	§ 2.3. Na 2 tygodnie przed rozpoczęciem prac eksploatacyjnych należy powiadomić służby archeologiczne o terminie rozpoczęcia odhumusowania terenów. Podczas prowadzenia prac ziemnych w razie natrafienia na obiekty lub przedmioty nieznanego pochodzenia należy wstrzymać prace i zawiadomić K.Z.A. na woj. podlaskie.
Uchwała XXXVII/246/01 Rady Miejskiej z dnia 27.09.2001 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Sokółka obejmującego część gruntów wsi Podkamionka	§ 4.6. w przypadku natrafienia w trakcie prowadzenia prac ziemnych na przedmioty lub obiekty archeologiczne należy niezwłocznie przerwać pracę i powiadomić Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
Uchwała XLIX/313/02 Rady Miejskiej z dnia 26.09.2002 r. w sprawie: miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części obszarów wsi Bohoniki, Orłowicze, Szyszki i Drahle Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2002 r. Nr 72, poz. 1437	Brak zapisów dotyczących warunków zagospodarowania wynikających z potrzeb ochrony środowiska kulturowego.
Uchwała XXXVI/272/05 Rady Miejskiej z dnia 29.08.2005 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części gminy Sokółka (teren zakładu obróbki drewna we wsi Wroczyńszczyzna) Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2005 r., poz. 2455	§ 5.11. Ochrona zabytków: w przypadku odkrycia przedmiotów, co do których istnieje przypuszczenie, iż są one zabytkiem, inwestor i wykonawca robót jest obowiązany wstrzymać wszelkie prace i przeprowadzić w niezbędnym zakresie badania archeologiczne terenu oraz sporządzić dokumentację na koszt jednostki finansującej te roboty.
Uchwała XXXVI/273/05 Rady Miejskiej z dnia 29.08.2005 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części gminy Sokółka (teren zabudowy usługowo-rzemieślniczej z dopuszczeniem funkcji mieszkaniowej we wsi Bogusze) Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2005 r. Nr 217, poz. 2456	§ 5.11. Ochrona zabytków: w przypadku odkrycia przedmiotów, co do których istnieje przypuszczenie, iż są one zabytkiem, inwestor i wykonawca robót jest obowiązany wstrzymać wszelkie prace i przeprowadzić w niezbędnym zakresie badania archeologiczne terenu oraz sporządzić dokumentację na koszt jednostki finansującej te roboty.
Uchwała XXXIX/297/05 Rady Miejskiej z dnia 29.11.2005 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części terenów wsi Karcze, Kraśniany i miasta Sokółka Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2006 r. Nr 8, poz. 245	Rozdział 4. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej §19.1. Na terenie nie występują obiekty zabytkowe. 2. W przypadku odkrycia przedmiotów, co do których istnieje przypuszczenie, iż są one zabytkiem archeologicznym, inwestor i wykonawca robót jest obowiązany wstrzymać wszelkie prace i przeprowadzić w niezbędnym zakresie badania archeologiczne terenu oraz sporządzić dokumentację na koszt jednostki finansującej te roboty
Uchwała XLII/319/06 Rady Miejskiej z dnia 31.03.2006 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Sokółka w granicach administracyjnych i części obszaru gminy Sokółka Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2006 r. Nr 129, poz. 1229	Rozdział 4. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. § 25. 1. Obejmuje się ścisłą ochroną konserwatorską następujące układy urbanistyczne, zabytki architektury i budownictwa, wpisane do rejestru zabytków i oznaczone odpowiednio na rysunkach planu: 1) układ urbanistyczny starego miasta, obejmujący siatkę ulic i placów pochodzących z okresu XVII–XVIII wieku, oraz skalę zabudowy i sylwetę, wpisany do rejestru zabytków decyzją z dnia 20.12.1982 nr rejestru 514 – oznaczony symbolem graficznym – „strefa ochrony konserwatorskiej”, 2) zespół kościoła par. pw. św. Antoniego, ul Grodzieńska 47, pochodzący z XIX – XX wieku, nr rejestru A-7 z 30.12.1999 r. – chroniony w granicach zajmowanej działki, w tym: - kościół murowany, - kaplica (kostnica), - budynek bramy, - plebania „stara” drewniana, - plebania „nowa”,

	- budynek gospodarczy, 3) cerkiew prawosławna p.w. św. Aleksandra Newskiego, Rynek, powstała w latach 1850–1853, nr rejestru 676 z 09.12.1987 r. 4) plebania prawosławna, skrzyżowanie ulic Piłsudskiego i Ściegiennego, drewniana, powstała na przełomie XIX/XX wieku, nr rejestru 577 z 04.12.1084 r. 5) cmentarz żydowski, ul. Zamenhofs, XVII–XX w. nr rej estru 73 9 z 31.12.1990 r. 6) dom ul. Grodzieńska 8, drewniany, z 1820–1830 r., nr rejestru 798 z 24.05.1995 r. 7) dom, ul. Grodzieńska 10, drewniany, z 1914 r., nr rejestru 798 z 24.05.1995 r. 2. Obejmuje się ochroną konserwatorską zabytki nie wpisane do rejestru, posiadające wartości kulturowe wg poniższego wykazu które znajdują się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, nieoznaczone na rysunku planu: 1) Kaplica prawosławna p.w. św. Męczennicy Pawły na cmentarzu prawosławnym, mur., 1900 2) Bóżnica, ob. Szkoła Podstawowa nr 2, ul. Szkolna 2, mur., k. XIX 3) Szkoła Podstawowa nr 1, ul. Grodzieńska 42, mur. ok. 1930 4) Szkoła, obecnie LO, ul. Mickiewicza 11a, mur., ok. 1930 5) Dróżnicówka, ul. Białostocka 144, mur., pocz. XX ul. Białostocka 6) Dom nr 6, mur., pocz. XX 7) Dom nr 14, mur., k. XIX 8) Dom nr 27, drewn., 1. 20 XX 9) Dom nr 31, mur., pocz. XX 10) Dom nr 35, mur., pocz. XX 11) Dom nr 38, drewn., ok. 1910 12) Dom nr 46, drewn., ok. 1910 13) Dom nr 50, drewn., ok. 1910 14) Dom nr 63, drewn.-mur., I. 20 XX 15) Dom nr 69, drewn., I. 20 XX ul. Głowackiego 16) Dom nr 6, drewn., I. 20 XX ul. Grodzieńska 17) Dom nr 8, drewn., XIX/XX 18) Dom nr 23, drewn., I. 20 XX 19) Dom nr 31, mur., pocz. XX 20) Dom nr 51, drewn., pocz. XX 21) Dom nr 54, drewn., I. 20 XX 22) Dom nr 86, drewn., I. 20 XX 23) Dom nr 90, drewn., pocz. XX Pl. Kilińskiego 24) Dom nr 1, drewn., pocz. XX 25) Dom nr 2, drewn., pocz. XX 26) Dom nr 3, drewn., 2 poł. XIX 27) Dom nr 4/4a, drewn., 2 poł. XIX ul. Kołtąja 28) Dom nr 13, mur., XIX/XX 29) Dom nr 37, mur., pocz. XX 30) Dom nr 51, drewn., przed 1910 Pl. Kościuszki 31) Dom nr 9, mur., 2 poł. XIX 32) Dom nr 16, mur., 2 poł. XIX 33) Dom nr 17, mur., 2 poł. XIX 34) Dom nr 20, mur., XIX/XX 35) Dom nr 25, mur., XVIII 36) Dom nr 26, mur., 1 poł. XIX 37) Dom ul. Kościuszki 27, mur., 2 poł. XIX
--	--

	38) Dom nr 28, mur., poł. XIX 39) Dom nr 29, mur., k. XVIII ul. 1 Maja 40) Dom nr 10, mur., 4 ćw. XIX 41) Dom nr 43, drewn., 1. 20 XX ul. Ściegiennego 42) Dom nr 9/11, mur., 1. 20 XX 43) Dom nr 14, drewn., XIX/XX 44) Dom nr 15, drewn., pocz. XX 45) Dom nr 19, drewn., I. 20 XX 46) Dom nr 21, drewn., 1. 20 XX 47) Dom nr 23, drewn., poł. XIX ul. 11 Listopada 48) Dom nr 20, drewn. k. XIX 49) Dom nr 30, drewn. - mur. 1. 20 XX 50) Dom nr 36, drewn. 1. 20 XX 3. Ustala się następujące formy ochrony zabytków wpisanych i nie wpisanych do rejestru zabytków: 1) wszystkie prace przy zabytku wpisanym do rejestru i w jego otoczeniu oraz inne działania określone w przepisach szczególnych, wymagają uzyskania pozwolenia Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; 2) zakazuje się lokalizacji obiektów zakłócających kompozycje i układy urbanistyczne - uwzględniając osie widokowe, między innymi: masztów, kominów, wież nadawczych i realizacji innych inwestycji mogących zasłaniać lub zeszpecić zabytki; 3) przebudowy, rozbudowy, remonty oraz ewentualne rozbiórki zabytków o wartościach kulturowych, nie wpisane do rejestru, należy prowadzić po uzyskaniu uzgodnienia Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; 4) prace remontowo-konserwatorskie powinny być prowadzone z użyciem tradycyjnych materiałów budowlanych; 4. Na terenach położonych w ścisłej strefie ochrony konserwatorskiej, oznaczonej w sposób graficzny na rysunku planu obowiązują następujące ustalenia: 1) zakaz wytyczania nowych ulic i poszerzania istniejących, 2) utrzymanie istniejących linii zabudowy, 3) projektowane i przebudowywane budynki w sąsiedztwie zabytków winny uwzględniać gabaryty, formy architektoniczne, rozwiązania materiałowe i konstrukcyjne charakterystyczne dla historycznej zabudowy oraz należy dążyć do indywidualizowania przestrzennych form zabudowy i zagospodarowania przestrzeni publicznych w dostosowaniu do otaczającej zabudowy i krajobrazu; 4) likwidacje zieleni wysokiej we wnętrzu rynku w celu ukazania wewnętrznej przestrzeni urbanistycznej z widokiem na rynek i jego pierzeje – zgodnie z obowiązującym planem – uchwałą Nr XLI/272/01 Rady Miejskiej Sokółki z dnia 28.12.2001 r. 5) zakaz lokalizacji na rynku kiosków, budynków tymczasowych oraz plansz reklamowych i szyldów nie harmonizujących z architekturą istniejącej zabudowy, 6) utrzymanie zachowanych jeszcze fragmentów nawierzchni brukowej ulic. § 26. 1. Obejmuje się ochrona konserwatorska następujące cmentarze o wartościach historyczno-kulturowych: - cmentarz rzymsko-katolicki założony w połowie XIX w, - cmentarz prawosławny z XIX w. przy ul. Mariańskiej. 2. Ustala się warunki gospodarowania istniejącymi zasobami środowiska kulturowego i ich ochrony: 1) zabytki o wartościach kulturowych, nie wpisane do rejestru zabytków, wymienione w ust. 2 są przedmiotem zainteresowania Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i wszelkie zmiany dotyczące architektury i konstrukcji obiektów muszą uzyskać jego opinię, 2) na terenach cmentarzy wymienionych w ust. 5 należy prowadzić systematycznie prace porządkowe i pielęgnacyjne zieleni oraz prace remontowo-konserwatorskie dawnych nagrobków i krzyży.
--	---

3) Obejmuje się ochrona konserwatorska zabytki archeologiczne nie wpisane do rejestru zabytków o orientacyjnym zasięgu oznaczonym na rysunku planu w sposób graficzny symbolem A i numerem zgodnym z ewidencją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i znajdujące się w miejscowościach według wykazu w ust. 3.

4) Ochronie podlega także bezpośrednie sąsiedztwo stanowisk archeologicznych, wymienionych w ust.3, określone graficznie na rysunku planu. Prace ziemne na tym obszarze można prowadzić po uzyskaniu pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W przypadku odkrycia przedmiotów, co do których istnieje przypuszczenie, iż są one zabytkiem archeologicznym, inwestor i wykonawca robót jest obowiązany wstrzymać wszelkie prace i przeprowadzić w niezbędnym zakresie badania archeologiczne terenu oraz sporządzić dokumentację na koszt jednostki organizacyjnej finansującej te roboty.

5) Wykaz zabytków archeologicznych oznaczonych na rysunku planu w skali 1:2000:

l.p.	nr stanowiska	funkcja stanowiska	klasyfikacja chronologiczna
1	4/5	punkt osadnictwa	XVI w.
2	5/6	punkt osadnictwa	XVI w.
3	13/52	punkt osadnictwa	średniowiecze
4	6/7	osada ślad osadnictwa	XVI w. neolit
5	7/8	punkt osadnictwa	XVI w.
6	12/13	punkt osadnictwa	nowożytność
7	10/11	osada	XV–XVII w.
8	9/10	osada	XVI–XVII w.
9	14/53	punkt osadnictwa	XV–XVI w.
10	15/54	osada	nowożytność
11	8/9	punkt osadnictwa	XV–XVI w.
12	11/12	punkt osadnictwa	XV–XVII w.
13	16/1	osada	XV–XVII w.
14	1/4	punkt osadnictwa	nowożytność
15	2/5	ślad osadnictwa	nowożytność
16	2/10	punkt osadnictwa	nowożytność
17	36/49	osada	XV–XVI w.
18	37/50	osada	późne średniowiecze / nowożytność
19	38/51	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	epoka kamienia nowożytność
20	39/52	punkt osadnictwa	późne średniowiecze / nowożytność
21	32/45	punkt osadnictwa	późne średniowiecze / nowożytność
22	35/48	ślad osadnictwa	epoka kamienia / wczesny brąz
23	34/47	osada	XV / XVII w.
24	33/46	ślad osadnictwa punkt osadnictwa	średniowiecze nowożytność
25	31/2	osada	późne średniowiecze / nowożytność
26	30/1	ślad osadnictwa	epoka kamienia
27	7/21	osada	późne średniowiecze / nowożytność
28	6/20	ślad osadnictwa punkt osadnictwa	epoka kamienia (brąz?) nowożytność
29	5/19	punkt osadnictwa punkt osadnictwa	średniowiecze; późne średn. nowożytność
30	4/18	punkt osadnictwa osada	wczesny brąz; późne średn. nowożytność
31	8/23	ślad osadnictwa punkt osadnictwa	późne średniowiecze nowożytność
32	17/22	ślad osadnictwa osada	epoka kamienia nowożytność
33	22/56	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	epoka kamienia nowożytność
34	21/55	osada	nowożytność

	<table><tr><td>35</td><td>23/57</td><td>osada punkt osadnictwa</td><td>epoka kamienia nowożytność</td></tr><tr><td>36</td><td>24/58</td><td>ślad osadnictwa punkt osadnictwa</td><td>epoka kamienia nowożytność</td></tr><tr><td>37</td><td>25/59</td><td>osada</td><td>nowożytność</td></tr><tr><td>38</td><td>26/60</td><td>ślad osadnictwa punkt osadnictwa</td><td>epoka kamienia; późne średn. nowożytność</td></tr><tr><td>39</td><td>27/61</td><td>ślad osadnictwa osada</td><td>epoka kamienia nowożytność</td></tr></table>	35	23/57	osada punkt osadnictwa	epoka kamienia nowożytność	36	24/58	ślad osadnictwa punkt osadnictwa	epoka kamienia nowożytność	37	25/59	osada	nowożytność	38	26/60	ślad osadnictwa punkt osadnictwa	epoka kamienia; późne średn. nowożytność	39	27/61	ślad osadnictwa osada	epoka kamienia nowożytność
35	23/57	osada punkt osadnictwa	epoka kamienia nowożytność																		
36	24/58	ślad osadnictwa punkt osadnictwa	epoka kamienia nowożytność																		
37	25/59	osada	nowożytność																		
38	26/60	ślad osadnictwa punkt osadnictwa	epoka kamienia; późne średn. nowożytność																		
39	27/61	ślad osadnictwa osada	epoka kamienia nowożytność																		
Uchwała X/68/07 Rady Miejskiej z dnia 29.05.2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Nowa Rozedranka Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2007 r. Nr 142, poz. 1312	Rozdział 4. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej §11.1. Na terenie nie występują układy urbanistyczne, zabytki architektury i budownictwa oraz dobra kultury współczesnej. 2. Jeżeli w wyniku robót ziemnych nastąpi odkrycie przedmiotów, co do których istnieje przypuszczenie, że mogą być zabytkami – należy wstrzymać wszelkie roboty, zabezpieczyć przedmioty i miejsce odkrycia przy użyciu dostępnych środków oraz niezwłocznie zawiadomić o tym Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub Burmistrza Sokółki.																				
Uchwała XVI/122/2007 Rady Miejskiej z dnia 30.11.2007 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Kantorówka Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2007 r. Nr 256, poz. 2701	Rozdział 4. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej §11.1. Na terenie nie występują układy urbanistyczne, zabytki architektury i budownictwa oraz dobra kultury współczesnej. 2. Jeżeli w wyniku robót ziemnych nastąpi odkrycie przedmiotów, co do których istnieje przypuszczenie, że mogą być zabytkami – należy wstrzymać wszelkie roboty, zabezpieczyć przedmioty i miejsce odkrycia przy użyciu dostępnych środków oraz niezwłocznie zawiadomić o tym Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub Burmistrza Sokółki.																				
Uchwała XLII/325/09 Rady Miejskiej z dnia 12.10.2009 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Sokółka w granicach administracyjnych i części obszaru gminy Sokółka Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2009 r. Nr 214, poz. 2402	Rozdział 5. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej § 18. 1. Na terenie występują obiekty objęte ochroną na podstawie ustawy o ochronie zabytków. 2. Obiektami wpisanymi do Rejestru Zabytków są: 1) Zabytkowy układ przestrzenny miasta Sokółka w granicach określonych w decyzji z dnia 20 XII 1982r. znak KL.WKZ.-5340/2/82 NR. rejestru 514 Wojewódzkiego Wydziału Kultury i Sztuki Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków 2) Cerkiew Prawosławna p.w. św. Aleksandra Newskiego znajdująca się na Rynku zbudowana w latach 1850-1853, nr rejestru 676 z 09.12.1987r. 3. Pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymagają: 1) prace i roboty określone przepisami (art. 36) ustawy z dnia 23 lipca 2003r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z dnia 17 września 2003r ze zm.) 2) podział, połączenie lub scalanie nieruchomości; 3) usunięcie drzew lub krzewów z terenu leżącego w granicach strefy konserwatorskiej znajdującej się w granicach określonych planem. 4) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru; 5) zmiana przeznaczenia lub sposobu wykorzystania zabytku; 6) umieszczanie na zabytku, wpisanym do rejestru, urządzeń technicznych, tablic, reklam, napisów, anten i masztów; 7) sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w wieczyste użytkowanie, ustanowienie trwałego zarządu, wnoszenie zabytków jako wkładu niepieniężnego do spółek. 4. Ustala się obowiązek nadzoru archeologicznego na terenie objętym ochroną konserwatorską. § 19. Ochrona historycznego układu przestrzennego miasta Sokółka i polegać ma na: 1) zachowaniu historycznego rozplanowania układu osadniczego i historycznej najbardziej zabytkowej struktury miasta i jej elementów krystalizujących tj. rynku i przylegającej do niego prostokątnej sieci ulic, znajdującego się w strefie ochrony konserwatorskiej wraz z towarzyszącą im zielenią, historycznego układu komunikacyjnego i parcelacyjnego, a w szczególności przebiegu dróg w obecnych liniach rozgraniczających i zabudowy; 2) zachowaniu, restauracji i modernizacji technicznej zabudowy historycznej, prawnie chronionej i postulowanej do objęcia ochroną prawną i podniesienia standardu																				

	funkcjonalnego oraz technicznego (w zakresie wyposażenia w systemy kanalizacyjne i proekologiczne systemy energetyczne); 3) zachowanie obiektów współczesnych harmonizujących przyjętymi rozwiązaniami architektonicznymi, skalą i zastosowanymi materiałami z obiektami zabytkowymi; 4) stosowaniu zindywidualizowanych form architektonicznych poszczególnych obiektów lub ich grup, z zachowaniem harmonijnych gabarytów całościowych zespołów zabudowy i z dbałością o sylwetę przestrzenną kwartału zabudowy; 5) dostosowaniu nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej chronionego obszaru w zakresie sytuacji, skali, bryły i typowych cech budownictwa tradycyjnego oraz w nawiązaniu do lokalnej tradycji budowlanej; 6) zachowaniu tradycyjnej dyspozycji funkcjonalno-przestrzennej zabudowy pierzei rynku i ulic określonych na rysunku planu odpowiednim symbolem graficznym; 7) lokalizowaniu funkcji użytkowych niekolizyjnych z historycznymi funkcjami obszaru, zapewniających utrzymanie dobrego stanu technicznego zabudowy i zagospodarowania oraz atrakcyjność turystyczną; 8) eliminowanie funkcji użytkowych i obiektów kolizyjnych pod względem sanitarnym i estetycznym z walorami kulturowymi obszaru zabytkowego. § 20. Ustala się ochronę budynków zabytkowych nie ujętych w rejestrze zabytków a stanowiących pierzeje rynku i ulic określonych na rysunku planu odpowiednim symbolem graficznym. § 21. Zasady tworzenia nowych wartości kulturowych: 1) należy kultywować regionalne formy architektoniczne oraz tradycje materiałowe i konstrukcyjne; 2) należy dążyć do indywidualizowania przestrzennych form zabudowy i zagospodarowania przestrzeni publicznych w dostosowaniu do otaczającej zabudowy i krajobrazu historycznokulturowego; 3) należy stosować materiały, wystrój i kolorystykę obiektów budowlanych oraz zagospodarowanie i otoczenie terenów w nawiązaniu do tradycji lokalnych; 4) należy wykorzystywać istniejące warunki przestrzenne do tworzenia akcentów i dominant w przestrzeni; 5) należy dążyć do harmonizowania gabarytów zabudowy plombowej z gabarytami otaczającej zabudowy.
Uchwała XXI/139/11 Rady Miejskiej z dnia 8.12.2011 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego żwirowni Zadziorzany VI w gminie Sokółka Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2012 r. poz. 12	Rozdział 3. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej § 10. 1. Na terenie planu nie występują zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków, ani ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, nie występują też zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków, ani ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków 2. W przypadku odkrycia, podczas prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym, należy: 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i oznakować miejsce jego odkrycia; 3) niezwłocznie powiadomić o tym wojewódzkiego konserwatora zabytków lub Burmistrza Sokółki.
Uchwała XXI/140/11 Rady Miejskiej z dnia 8.12.2011 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Drahle w gminie Sokółka Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2012 r., poz. 13	Rozdział 4. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. § 13. Na terenie nie występują układy urbanistyczne, zabytki architektury i budownictwa, wpisane do rejestru zabytków oraz dobra kultury współczesnej. § 14. Jeżeli w wyniku eksploatacji złoża nastąpi odkrycie przedmiotów, co do których istnieje przypuszczenie, że mogą być zabytkami - należy wstrzymać pracę, zabezpieczyć przedmioty i miejsce odkrycia przy użyciu dostępnych środków oraz niezwłocznie zawiadomić o tym Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub Burmistrza Gminy Sokółka.
Uchwała XXVI/180/12 Rady Miejskiej z dnia 29.03.2012 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Sokółka w granicach administracyjnych i części obszaru gminy Sokółka Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2012 r., poz.1250	Brak zapisów.

Uchwała XXVI/181/12 Rady Miejskiej z dnia 29.03.2012 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Bobrowniki, Drahle i Stara Kamionka w gminie Sokółka Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2012 r., poz.1447	Rozdział 4. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej § 16. Na terenie nie występują układy urbanistyczne, zabytki architektury i budownictwa, wpisane do rejestru zabytków oraz dobra kultury współczesnej. 1. Jeżeli w wyniku eksploatacji złoża nastąpi odkrycie przedmiotów, co do których istnieje przypuszczenie, że mogą być zabytkami – należy wstrzymać pracę, zabezpieczyć przedmioty i miejsce odkrycia przy użyciu dostępnych środków oraz niezwłocznie zawiadomić o tym Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub Burmistrza Miasta i Gminy Sokółka.
Uchwała XXVI/182/12 Rady Miejskiej z dnia 29.03.2012 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części wsi Drahle, Nowa Kamionka i Stara Kamionka w gminie Sokółka Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2012 r., poz. 1188	Rozdział 4. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej § 16. 1. Na terenie nie występują układy urbanistyczne, zabytki architektury ani budownictwa, wpisane do rejestru zabytków oraz dobra kultury współczesnej. 2. Na terenie występują stanowiska archeologiczne: 1) na terenie wsi Drahle – stanowisko archeologiczne AZP32-90/46, 2) na terenie wsi Stara Kamionka – stanowisko archeologiczne AZP32-90/39, 3) na terenie wsi Stara Kamionka – stanowisko archeologiczne AZP32-90/40, 4) na terenie wsi Stara Kamionka – stanowisko archeologiczne AZP32-90/41, 5) na terenie wsi Stara Kamionka – stanowisko archeologiczne AZP32-90/42, 6) na terenie wsi Nowa Kamionka – stanowisko archeologiczne AZP32-90/43, 7) na terenie wsi Nowa Kamionka – stanowisko archeologiczne nr AZP32-90/44. 3. Na terenach obejmujących stanowiska: AZP32-90/40, AZP32-90/41 i 15 AZP32-90/42, przed rozpoczęciem inwestycji, należy przeprowadzić wyprzedzające badania archeologiczne. 4. Na terenach obejmujących stanowiska: AZP32-90/39, AZP32-90/43, AZP32-90/44 i AZP32-90/46, prace ziemne należy prowadzić pod nadzorem archeologicznym, po uprzednim uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na badania archeologiczne. 5. Jeżeli w wyniku eksploatacji złoża nastąpi odkrycie przedmiotów, do których istnieje przypuszczenie, że mogą być zabytkami – należy wstrzymać pracę, zabezpieczyć przedmioty i miejsce odkrycia przy użyciu dostępnych środków oraz niezwłocznie zawiadomić o tym Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub Burmistrza Miasta i Gminy Sokółka.
Uchwała XXVIII/222/12 Rady Miejskiej z dnia 16.06.2012 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Sokółka w granicach administracyjnych i części obszaru gminy Sokółka Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2012 r., poz.1992	Rozdział 4. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej § 12. Ochrona zabytków i obiektów o wartościach kulturowych oraz zabytków archeologicznych: 1) tereny objęte zmianą planu położone są poza strefą ochrony konserwatorskiej; 2) na obszarze objętym zmianą planu nie występują zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków lub ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) na obszarze objętym zmianą planu znajduje się zabytek archeologiczny ujęty w wojewódzkiej ewidencji zabytków – stanowisko archeologiczne Nr 4 (AZP 40-85)5 – miasto Sokółka – teren przy ul. Broniewskiego (Załącznik Nr 1), 4) wszelka działalność inwestycyjna na terenie stanowiska archeologicznego ujętego w wojewódzkiej ewidencji zabytków lub w bezpośrednim jego sąsiedztwie, może być prowadzona po uprzednim przeprowadzeniu badań archeologicznych, na które należy uzyskać pozwolenie Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków 5) w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, w przypadku odkrycia przedmiotów, co do których istnieje przypuszczenie, że są one zabytkami, inwestor i wykonawca są zobowiązani wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty obiekt, zabezpieczyć przy użyciu dostępnych środków ten obiekt i miejsce jego odkrycia oraz niezwłocznie zawiadomić Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub Burmistrza Sokółki
Uchwała XLV/329/13 Rady Miejskiej z dnia 20.06.2013 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Sokółka w granicach administracyjnych i części obszaru gminy Sokółka Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2013 r., poz. 2772	Rozdział 4. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. § 14. 1. Na terenie objętym opracowaniem nie występują obiekty objęte ochroną na podstawie ustawy o ochronie zabytków. 2. W przypadku, gdy w wyniku robót ziemnych nastąpi odkrycie przedmiotów, co do których istnieje przypuszczenie, że mogą być zabytkami - należy wstrzymać prace i zawiadomić o tym Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub Burmistrza Sokółki.

Uchwała XLVI/339/13 Rady Miejskiej z dnia 29.08.2013 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części terenów wsi Karcze, Kraśniany i miasta Sokółka zatwierdzonego uchwałą Rady Miejskiej Sokółki nr XXXIX/297/05 z dnia 29 listopada 2005 r. Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2013 r., poz. 3355	§ 7. 1. Ustala się, że w granicach obszaru objętego niniejszą zmianą planu nie występują obiekty i obszary objęte ochroną dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dobra kultury współczesnej. 2. Ustala się, że w przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekty mające charakter zabytku archeologicznego, należy wstrzymać roboty i niezwłocznie powiadomić odpowiednie organy ochrony zabytków.
Uchwała XLVI/340/13 Rady Miejskiej z dnia 29.08.2013 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Sokółka w granicach administracyjnych i części obszaru gminy Sokółka Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2013 r., poz. 3356	§ 7. 1. Ustala się, że w granicach obszaru objętego niniejszym planem nie występują obiekty i obszary objęte ochroną dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Ustala się, że w przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekty mające charakter zabytku archeologicznego, należy wstrzymać roboty i niezwłocznie powiadomić odpowiednie organy ochrony zabytków.
Uchwała XLVI/341/13 Rady Miejskiej z dnia 29.08.2013 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części terenów wsi Szyndziel Gilbowski-czyzna Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2013 r., poz. 3357	§ 7. 1. Ustala się, że w granicach obszaru objętego niniejszym planem nie występują obiekty i obszary objęte ochroną dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Ustala się, że w przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekty mające charakter zabytku archeologicznego, należy wstrzymać roboty i niezwłocznie powiadomić odpowiednie organy ochrony zabytków.
Uchwała XLVI/342/13 Rady Miejskiej z dnia 29.08.2013 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Sokółka zatwierdzonego uchwałą VI/42/99 z 30 marca 1999 r. ws. zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Sokółka zatw. uchwałą XXXVI/123/83 z 8 grudnia 1983 r. w zakresie wsi Karcze oraz uchwalenie miejscowego planu zagospodarowywania przestrzennego na teren części wsi Karcze nie objęty planem Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2013 r., poz. 3358	§ 7. 1. Ustala się, że w granicach obszaru objętego niniejszym planem nie występują i nie wskazuje się obiektów i obszarów objętych ochroną dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Ustala się, że w przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekty mające charakter zabytku archeologicznego, należy wstrzymać roboty i niezwłocznie powiadomić odpowiednie organy ochrony zabytków, zgodnie z przepisami odrębnymi.
Uchwała LV/406/14 Rady Miejskiej z dnia 26.03.2014 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Sokółka w granicach administracyjnych i części obszaru gminy Sokółka Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2014 r., poz. 1414	§ 9. W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków: 1) na obszarze objętym planem zlokalizowane są stanowiska archeologiczne oznaczone na rysunku planu symbolem graficznym i numerem, dla których obowiązują przepisy odrębne w zakresie ochrony zabytków archeologicznych: a) Sokółka st. 23 obszar (32-89/57), zlokalizowane w liniach rozgraniczających terenów 4KDD, 6MN, b) Sokółka st. 25 obszar (32-89/59), zlokalizowane w liniach rozgraniczających terenów 6KDD, 7MN, 9MN. 2) wszelkie roboty budowlane w granicach ww. zabytków archeologicznych należy prowadzić pod nadzorem archeologicznym.
Uchwała LXII/455/14 Rady Miejskiej z dnia 6.11.2014 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Sokółka w granicach administracyjnych i części obszaru gminy Sokółka Publikacja: Dz.Urz. Woj. Podlaskiego z 2014 r. poz. 3981	Brak zapisów.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Rys historyczny Sokólszczyzny⁵⁰

Tereny zajmowane przez gminę Sokółka oraz gminy przyległe, były w średniowieczu terenem rywalizacji kilku państw i narodów: Polaków, Rusinów, Litwinów, Jaćwingów i Krzyżaków. Prawdopodobnie do końca X w. ziemie te były we władaniu Jaćwingów, lecz fakt ich zamieszkiwania na terenie dzisiejszej Sokólszczyzny nie został do tychczas potwierdzony w źródłach historycznych ani materiale archeologicznym. Na terenie Sokólszczyzny znajduje się kilka średniowiecznych grodzisk datowanych na ok. XI–XIII w. – wszystkie zostały zniszczone i opuszczone. w nieznanym⁵¹. Prawdopodobnie upadek osadnictwa grodowego w tym rejonie był konsekwencją aktywności wojennej Jaćwingów trwającej aż do ich upadku w 1283 r.

Ziemie te, przed przybyciem nowych osadników były przez ponad dwa wieki pustką osadniczą. Porastała je puszcza, rozpoczynająca się od zachodniego brzegu Niemna. Osadnictwu nie sprzyjały także regularnie toczone walki pomiędzy Mazowszem a Litwą o panowanie nad ziemiami pogranicza.

Akt rozgraniczenia z 13 sierpnia 1358 r. podpisany w Grodnie przez księcia mazowieckiego Ziemowita i księcia litewskiego Kiejstuta, wyznaczał granicę Mazowsza i Litwy przebiegającą m.in. po rzece Brzozówce, stanowiącej dziś zachodnią granicę powiatu sokólskiego. Teren Sokólszczyzny znalazł się wówczas w Wielkim Księstwie Litewskim, w pobliżu jego zachodniej granicy i najprawdopodobniej był całkowicie bezludny. Z meldunków wywiadowców krzyżackich z 1396 r., penetrujących opisywane ziemie, wynikało że pomiędzy Wizną a Grodnem nie było osad ludzkich. Nadania władców i magnatów litewskich z XV w. potwierdzają, że proces kolonizacyjny przeprowadzany był tutaj „na surowym korzeniu”, tzn. na niezamieszkałym terenie puszczańskim. Dotyczyło to całego terenu dzisiejszej Sokólszczyzny.

W pierwszych latach XV w. Litwini przesunęli swe granice na zachód aż po Wiznę. Taki stan litewskiego posiadania utrzymał się do unii lubelskiej w 1569 r., kiedy to granica Wielkiego Księstwa Litewskiego i Korony Polskiej powróciła na rzekę Brzozówkę i w tym kształcie przetrwała aż do końca istnienia Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Sokólszczyzna przez te kilka wieków niezmiennie pozostawała w Wielkim Księstwie Litewskim.

Przełom XIV i XV w., przyniósł koniec wojen oraz stabilizację władzy politycznej i granic. Wielcy książęta litewscy stopniowo utrwaliли swe panowanie na ziemiach na północ od Narwi i nad Biebrzą. W 1422 r. układem mełneńskim ostatecznie dokonano podziału ziem pojaćwieskich i opustoszałych ziem przyległych między Krzyżaków i Litwinów. Cała obecna Sokólszczyzna oraz tereny dzisiejszych powiatów z nią sąsiadujących znalazły się w województwie trockim w granicach Wielkiego Księstwa Litewskiego. Fakt ten miał decydujący wpływ na przebieg zasiedlania i charakter etniczny nowego osadnictwa.

Stanowiące obszar pustki osadniczej ziemie nad górną Narwią, Supraślą, Biebrzą i ich dopływami, a więc i ziemie obecnej Sokólszczyzny, przecinały w XV w. dwie drogi łączące Wilno z Polską. Jedna, wychodząc z Grodna szła na Tykocin, Wiznę, Łomżę do Warszawy. Druga droga, również z Grodna, kierowała się na Bielsk, Ciechanowiec do Warszawy i przez Drohiczyn do Brześcia. To właśnie przy pierwszej z nich powstała później Sokółka.

Pas ogromnych lasów, wykorzystywany na skraju przez grody oraz dwory władców litewskich i ich poddanych, został między 1469 a 1476 r. podzielony na części zwane puszciami, podległe poszczególnym zamkom i dworom wielkksiążęcym, a granice rozdzielające obszary puszczańskie ustalały ich podległość administracyjną i gospodarczą. Największy obszar puszczański, od doliny rzeki Supraśli po Czarną Hańczę, biegnący poprzez dorzecze

⁵⁰ Opracowano na podstawie: Leszek Postołowicz, *Zarys dziejów Sokółki i okolic do 1807 roku*, Sokółka 2008; Dorota Biziuk, *Sokółka. 400-lecie miasta*, Białystok-Sokółka 2009.

⁵¹ Jak dotąd przebadano archeologicznie dwa z nich: grodziska w Łosośnie i Trzciance. Na podstawie wyników badań stwierdzono, że gród w Łosośnie, wzniesiony w X wieku [tj. w okresie założenia Grodna] związany był z osadnictwem ruskim. Gród w Trzciance z kolei związany był z nieustalonym ludem słowiańskim.

Sokołdy, nad Brzozówką i przez górną Biebrzę, podporządkowano zamkowi grodzieńskiemu. Puszcza porastająca dzisiejszą Sokólszczyznę, zwała się wówczas puszcza Grodzieńską.

W trakcie prowadzonej w XV w. przez władców Litwy akcji kolonizacyjnej po zachodniej stronie Niemna, najpierw powstawały dwory wielkksiążęce. Ówczesna kolonizacja objęła ziemie położone blisko Grodna i sięgnęła linii zbliżonej do obecnej granicy polsko-białoruskiej. Osadnicy zasiedlający ten obszar wywodzili się z okolic Grodna i Wołkowyska – z terenów zasiedlonych już w czasach Rusi Kijowskiej.

Z racji kierunku napływu osadników, najwcześniej powstałymi osadami na terenie dzisiejszej gminy Sokółka są te na jej wschodniej stronie. W latach 1504–1506 wielki książę litewski Aleksander Jagiellończyk nadał obszar puszczy bojarowi Piotrowi Kundzie, który założył tu dwór, będący ośrodkiem dóbr Kundzin, obejmujących kilka okolicznych wsi. W tym samym czasie powstał wielkksiążęcy dwór Molawica, od którego wzięły nazwę wsie Malawicze Górne i Dolne. W 1519 r. Mikołaj Nomikowicz z Nowej Niedzieli (dziś Nowodziel) został wraz z kilkoma innymi przesiedlony do dóbr Molawica. Dało to początek wsi Nomikowiczy, obecnie Nomiki.

Początki Sokółki związane są z królową Boną, której mąż, król i wielki książę litewski Zygmunt Stary, nadał Puszczę Grodzieńską wraz z myśliwskim dworem, zapisanym w źródle łacińskim jako *Sucholda*. Nazwa ta była zapewne zniekształconą nazwą *Sokołda*, wymienianą w źródłach z połowy XVI w. jako nazwę królewskiego dworu. Nazwa ma bałtyjskie źródło i wywodzi się od nazwy rzeczki Mała Sokołda, zwanej dawniej również *Sokołdką*. W spolszczonej wersji przybrała postać *Sokółka*. Z biegiem lat następowało trzebieenie puszczy i osiedlanie chłopów. W ten sposób przy dworze powstała wieś o tej samej nazwie.

W 1609 r. król Zygmunt III Waza nadał Sokółce prawa miejskie. Wnioskował o to podskarbi litewski Hieronim Wołłowicz mając na względzie utworzenie miasta na drodze z Wilna do Warszawy, mogącego obsługiwać podróżującego władcę wraz z dworem. Podczas najazdu szwedzkiego Sokółka uległa poważnemu zniszczeniu. Miasto zostało odbudowane, a w drugiej połowie XVIII w. zanotowała okres dynamicznego rozwoju (zwłaszcza rzemieślniczego) dzięki działalności podskarbiego Litewskiego Antoniego Tyzenhauza.

W XVIII w. za panowania króla Jana III Sobieskiego rozwinęło się w okolicach Sokółki osadnictwo tatarskie. W 1679 r. na pustych wólkach niektórych wsi osiedleni zostali żołnierze tatarscy, którym nadano ziemię w zamian za zaległy żołd. Otrzymali też wolność religijną i zobowiązani zostali do „stałej posługi wojennej”. Do czasów obecnych w Sokółce i niektórych wsiach zamieszkują ich potomkowie. Bohoniki i Kruszyniany, wsie w których zbudowano drewniane meczety są po dzisiejszy dzień ośrodkami polskich wyznawców islamu.

W 1698 r. w Grodnie król Zygmunt August II nadał przywilej Żydom zasiedziałym w Sokółce. Przyznał im prawo m.in. prowadzenia handlu, wyrobu gorzałki i piwa, prawo do kupienia placu na wybudowanie szkoły, trzymanie i zbudowanie kramów w rynku, wybudowanie „kopiszcza” dla grzebania zmarłych, łaźni dla obrzędowego oczyszczenia kobiet, a także pozwolenie na wywóz drzewa na opał z puszczy sokólskiej. Gmina żydowska podlegała kahałowi okręgowemu w Grodnie. Liczba Żydów w mieście i okolicy wzrastała. W 1765 r. mieszkało tu 552 Żydów, a w 1897 r. – 2824. Najwięcej domów i placów żydowskich znajdowało się przy rynku i wzdłuż głównych ulic: Białostockiej i Grodzieńskiej. W 1921 r. mieszkało tutaj 2821 Żydów. Spośród 175 sklepów istniejących w Sokółce w 1938 r., 162 należały do Żydów, a tylko 13 do chrześcijan. Natomiast z 287 warsztatów rzemieślniczych zarejestrowanych w 1936 r. żydowskich było 191. W wyborach do Rady Miejskiej w 1927 r. Żydzi zdobyli czternaście na dwadzieścia cztery mandaty oraz stanowisko wiceburmistrza.

Od 1939 r. Sokółka znalazła się pod okupacją sowiecką, a od czerwca 1941 r. została zajęta przez Niemców, którzy założyli tu obóz pracy, a dla ludności żydowskiej – getto. Zgromadzono w nim ok. 8 tys. Żydów z Sokółki, Janowa, Krynek i Czyżewa, których wykorzystywano do budowy pobliskiego zbiornika wodnego (zalew przy ul. Kryńskiej). Getto istniało do 24 stycznia 1943 r. Większość żydowskich mieszkańców miasta zginęła w niemieckim obozie zagłady w Treblince⁵².

⁵² Dzieje sokólskiej społeczności żydowskiej opracowano na podstawie: <https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/s/852-sokolka/99-historia-spo- lecznosci/138052-historia-spoiecznosci>

Po III rozbiorze Polski Sokółka znalazła się w zaborze pruskim, a od 1807 r. na mocy traktatu podpisanego w Tylży, miasto włączono w skład imperium rosyjskiego. Ważnym wydarzeniem w historii Sokółki był rok 1862, kiedy wybudowana została linia kolejowa Wiedeń – Warszawa – Sankt Petersburg. W tym okresie w mieście był kościół katolicki, murowana cerkiew, drewniana synagoga, cztery żydowskie domy modlitwy i 61 sklepów i kramów.

W latach 1841–1848 wzniesiono nowy kościół p.w. św. Antoniego Padewskiego, konsekrowany 9 czerwca 1850 r. przez ordynariusza wileńskiego bp. Wacława Żylińskiego. W latach 1850–1853 wzniesiona została prawosławna cerkiew pw. św. Aleksandra Newskiego, konsekrowana 9 maja 1853 r. przez biskupa brzeskiego Ignacego.

W 1886 r. rozpoczęła się budowa koszar na Sobaczyńcach, w których już od następnego roku zaczął stacjonować 63. ugiłcki pułk piechoty. 28 stycznia 1915 r. rozpoczęła się ewakuacja garnizonu na wschód wymuszona ofensywą wojsk niemieckich, zakończona w kwietniu 1915 r. – był to koniec rosyjskiej obecności trwającej od 1807 r. Wraz z wojskiem ewakuowała się w głąb Rosji również część ludności cywilnej miasta i okolic, w tym niemal wszyscy prawosławni. Większość powróciła dopiero po zakończeniu I wojny światowej.

Okupacja niemiecka trwała do wiosny 1919 r. Odnaczała się wzmożoną eksploatacją ekonomiczną. Pod jej koniec uwidoczniły się tendencje budowy nowych państw na tych terenach. Sokółkę starali się włączyć do swych nowotworzonych państw Litwini, Białorusini i Polacy. Ostatecznie jednak, na mocy porozumienia polsko-niemieckiego, to wojsko polskie wkroczyło do Sokółki dnia 28 kwietnia 1919 r. Formalne wcielenie obszaru byłego obwodu białostockiego do Polski nastąpiło 8 grudnia 1919 r. na mocy uchwały Rady Najwyższej mocarstw sprzymierzonych o uznaniu prawa Polski do zorganizowania regularnej polskiej administracji na obszarach byłego cesarstwa rosyjskiego położonych na zachód od wyznaczonej w uchwale linii.

Po uzyskaniu niepodległości Sokółka liczyła około 6 000 mieszkańców. Była siedzibą władz powiatowych, starostwa, licznych urzędów i instytucji. Miasto stanowiło ważny ośrodek gospodarczy i kulturalno-oświatowy. Stacjonował tutaj również garnizon wojskowy w dawnych rosyjskich koszarach – 3 dywizjon taborów.

Po wybuchu II wojny światowej w dniu 17 września 1939 r., na mocy paktu Ribbentrop-Mołotow, Sokółka włączona została do ZSRR. W latach 1941–1944 miasto znajdowało się pod okupacją niemiecką. W czerwcu 1944 r. Sokółka została wyzwolona przez wojska radzieckie. Miasto liczyło wtedy niecałe 5 000 osób i było zniszczone w 25%. Sokółka dźwignęła się szybko z wojennych zniszczeń. Szczególnie widoczny rozwój nastąpił w latach 70. XX w. Powstały wtedy dwa duże zakłady „Stolbud” i „Spomasz”. Nastąpił dynamiczny rozwój budownictwa mieszkaniowego i infrastruktury komunalnej.

5.2.2. Krajobraz kulturowy⁵³

Krajobraz kulturowy ma swoją definicję ustawową, zawartą w *ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, gdzie w art. 2 pkt 16e stwierdzono, że przez krajobraz *należy rozumieć postrzeganą przez ludzi przestrzeń, zawierającą elementy przyrodnicze lub wytwory cywilizacji, ukształtowaną w wyniku działania czynników naturalnych lub działalności człowieka*.

Na ogólną fizjonomię krajobrazu gminy Sokółka wpływa ukształtowanie terenu, wartości przyrodnicze (szata roślinna), sposób użytkowania terenu oraz wartości kulturowe. Bogactwo środowiska naturalnego, urozmaicenie ukształtowanie terenu i niewielka ingerencja człowieka w środowisko nadaje temu obszarowi odpowiednią specyfikę oraz poczucie wyjątkowego klimatu i unikatowego charakteru. Ponadto jest to jeden z najczystszych regionów Polski – poziom zanieczyszczenia powietrza i wód, a także zagrożenia hałasem należy do najniższych w kraju.

⁵³ Analiza krajobrazu opracowana przy wykorzystaniu: *Opracowanie ekofizjograficzne podstawowe dla obszaru gminy Sokółka* (oprac. Inż. Zuzanna Górecka), Warszawa 2013.

W południowo-zachodniej części gminy Sokółka występuje duży kompleks leśny Puszcza Knyszyńska, pozostała część gminy usiana jest niewielkimi laskami położonymi głównie na pagórach lub wzdłuż cieków wodnych. Zachowały się tu również w naturalnym stanie doliny rzeczne. Największy udział stanowią harmonijny rolniczy krajobraz z licznymi ciekami, zadrzewienia śródpolne i tradycyjna, rozproszona zabudowa.

O wartości przyrodniczej Gminy Sokółka świadczą obszary chronione – Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej, Obszar Chroniony Krajobrazu „Wzgórza Sokólskie”, obszary chronione NATURA 2000 oraz rezerwat i pomniki przyrody.

Ryc. 2. Widok na Starą Rozedrankę od wschodu (fot. J. Dąbrowski)

Ryc. 3. Widok na Puszcę Knyszyńską ze Starej Rozedranki (fot. J. Dąbrowski)

Ryc. 4. Droga pomiędzy Kantorówką a Bachmatówką (fot. J. Dąbrowski)

Ryc. 5. Dolina Sokoły (widok w kierunku NE z rejonu wsi Bogusze) (fot. J. Dąbrowski)

Ryc. 6. Widok w kierunku wschodnim ze wsi Bogusze (fot. J. Dąbrowski)

Ryc. 7. Widok na Starą Kamionkę od północy (fot. J. Dąbrowski)

Sokółka jest interesującym miejscem pod względem kulturowym, etnicznym i wyznaniowym, co przekłada się na jej krajobraz kulturowy. Położenie w obszarze przygranicznym i historyczne losy sprawiły, że przez stulecia krzyżowały się tu wpływy różnych narodowości: Polaków, Białorusinów, Żydów, Tatarów, Rosjan i Litwinów. Zachował się tu wiejski krajobraz kulturowy z doskonale wkomponowanymi w pejzaż wsiami o cennych (XVII-wiecznych) układach osadniczych i zwartymi zespołami tradycyjnej drewnianej zabudowy.

Poza walorami krajobrazowymi, dobrze zachowanymi zasobami przyrodniczymi, podstawą rozwoju turystyki w regionie są jej walory kulturowe. Należą do nich w szczególności:

- układ urbanistyczny Sokółki z rynkiem i przyległymi ulicami pochodzący z czasów lokacji miasta w XVI w., kościół katolicki w stylu neoklasycyzmu z lat 1840–1848, cerkiew prawosławna z lat 1850–1853, Sokólski Dom Kultury i Społeczne Muzeum Ziemi Sokólskiej,
- Szlak Tatarski z meczetem i cmentarzem muzułmańskim w Bohonikach – jednym z dwóch najważniejszych w kraju ośrodków tatarskiego islamu. Społeczność muzułmańska kultywuje tradycje i obrzędy swoich przodków. Co roku do Bohonik zjeżdżają Tatarzy z całego kraju na obchody kilkudniowego święta Kurban-Bajran,
- Liczne zabytki budownictwa drewnianego – zachowane w znacznym stopniu zespoły historycznej drewnianej zabudowy wsi, tradycyjne drewniane wiejskie domy często ze zdobnictwem w postaci bogato rzeźbionych nadokienników.

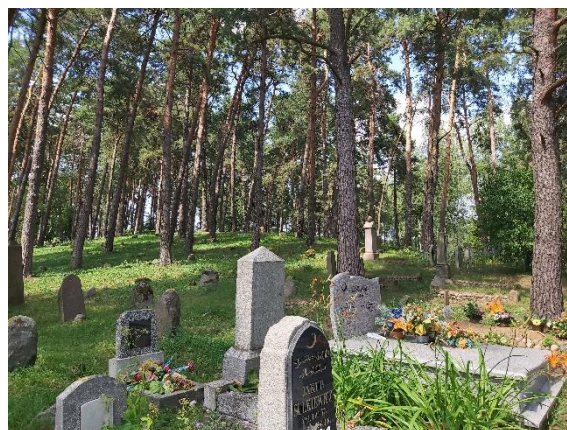
Ryc. 8. Widok Placu Kościuszki w Sokółce (d. Rynek) (fot. J. Dąbrowski)

Ryc. 9. Urząd Miejski w Sokółce na Placu Kościuszki (d. Rynek) (fot. J. Dąbrowski)

Ryc. 10. Meczet w Bohonikach (fot. J. Dąbrowski)

Ryc. 11. Mizar w Bohonikach (fot. J. Dąbrowski)

Ryc. 12. Dom z pocz. XIX w. przy ul. Grodzieńskiej 8 w Sokółce (fot. J. Dąbrowski)

Ryc. 13. Wieś Poniatowice (fot. J. Dąbrowski)

Ryc. 14. Tradycyjna zabudowa we wsi Stara Kamionka (fot. J. Dąbrowski)

Ryc. 15. Tradycyjna zabudowa we wsi Bogusze (fot. J. Dąbrowski)

Ryc. 16. Obróbki snycerskie domu we wsi Bogusze (fot. J. Dąbrowski)

Krajobraz gminy Sokółka, z wyłączeniem miasta i głównych szlaków komunikacyjnych, nie zmienił się znacznie przez ostatnie lata, zachowując walory przyrodnicze i kulturowe. Warto jednak zwrócić uwagę na pewne przekształcenia lub zaniedbania, zwłaszcza w granicach obszarów chroniących walory krajobrazowe, mające negatywny wpływ na ogólną fizjonomię krajobrazu, zwłaszcza w aspekcie turystycznym. Dotyczy to przede wszystkim licznych kopalni odkrywkowych, które w czasie eksploatacji silnie oddziałują na krajobraz, w tym walory turystyczno-rekreacyjna. Problemem jest również nieprzeprowadzenie odpowiedniej rekultywacji i pozostawienie zdeformowanego terenu do naturalnego zarośnięcia.

Ryc. 17. Kopalnia kruszywa Słojniki pomiędzy wsiami Drahle i Bohoniki (fot. J. Dąbrowski)

Ryc. 18. Hałdy kopalni kruszywa Słojniki (fot. J. Dąbrowski)

Jedyne w swoim rodzaju połączenie zachowanego krajobrazu kulturowego z naturalnym krajobrazem przyrodniczym, stwarza wyjątkowo korzystne warunki dla rozwoju agroturystyki, tradycyjnej turystyki historycznej i dziedzictwa kulturowego, przyrodniczej i wodnej. Występują warunki do aktywnych form wypoczynku, w tym turystyki pieszej, rowerowej i konnej zharmonizowanej z naturalną przyrodą.

5.2.3. Zabytki nieruchome

Zgodnie z definicją u.o.z. (art. 3 pkt 1 i 2) zabytek nieruchomy to: *nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.*

Zabytki nieruchome znajdujące się na terenie gminy Sokółka można podzielić na następujące kategorie: historyczne układy przestrzenne (założenie urbanistyczne i założenia ruralistyczne), obiekty sakralne, obiekty mieszkalne i gospodarcze, budynki użyteczności publicznej, zabytki techniki, cmentarze i układy zieleni komponowanej.

Historyczne układy przestrzenne

Założenie urbanistyczne

Sokółka została wymieniona po raz pierwszy w 1524 r. jako „dwór Sucholda” w akcie nadania terenów Puszczy Grodzieńskiej przez króla Zygmunta I dla swojej żony – królowej Bony Sforzy. Dwór Sucholda leżał nieopodal ważnego traktu prowadzącego z Grodna przez Knyszyn w kierunku Krakowa – jego znaczenie istotnie wzrosło od objęcia przez Zygmunta Augusta dworu w Knyszynie w 1530 r. Osada w Sokółce rozwijająca się obok dworu z czasem stała się wsią targową – między 1586 a 1589 r. Sokółka uzyskała prawo do targów i jarmarków. Po tym okresie pozostał do dziś charakterystyczny układ przestrzenny – osada rozwijała się wzdłuż drogi, przy której leżało targowisko (ob. Plac Kościuszki). Kontynuacja rozwoju wsi było uzyskanie przez nią praw miejskich magdeburskich – na mocy przywileju lokacyjnego wydanego przez króla Zygmunta III Wazę⁵⁴.

W związku z tym dokumentem do wsi Sokołdka przybyli rewizorowie królewscy: Jerzy Scipion del Campo i Stefan Nieszkowski, sędzia grodzki grodzieński, których zadaniem było rozplanowanie przyszłego miasta. W tym celu wymierzili place przy dworze J.K.Mci nowo zbudowanym w Sokołdzie na gościńcu wielkim z miasta J.K.Mci Grodzieńskiego do Tykocina i do Knyszyna należącym w liczbie dwudziestu. Mieszczanie sokolscy mieli obowiązek pobudowania czterech karczem, w których dla ludzi przyjezdnych wszelki napitek i żywność ku przedaniu. Na innych placach mieli obowiązek osadzenia rzemieślników i nadanie każdemu z nich sześciu morgów ziemi. Dniem

⁵⁴ L. Pośtałowicz, *Zarys dziejów Sokółki i okolic do 1807 roku*, Sokółka 2008, s. 10.

targowym ustanowiono poniedziałek. Nowo założone miasteczko zostało zwolnione na okres 6 lat od wszelkich podatków. Akt założenia miasta rewizorowie królewscy podpisali w Sokółce 10 stycznia, a król zatwierdził go w Warszawie 28 lutego 1609 r.⁵⁵ Sokółka – w wyniku wydania aktu lokacyjnego i w konsekwencji rozmierzeniu miasta – uzyskała obecny szachownicowy układ przestrzenny z położonym centralnie rynkiem.

Znaczna rozbudowa miasta miała miejsce w drugiej połowie XVIII w. za sprawą podskarbiego nadwornego litewskiego Antoniego Tyzenhauza, który sprowadził tu rzemieślników rozwijając ekonomię grodzieńską. W tym czasie zabudowa składała się z 182 domów. W latach 70. XVIII w. w rynku stało dwanaście kamienic. W wyniku trzeciego rozbioru Polski Sokółka znalazła się najpierw w zaborze pruskim, a od 1807 r. – w zaborze rosyjskim. Miasto było wielokrotnie niszczone przez pożary, m.in. w 1792, 1803, 1888 i 1889 r. W 1796 r. z kolei spłonął kościół parafialny.

W 1867 r. w Sokółce było 458 domów, w tym 14 murowanych, a miasto zamieszkiwało 3814 mieszkańców. Z kolei w 1878 r. było 17 domów murowanych i 450 drewnianych; miasto zamieszkiwało 3431 mieszkańców (1648 mężczyzn i 1783 kobiet), w tej liczbie było 411 prawosławnych, 1433 katolików, 18 ewangelików, 1543 żydów i 26 „mahometan”. W mieście znajdowała się murowana cerkiew, drewniana kaplica prawosławna [cmentarna], murowany kościół katolicki, drewniana synagoga i 4 żydowskie domy modlitwy (w tym 2 murowane).

W statystykach społeczno-gospodarczych wykazanych było tu: 8 magazynów, 61 sklepów (w tym zaledwie 3 murowane), urząd powiatowy, stacja: pocztowa, kolejowa⁵⁶ i telegraficzna i szkoła; pracowało tu 153 rzemieślników. Do miasta należało tylko 20 działek gruntów ornych i łąk [własność komunalna], zaś mieszczanie posiadali 2436 działek. Odbываły się tu co niedziela targi oraz trzy doroczne jarmarki (23 kwietnia, 25 lipca i 29 września) z – jak wskazywano – bardzo nieznacznym obrotem. Mieszkańcy chrześcijanie zajmowali się przeważnie rolnictwem, żydzi zaś „drobiazgowym” handlem i przemysłem. Przemysł fabryczny był słabo rozwinięty – w 1877 r. ograniczał się do 6 drobnych zakładów (1 browar, fabryka świec, 3 garbarnie i garncarnia). Miasto składało się właściwie z dwóch ulic głównych (Grodzieńskiej i Białostockiej), przy połączeniu których znajdował się obszerny plac [Plac Kościuszki], w środku którego wzniesiona była cerkiew, otoczona „sztachetami żelaznymi”, poza tym znajdowało się „6 niewielkich uliczek pobocznych”⁵⁷.

W 1886 r. wzniesiono tu koszarę, w których do wybuchu I wojny światowej stacjonował 63. ugiłicki pułk piechoty. Miasto zostało w niewielkim stopniu zniszczone w 1920 r. podczas wojny polsko-bolszewickiej oraz w 1944 r. podczas zdobywania Sokółki przez Armię Czerwoną – zniszczeniu uległo ok. 25% zabudowy.

Rys. 19. Plan Sokółki – lata 30. XX w.

[fragment mapy: Одновёрстовая карта западного пограничного пространства, LXXVI-Б Соколка]

⁵⁵ Ibidem, s. 11–12.

⁵⁶ Wzniesiona ok. 1862 r. w związku z budową linii kolejowej z Warszawy do Petersburga.

⁵⁷ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, Warszawa 1890, tom. XI, s. 26–27.

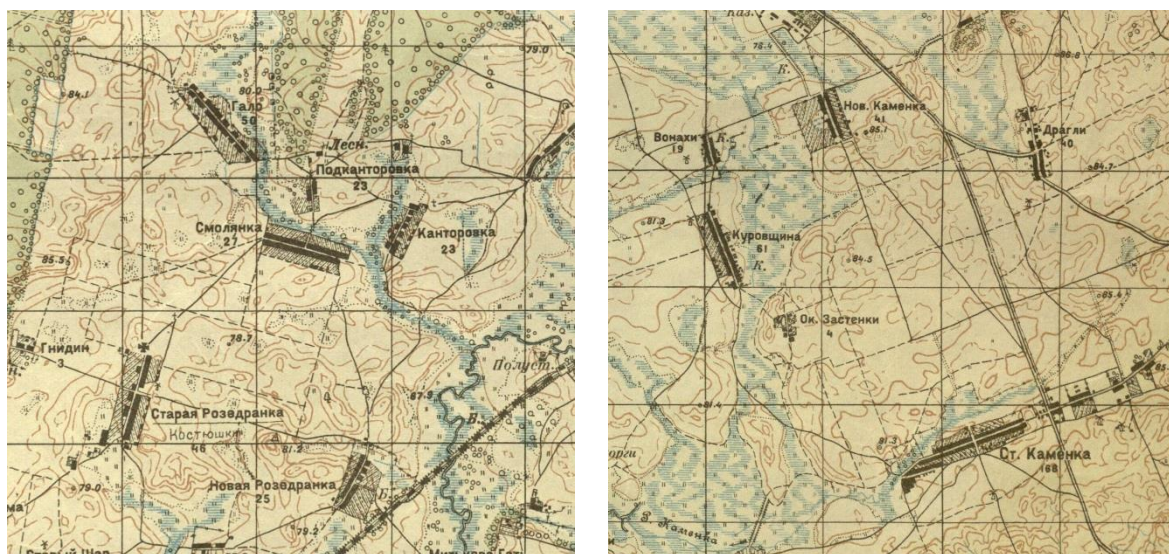
Założenia ruralistyczne

Kształt obecnej sieci osadniczej na terenie Sokólszczyzny ma zasadniczo metrykę XVI-wieczną. Wcześniejsze Samorządne osadnictwo, które trwało na tych ziemiach do ok. połowy XVI wieku wytworzyło nieregularną zabudowę i rozproszony układ pól.

Począwszy od drugiej połowy XVI w. i na początku XVII w. na terenach Wielkiego Księstwa Litewskiego przeprowadzona została duża reforma rolna, tzw. „Pomiara włóczna”. Jej charakterystycznymi cechami była komasacja gruntów, zastąpienie świadczeń pobieranych od chłopów czynszem oraz wprowadzenie trójpólówki. Reformę rozpoczęli król Zygmunt I i królowa Bona, a kontynuował król Zygmunt August.

„Pomiara włóczna” polegała na wprowadzeniu nowej organizacji w układzie przestrzennym. Każdemu gospodarstwu przydzielano 1 włókę ziemi, co równało się (w przypadku tej akcji) 21,3 ha. Pozostałe ziemie, które nie wchodziły w skład przydziałów, przeznaczone były na tworzenie folwarków o powierzchni do kilkunastu wiók lub oddawane na wspólny użytek wsi (pastwiska, lasy). Obszar wsi dzielono na trzy pola uprawne a przez środek wsi wytyczano *niwę siedzibną*, przeznaczoną pod zabudowę. Każdy osadnik otrzymywał po jednym zagonie w każdym z trzech pól i jeden zagon pod budowę zagrody. Wszystkich obowiązywała jednolita zabudowa zagród oraz trójpólkowy system uprawy ziemi. Założona w ten sposób wieś miała charakter ulicówki. Domy stały w rzędzie (lub dwóch rzędach po obu stronach) przy drodze, za domami były budynki inwentarskie, na końcu stodoły. Często za stodołami była druga, równoległa do głównej *droga zastodolna*.

Uzyskany w ten sposób regularny charakter wsi Sokólszczyzny w wielu przypadkach jest wyraźnie czytelny pomimo upływu pięciu wieków. Bardzo charakterystyczny jest zwłaszcza ich przebieg układający się w przybliżeniu wzdłuż osi południe – północ; wyjątkiem są układy wsi Stara Kamionka czy Smolanka, leżące w przybliżeniu wzdłuż osi wschód – zachód.

Ryc. 20. Charakterystyczne, zwarte układy wsi ulicowych – głównie w układzie „południkowym” (Nowa i Stara Rozedranka, Kantorówka, Nowa Kamionka, Kurowszczyzna) i rzadziej w układzie „równoleżnikowym” (Smolanka, Stara Kamionka) [fragmenty map: Одноверстовая карта западного пограничного пространства, LXXVI-Б Соколка i LXXVI-А Одеськ]

Obiekty sakralne

Obiekty sakralne należą do najważniejszych dominant architektonicznych w krajobrazie kulturowym miejscowości gminy Sokółka.

Sokółka – kościół parafialny pw. św. Antoniego Padewskiego

Obiektem o najwyższej randze, charakteryzującym się najbogatszą formą architektoniczną jest kościół parafialny w Sokółce. Kościół wzniesiony w latach 1840–1848 w miejscu wcześniejszego, który spłonął w 1796 r. Rozbudowany w latach 1901–1904.

Kościół wzniesiony został w stylu klasycystycznym, na planie rozczłonkowanej bryły, nieorientowany, halowy, bez wyodrębnionego prezbiterium, z dwoma aneksami kaplic na planie kwadratu, dostawionymi do korpusu. Mury z cegły, otynkowane. Korpus przykryty dachem dwuspadowym, pokrytym blachą miedzianą z sygnaturką z krzyżem nad prezbiterium. Kaplice przykryte kopułami z latarnią i krzyżem. Ściana frontowa z otworem drzwiowym zamkniętym płasko i dwiema niszami z figurami, rozczłonkowana pilastrami tokańskimi, zwieńczona tympanonem. Po obu stronach fasady umieszczone kolumnady z kolumnami w stylu tokańskim. Nad fasadą dwie analogiczne, dwukondygnacyjne wieże przykryte hełmami zwieńczonymi krzyżami. Naroża korpusu i kaplic ujęte zdwojonymi pilastrami. Osie ścian wzdłużnych korpusu wydzielone zdwojonymi pilastrami. Pary otworów okiennych zamknięte tych płasko z ciągłym gzymsem podokiennym.

Ryc. 21. Sokółka – kościół parafialny pw. św. Antoniego Padewskiego (fot. J. Dąbrowski)

Sokółka – cerkiew parafialna pw. św. Aleksandra Newskiego

Miejscowa parafia prawosławna powstała w 1837 r. na potrzeby rosyjskich pracowników, żandarmów i urzędników przybyłych do Sokółki, później także w związku z budową linii kolejowej Warszawa – Petersburg. Parafia początkowo nie była zbyt liczna (należało do niej ok. 180 osób) i dopiero włączenie w latach 50. XIX w. Wierchlesia i Nowowoli (unickich wsi leżących ok. 15 km od Sokółki) wydatnie zwiększyło liczebność tej społeczności⁵⁸.

Początkowo parafia korzystała z przenośnej cerkwi wojskowej stacjonującego w mieście pułku Kutuzowsko-Smołńskiego, następnie z wynajmowanych pomieszczeń, zaś od 1848 r. z cmentarnej cerkwi św. Aleksandry. W latach 1850–1853 wzniesiono obecną cerkiew. Ze względu na błędy w projekcie niemożliwe stało się wykorzystanie bocznych kopuł cerkwi jako dzwonnicy, w związku z czym wzniesiono samodzielną dzwonicę (oddaną do użytku w 1869 r.), pełniącą równocześnie funkcję bramy prowadzącej na teren świątyni.

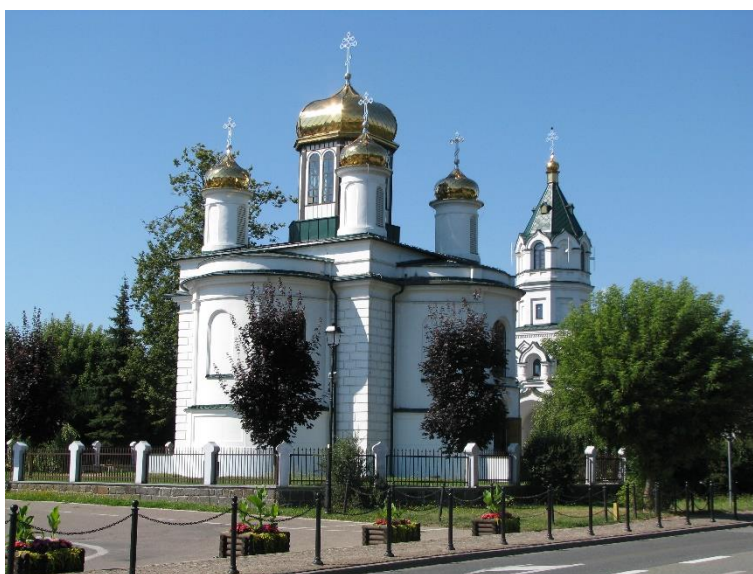
W 1879 r., z powodu złego usytuowania kominów piecowych, doszło do zapalenia się poszycia dachu i zawalenia się więźby dachowej do wnętrza obiektu. Cerkiew został odbudowana, a odtwarzanie wyposażenie trwało aż do 1905 r. – z tego roku pochodzi ikonostas. W 1914 świątynia sokóleńska otrzymała status soboru.

⁵⁸ Za: Historia parafii w Sokółce – <https://www.cerkiew-sokolka.pl/historia-parafii-w-sokolce.html>

W 1915 r. porzucona cerkiew (prawosławni mieszkańcy wyjechali na tereny Rosji) została zdewastowana przez wojska niemieckie. Ponownie została otwarta dla potrzeb kultu w 1919 r. i nieprzerwanie czynna do dziś. W czasie okupacji niemieckiej rozebrana została cerkiewna dzwonnica bramna – pod pretekstem, że jest schronieniem partyzantów. W 2010 r. rozpoczęto jej odbudowę, ukończoną poświęceniem w dniu 12 września 2013 r. Dwa lata wcześniej poświęcono 5 dzwonów i krzyż które zostały umieszczone na niedokończonej jeszcze dzwonnicy.

Cerkiew została wzniesiona z cegły, otynkowana; dachy i hełmy wieżyczek obite blachą cynkową. W kruchcie sklepienie kolebkowe, w nawie pozorna kopuła. Cerkiew założona na planie kwadratu z półkolistymi absydami przy każdym jego boku oraz prostokątną kruchtą od strony zachodniej. Bryła zwarta nakryta płaskim dachem czterospadowym z sygnaturką w części centralnej i czterema wieżyczkami na osiach krytymi hełmami cebulastymi.

Ściany zewnętrzne korpusu dekorowane boniowaniem na całej wysokości zwieńczone rozbudowanym belkowaniem, absydy symetrycznie rozczłonkowane oknami i blendami zamkniętymi łukami półpełnymi. W części zachodniej niższa kruchta z dekoracyjnym, podwyższonym o sześć stopni portalem wejściowym.

Ryc. 22. Sokółka – cerkiew parafialna pw. św. Aleksandra Newskiego (fot. J. Dąbrowski)

Kundzin – kościół parafialny pw. Narodzenia NMP

Obecna świątynia znajduje się w miejscu wcześniejszego, drewnianego kościoła ufundowanego w 1562 r. przez króla Zygmunta Augusta oraz murowanego kościoła wzniesionego przez jezuitów w 1674 r. Obecny kościół został wzniesiony w latach 1851–1856. W 1924 r. przebudowano elewację frontową oraz prawdopodobnie wieżę. Sześć lat później do prezbiterium dostawiono kaplice i zakrystię.

Zespół kościoła parafialnego Kundzinie składa się z kościoła, kamiennego ogrodzenia terenu przykościelnego – dawnego cmentarza przykościelnego oraz kostnicy usytuowanej w linii ogrodzenia w jego północno-wschodniej części. Kościół został wzniesiony w stylu historyzującym łącząc elementy neorenesansu i neoklasycyzmu (jedyne tego typu na terenie województwa podlaskiego), na planie krzyża łacińskiego. Świątynia jest murowana z kamienia polnego, partiami tynkowana, korpus przykryty dachem dwuspadowym pokrytym blachą. Fasada trzyosiowa, zamknięta attyką z tympanonem, zwieńczona trójkondygnacyjną wieżą przykrytą kopułą z krzyżem. Kostnica wzniesiona została na planie zbliżonym do kwadratu, podobnie jak kościół jest wymurowana z kamienia polnego, przykryta dachem dwuspadowym pokrytym blachą.

Ryc. 23. Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP w Kundzinie Kościelny (fot. J. Dąbrowski)

Rozedranka Stara – kościół pw. Najświętszego Serca Jezusa

Parafia w Rozedrance Starej była erygowana w 1922 r. Budowę kościoła według projektu inżyniera Piotrowskiego rozpoczęto w 1931 r., jednak w związku z kłopotami techniczno-konstrukcyjnymi architekt Jerzy Pienczykowski przeprojektował w 1938 r. wieżę, dach i sklepienie kościoła. Poświęcenie ukończonego kościoła miało miejsce 26 listopada 1939 r. Kościół powstał na tzw. surowym korzeniu, jego forma oraz detal architektoniczny nawiązują do tzw. *stylu swojskiego*, akcentując tym samym przynależność tych obszarów do kręgu kultury łaćwińskiej. Jest to budowla murowana z cegły na cokole z kamienia polnego, otynkowana, z dostawioną od wschodu wieżą. Wzniesiona na planie prostokąta, z wyodrębnionym prezbiterium i kruchtą. Przykryta dachem wielopołaciowym pokrytym blachą. Kruchta poprzedzona wieżą na planie kwadratu, murowaną z cegły, otynkowaną, trójkondygnacyjną, przykrytą hełmem ostrosłupowym zwieńczonym krzyżem.

Wnętrze kościoła jest trzynawowe. Nawy poprzedza niewielka kruchta. Przy kruchcie znajdują się drewniane schody prowadzące na chór muzyczny osadzony na dwóch filarach. Nawy boczne wydzielają dwie arkady wsparte na filarach. Nawę główną i prezbiterium przykrywa sklepienie kolebkowe, a nawy boczne płaski strop.

Ryc. 24. Kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Jezusa w Starej Rozedrance (fot. J. Dąbrowski)

Bohoniki – meczet

Meczet w Bohonikach został wzniesiony pod koniec XIX w. Podczas działań wojennych II wojny światowej obiekt został uszkodzony przez pocisk artyleryjski. Mieścił się w nim wówczas szpital polowy. Zniszczenia wojenne zostały usunięte podczas remontu przeprowadzonego w latach 50. XX w. Dalsze prace remontowe przeprowadzono w kolejnym dziesięcioleciu ubiegłego stulecia. Meczet został wówczas oszalowany deskami, wymieniono również stolarkę okienną. Gruntowny remont zabytku przeprowadzono w latach 1982–1985.

Meczet wzniesiony został na planie zbliżonym do kwadratu z dostawionym prostokątnym aneksem mihrabu. Posadowiony jest na betonowej podmurówce, wzniesiony w konstrukcji zrębowej, oszalowany poziomo deskami, przykry dachem czterospadowym pokrytym gontem, zwieńczony latarnią z kopułą. Latarnia i kopuła obite blachą. Ściany frontowa trzysosiowa, boczna – dwuosiowa z otworami okiennymi. Otwór drzwiowy umieszczony w trzeciej osi ściany frontowej, poprzedzony otwartym gankiem przykrytym daszkiem dwuspalowym. W pozostałych osiach otwory okienne. Wszystkie otwory zamknięte płasko. Nad oknami umieszczone ozdobne nadokienniki.

Ryc. 25. Meczet w Bohonikach (fot. J. Dąbrowski)

Obiekty mieszkalne i gospodarcze

Obszar gminy charakteryzuje się dużym udziałem historycznej zabudowy w strukturze przestrzennej miasta i wsi. Niestety wiejska zabudowa mieszkalna i gospodarcza ze względu na procesy cywilizacyjne narażona jest na sukcesywne zastępowanie zabudową współczesną / nową, która zarówno ze względu na formę i stosowane materiały, w istotny sposób przekształca historyczne krajobrazy ruralistyczne.

Historyczna zabudowa Sokółki ma dwojaki charakter: dawny Rynek (obecny Plac Kościuszki) otoczony jest częściowo zachowaną zabudową w formie dwu-, trzykondygnacyjnych kamienic. Ulice wybiegające od dawnego Rynku (głównie Białostocka i Grodzieńska), zabudowane są ustawionymi pierzejowo dwukondygnacyjnymi, niewielkimi domami (typ niewielkiej kamieniczki) oraz jednokondygnacyjnymi domami w typie wiejskiej zabudowy. Do najbardziej reprezentatywnych kamienic należy zaliczyć budynki przy Placu Kościuszki nr 26 i 28.

Kamienica przy Placu Kościuszki 26 została wzniesiona w stylu klasycystycznym na przełomie XVIII i XIX w. Jest to budynek murowany z cegły na planie prostokąta, otynkowany, przykryty dachem czterospadowym pokrytym dachówką ceramiczną. Do ściany północno-zachodniej dostawiona oficyna. Fasada w obu kondygnacjach rozdzielona gzymsem kordonowym i zamknięta gzymsem wieńczącym, narożniki ujęte boniowanymi lizenami. Otwory okienne ujęte tynkowanymi opaskami z gzymсами podokiennymi.

Ryc. 26. Kamienica z bramą przejazdową przy Placu Kościuszki 26 (fot. J. Dąbrowski)

Kamienica przy Placu Kościuszki 28 została zbudowana w pierwszej połowie XIX w. Jest to budynek wzniesiony na planie prostokąta, posadowiony na fundamencie wzmocnionym zaprawą cementową, murowany z cegły, otynkowany, przykryty dachem dwuspadowym pokrytym dachówką ceramiczną. Ściany zamknięte rozbudowanym architektonicznie gzymsem wieńczącym, kondygnacje rozdzielone gzymsem kordonowym. Otwory okienne podkreślone tynkowanymi opaskami, narożniki boniowane w pierwszej kondygnacji, w drugiej zaś ujęte pilastrami.

Ryc. 27. XIX-wieczna kamienica przy Placu Kościuszki 28 (fot. J. Dąbrowski)

Cmentarze

Kundzin – cmentarz parafialny

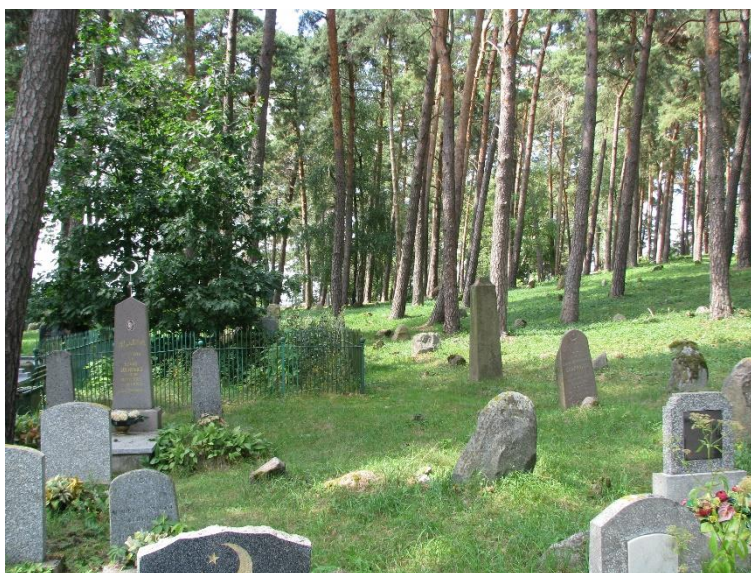
Cmentarz położony na południowy zachód od terenu kościelnego, założony po zamknięciu cmentarza przykościelnego około połowy XIX w., na planie nieregularnego wieloboku, otoczony murem kamiennym z bramą. Kompozycję wewnętrzną wyznacza aleja prowadząca od bramy w kierunku południowym oraz dwie alejki poprzeczne. Układ grobów rzędowy. Najstarsze groby grupują się w centralnej części nekropolii. Najstarsze zachowane in-

skrypcje na nagrobkach pochodzą z ostatniej ćwierci XIX w. – najstarsza zachowana: 1975 r. Najwięcej zabytkowych nagrobków pochodzi z pierwszej połowy XX w. Nagrobki: granitowe i betonowe, część zwieńczona kutymi lub odlewanyymi krzyżami żelaznymi, krzyże kowalskiej roboty, pojedyncze krzyże drewniane. Układ przestrzenny cmentarza czytelny.

Mizar w Bohonikach

Osadnictwo tatarskie w Bohonikach sięga schyłku lat siedemdziesiątych XVII w. Mizar jest drugim, młodszym cmentarzem muzułmańskim w Bohonikach Założony w nieokreślonym bliżej momencie XVIII w. Najstarszy zachowany, datowany nagrobek pochodzi z 1796 r.

Cmentarz położony na wzgórzu, na północno wschodnim skraju wsi, założony na planie zbliżonym do prostokąta. Otoczony otynkowanym murem kamiennym z ażurową, żelazną bramą i furtką. Najstarsza część mizaru zajmuje szczyt i stoki wyniesienia, na którym znajdują się groby oznaczone dwiema kamiennymi stelami. Przestrzeń pomiędzy stelami wypełnia bruk kamienny. W zachodniej i południowej części cmentarza przeważają groby w typie nowoczesnym, w układzie rzędownym, zbliżone stylistycznie do mogił znanych z cmentarzy chrześcijańskich, ale w większości przypadków inskrypcje umieszczone są na tylnej powierzchni nagrobka, zgodnie z tradycją muzułmańską.

Ryc. 28. Mizar (cmentarz) muzułmański w Bohonikach (fot. J. Dąbrowski)

Sokolany – cmentarz parafialny

Cmentarz położony na południowy zachód od wsi; założony w XIX w., po zamknięciu cmentarza przykościelnego na planie prostokąta.

Cmentarz otoczony murem z kamienia polnego z bramą w pobliżu południowo wschodniego narożnika. Na osi bram aleja, która w południowej części cmentarza skręca w kierunku zachodnim. Układ grobów rzędowny. Najstarsze groby grupują się w centralnej części nekropoli. Najstarsze zachowane, datowane inskrypcje pochodzą z ostatniej ćwierci XIX w. Największa liczba zachowanych zabytkowych nagrobków pochodzi z pierwszej połowy XX w. Nagrobki kamienne, żeliwne i kowalskiej roboty. Układ przestrzenny cmentarza czytelny.

Stara Rozedranka – cmentarz parafialny

Cmentarz położony na północ od wsi; założony w 1918 r. na planie wydłużonego prostokąta. Najstarsze groby grupują się w centralnej części nekropoli. Najstarsza zachowana inskrypcja na nagrobku pochodzi z 1918 r. Największa liczba zachowanych zabytkowych nagrobków pochodzi z pierwszej połowy XX w.

Układ komunikacyjny nekropoli kształtują dwie równoległe aleje biegnące wzdłuż całego założenia połączone w połowie długości cmentarza aleją poprzeczną. Układ grobów rzędowy, prostopadły do alei głównych. Zabytkowe nagrobki kamienne i kowalskiej roboty. Wśród nich: drewniana kapliczka słupowa, nagrobek Heleny von Oetingen, właścicielki majątku w Lebedzinie oraz grób Bolesława Fistora, żołnierza 21. Pułku Piechoty Legii Akademickiej, poległego w 1920 r. podczas wojny polsko-bolszewickiej.

Sokółka – cmentarz rzymskokatolicki (ul. Kryńska)

Cmentarz założony w XIX w. po zamknięciu cmentarza przykościelnego. Położony w północno-wschodniej części miasta, rozmieszczony na planie dwóch stykających się prostokątów. Układ całości czytelny. Kwater i mogił – czytelny. Prostokątne pola grobowe wydzielone alejami. Układ grobów – rzędowy. Najstarsze groby grupują się w centralnej części nekropoli. Najstarsze zachowane inskrypcje pochodzą z ostatniej ćwierci XIX w. Największa liczba zachowanych zabytkowych nagrobków pochodzi z pierwszej połowy XX w.

Sokółka – cmentarz prawosławny (ul. Mariańska)

Nekropola prawdopodobnie powstała jeszcze w latach 80. XVIII wieku. Jako cmentarz miejscowej parafii zaczął funkcjonować w listopadzie 1802 r. z polecenia pruskiego policyjnego magistratu w Sokółce. Na cmentarzu grzebano zmarłych wszystkich wyznań, poza mojżeszowym, ponieważ Żydzi mieli w Sokółce swój kirkut. Obecnie w tym miejscu mieści się cmentarz prawosławny. Cmentarz na planie prostokąta, z dwiema równoległymi alejami biegnącymi przez całą długość nekropoli, oddalającymi się od siebie na wysokości kaplicy cmentarnej, a następnie zbiegającymi się przy bramie w południowej części ogrodzenia cmentarza. Groby rozmieszczone w układzie rzędowym, poprzecznie do alejek. W centralnej części murowana kaplica cmentarna. Północna część cmentarza prawosławnego jest faktycznie cmentarzem ewangelickim, zatartym na powierzchni. Układ całości, kwater i mogił – czytelny.

Ryc. 29. Sokółka – kaplica na cmentarzu prawosławnym (fot. J. Dąbrowski)

Sokółka – dawny cmentarz ewangelicki (ul. Mariańska)

Cmentarz ewangelicki w Sokółce został założony na przełomie XVIII/XIX w., gdy większość obszaru dawnego powiatu grodzieńskiego po III rozbiorze znalazła się w zaborze pruskim. Faktycznie, na tym samym cmentarzu, obok ewangelików chowano także prawosławnych i unitów. Gdy w 1882 r. stawiano mur wokół cmentarza, groby ewangelików znalazły się po jego zewnętrznej, północnej stronie. W 2003 r. decyzją starosty sokólskiego, działka z grobami ewangelików, została przekazana w administrację parafii prawosławnej na powiększenie cmentarza. Po 121 latach - w 2010 r. – ponownie weszła w skład cmentarza prawosławnego. Wybudowano mur kamienno-betonowy, w który wmontowano płyty nagrobne grobów ewangelickich. Istniejący od 1882 r. mur pomiędzy

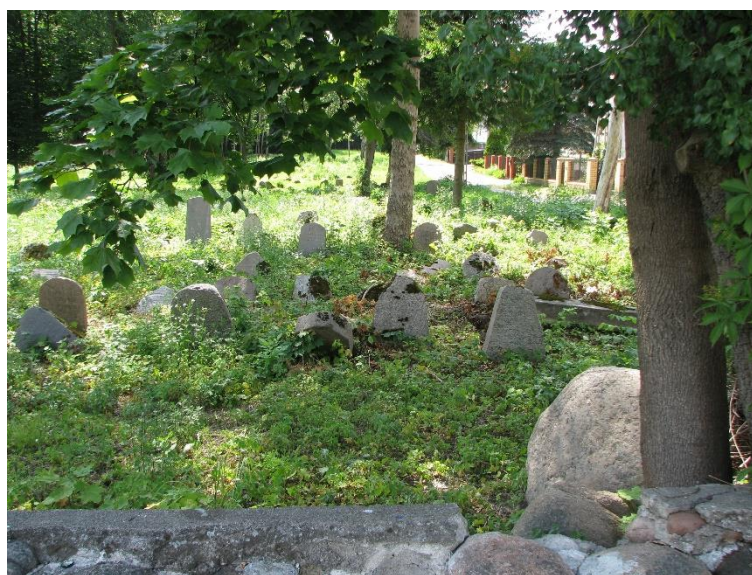
cmentarzem ewangelickim i prawosławnym rozebrano. Cmentarz całkowicie zatarty. Zachowały się pojedyncze nagrobki przemieszczone znad grobu oraz pojedyncze nagrobki wmurowane w mur cmentarny.

Ryc. 30. Sokółka – pojedyncze nagrobki – pozostałości cmentarza ewangelickiego (fot. J. Dąbrowski)

Sokółka – cmentarz żydowski (ul. Zamenhofa)

Cmentarz został założony w 1698 r. na północny zachód od ówczesnego miasta. Użytkowany do II wojny światowej. Cmentarz założony na planie dwóch prostokątów do siebie prostokątów (tzw. część stara i nowa), współcześnie otoczony zabudową. Zachowanych jest około tysiąca macew (około 250 macew wg karty cmentarza sporządzonej w 1985 r.). W starej części cmentarza układ grobów rzędowy, w nowej promienisty wokół mogiły najstarszego z rodu. Cmentarz otoczony mocno zniszczonym murem kamiennym. Cmentarz wyznawców judaizmu jest miejscem kultu religijnego i świadectwem dawnej wielokulturowości miasta.

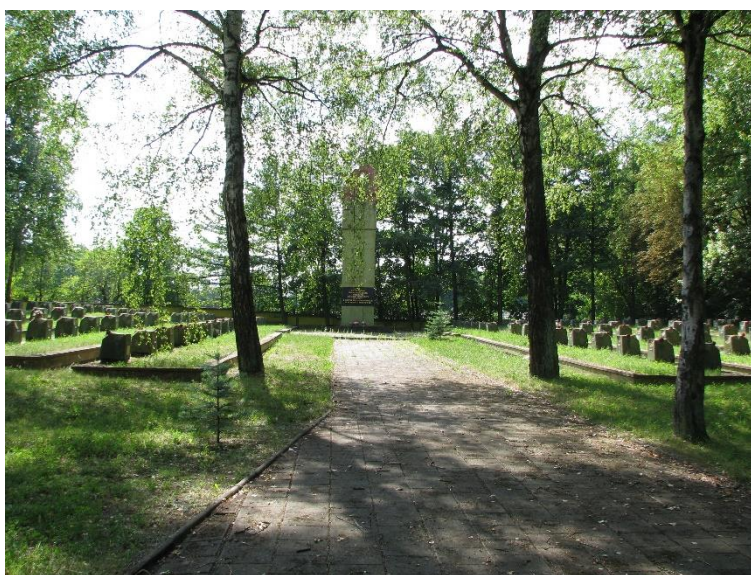
Ryc. 31. Sokółka – cmentarz żydowski (fot. J. Dąbrowski)

Ryc. 32. Sokółka – cmentarz żydowski (fot. J. Dąbrowski)

Sokółka – cmentarz żołnierzy radzieckich (ul. Mariańska)

Cmentarz wojenny na którym spoczywa 1572 żołnierzy Armii Czerwonej poległych w czasie II wojny światowej w okolicach Sokółki. Założono go po zakończeniu wojny, na północ od cmentarza wielowyznaniowego, obecnie prawosławnego, na planie prostokąta, z rzędownym, regularnym układem mogił oznakowanych betonowymi nagrobkami. Na osi alei głównej pomnik ku czci poległych.

Ryc. 33. Sokółka – cmentarz żołnierzy sowieckich (fot. J. Dąbrowski)

5.2.4. Zabytki ruchome

Zgodnie z definicją u.o.z. (art. 3 pkt 1 i 3) zabytek ruchomy jest: *rzeczą ruchomą, ich częścią lub zespołem, będącym dziełem człowieka lub związanym z jego działalnością i stanowiącym świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, którego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.*

Zabytki ruchomych z terenu gminy Sokółka można podzielić na dwie zasadnicze kategorie: wystrój i wyposażenie świątyń oraz zabytki sztuki sepulkralnej – pomniki nagrobne i nagrobki. Do pierwszej zaliczyć można m.in. rzeźby,

obrazy, paramenty liturgiczne, polichromie i ołtarze znajdujące się w kościołach parafialnych w Sokolanach, Sokółce i cerkwi w Sokółce.

Ryc. 34. Ambona i ołtarz główny w kościele pw. św. Antoniego Padewskiego w Sokółce (fot. J. Dąbrowski)

Zabytki sztuki sepulkralnej to nagrobki znajdujące się na cmentarzu parafialnym w Sokółce, dawnym cmentarzu ewangelickim w Sokółce (ob. cmentarz prawosławny) oraz mizarze tatarskim w Bohonikach.

Ryc. 35. Zabytkowe nagrobki na mizarze tatarskim w Bohonikach (fot. J. Dąbrowski)

Interesującym zabytkiem ruchomym jest płaskorzeźba *Alegoria Nauki* pochodząca z 1933 r., umieszczona na fasadzie szkoły podstawowej przy ul. Grodzieńskiej [wzniesionej w latach 30. XX w.).

Ryc. 36. Płaskorzeźba „Alegoria Nauki” na elewacji szkoły podstawowej przy ul. Grodzieńskiej (fot. J. Dąbrowski)

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z definicją u.o.z. (art. 3 pkt 1 i 4) zabytek archeologiczny jest: *zabytkiem nieruchomym, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytkiem ruchomym, będący tym wytworem*. Stanowiska archeologiczne stanowią integralną część krajobrazu kulturowego i są źródłem wiedzy o najdawniejszych dziejach Sokółki i okolic.

W ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski na terenie gminy Sokółka zewidencjonowano, w ramach badań terenowych oraz analiz dokumentacji archiwalnych 443 stanowiska archeologiczne. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Najcenniejszym stanowiskiem archeologicznym na terenie gminy, objętym pełną ochroną konserwatorską z tytułu wpisu do rejestru zabytków jest wczesnośredniowieczne grodzisko w Miejskich Nowinach. Podobny obiekt został zidentyfikowany na obszarze leśnym na północny-zachód od wsi Bogusze. Dla rozpoznania zarówno charakteru stanowiska, jak i jego chronologii niezbędne są dalsze badania.

5.2.6. Dziedzictwo niematerialne

„Niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności [...] ⁵⁹.

Zgodnie z treścią Konwencji UNESCO, „niematerialne dziedzictwo kulturowe” przejawia się m.in. w następujących działach:

⁵⁹ Konwencja UNESCO Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r. – Dz.U. z 2011 r. Nr 172 poz. 1018; art. 2 ust. 1.

- a) tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- b) sztuki widowiskowe;
- c) zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne;
- d) wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata;
- e) umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym⁶⁰.

Jednym z najważniejszych celów Konwencji UNESCO jest w stosunku do „niematerialnego dziedzictwa kulturowego”, jest jego ochrona, rozumiana jako utrwalenie, zachowanie i przekazanie dziedzictwa następnym pokoleniom, co sprawia, że jest ono wciąż żywe, a jednocześnie może się zmieniać i dostosowywać. Dotyczy to przede wszystkim przekazywania umiejętności oraz wiedzy o jego znaczeniu.

Ochrona skupia się głównie na procesach przekazywania elementów dziedzictwa niematerialnego z pokolenia na pokolenie, a nie na wytwarzaniu konkretnych środków, za pomocą których jest wyrażane (takich jak przedstawienia taneczne, pieśni, instrumenty muzyczne czy rzemiosło). Polega głównie na podtrzymaniu woli zachowania i przekazania tych aspektów dziedzictwa niematerialnego, które są ważne dla następnych pokoleń przez wspólnoty, grupy i jednostki.

Aby dziedzictwo niematerialne wciąż było żywe, musi przede wszystkim pozostać istotne dla danej społeczności, być regularnie praktykowane i przyswajane w jej obrębie i pomiędzy pokoleniami. Działania mające na celu ochronę muszą zatem angażować wspólnoty, grupy, a w niektórych wypadkach także jednostki, które kultywują takie dziedzictwo. Społeczności same muszą brać udział w identyfikowaniu i definiowaniu niematerialnego dziedzictwa kulturowego – to właśnie one decydują o tym, które praktyki stanowią część ich dziedzictwa kulturowego.

Stając się w 2011 roku stroną Konwencji, Polska przyjęła na siebie obowiązek opracowania i wdrożenia krajowego i pełnego systemu stałej i konsekwentnej ochrony, między innymi przez dokumentację zjawisk z zakresu objętego zapisami Konwencji oraz stworzenie zgodnie z zapisami Konwencji, jednego lub kilku spisów dziedzictwa niematerialnego dotyczącego zjawisk z obszaru danego kraju. Realizacją tego zobowiązania jest ustanowienie Krajowej Listy Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego, której prowadzenie zostało powierzone Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa⁶¹.

Ochroną i kultywowanie tradycji niematerialnych Sokólszczyzny zajmują się przede wszystkim samorządowe instytucje kultury: Sokólski Dom Kultury, z ważnym działem – Muzeum Ziemi Sokólskiej, Biblioteka Publiczna w Sokółce czy Wiejski Dom Kultury w Starej Kamionce. W ramach podejmowanych tam działań znajdują się liczne warsztaty artystyczne, plastyczne, kulinarne itp., realizujące programy oparte m.in. na elementach lokalnego dziedzictwa niematerialnego.

Bardzo ważną częścią dziedzictwa niematerialnego Sokólszczyzny jest dziedzictwo Tatarów Polskich osiadłych na tych ziemiach już w drugiej połowie XVII w. W Bohonikach – centrum kultury tatarskiej skupionej wokół miejscowego meczetu – obchodzone są cztery tradycyjne święta muzułmańskie: Ramadan Bajram, Kurban Bajram Święto Ofiarowania), Dzień Aszura i Mewlud. Od 2021 r. corocznie obchodzone jest także święto Navruz – Tatarskie Święto Wiosny.

Rozwijaniu wiedzy o Tatarach Polskich i kultywowaniu ich dziedzictwa służy doroczna Akademia Wiedzy o Tatarach Polskich, której obrady odbywają się w Sokólskim Domu Kultury i Podlaskim Muzeum Kultury Ludowej w Wasilkowie. W 2023 roku miała miejsce jubileuszowa – XXV edycja tego wydarzenia.

Istotnym składnikiem dziedzictwa niematerialnego Sokółki oraz tącznikiem zapewniającym ciągłość historyczną i kulturową jest herb miasta i gminy. Herb Sokółce nadał w 1609 r., wraz z prawami miejskimi, król Zygmunt III Waza. W 1845 r. za panowania Mikołaja I Romanowa Sokółce nadany został herb z tarczą podzieloną w pas.

⁶⁰ Konwencja UNESCO..., art. 1, ust. 2.

⁶¹ Por.: <http://niematerialne.nid.pl/>

Górna część nawiązywała do herbu guberni grodzieńskiej, a w dolnej części tarczy na żółtym polu umieszczona była połowa sylwetki uzbrojonego rycerza, który w uniesionej prawej dłoni trzymał miecz.

Obecny wzór graficzny oraz opis herbu, zgodny z zasadami heraldyki został uregulowany w Statucie Gminy Sokółka ustanowionym Uchwałą Nr VI/53/03 Rady Miejskiej Sokółki z dnia 27 lutego 2003 r. Zgodnie z uchwałą (§ 3 ust 1) herb Sokółki stanowi: *dwudzielny w pas, w polu górnym, żółtym – brunatny żubr, w polu dolnym, czerwonym – pół postaci rycerza w białej zbroi z mieczem w prawicy. Wzór herbu stanowi załącznik nr 2 do Statutu.*

Ryc. 37. Wzory herbów Sokółki – z 1845 r. (po lewej) i obecnie obowiązujący (po prawej)

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Na obszarze gminy Sokółka znajdują się zabytki objęte czterema formami ochrony zabytków wymienionych w art. 7 u.o.z. – wpisem do rejestru zabytków, uznaniem za pomnik historii, utworzeniem parku kulturowego oraz ustaleniami ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Zabytki wpisane do rejestru zabytków nieruchomych znajdujące się na terenie gminy Sokółka

Lp.	Obiekt	Adres	Chronologia	Nr rejestru zabytków / data wpisu
1	Meczet tatarski	Bohoniki	2 poł. XIX w.	A-60 / 7.11.1966
2	Otoczenie meczetu tatarskiego (w granicach działki nr 109/2, obręb: 0005 Bohoniki)	Bohoniki	—	A-478 / 6.11.2012
3	Cmentarz muzułmański	Bohoniki	XVIII w.	A-61 / 31.03.1989
4	Zespół kościoła parafialnego pw. Narodzenia NMP: - kościół pw. Narodzenia NMP - kościelnica - cmentarz przykościelny - ogrodzenie [mur z bramą główną i bramkami]	Kundzin	I. 1851–1856 po 1856 r. XVII w. po 1856 r.	A-490 / 11.01.2013
5	Wiatrak [w stanie ruiny po pożarze]	Małowice Dolne	1935	379 / 29.09.1976
6	Kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Jezusowego	Rozedranka Stara	I. 1931–1939	A-601 / 29.11.2016
7	Układ urbanistyczny	Sokółka	XVII–XVIII w.	514 / 20.12.1982
8	Zespół kościoła parafialnego pw. św. Antoniego: - kościół parafialny pw. św. Antoniego - kaplica (kościelnica) - budynek bramny - plebania „stara” - plebania „nowa” - budynek gospodarczy	Sokółka, Grodzieńska	I. 1841–1904 1920 r. 1855 r. pocz. XX w. 1920 r. poł. XIX w.	A-7 / 30.12.1999

9	Cerkiew prawosławna pw. św. Aleksandra Newskiego	Sokółka, Rynek	I. 1850–1853	A-560 / 9.12.1987
10	Plebania prawosławna parafii pw. św. Aleksandra Newskiego	Sokółka, Piłsudskiego 6	XIX / XX w.	A-572 / 4.12.1984
11	Kapliczka dziękczynna	Sokółka, Grodzieńska / Kresowa	1906 r.	A-275 / 21.01.2010
12	Cmentarz ewangelicki [nieczynny]	Sokółka, Mariańska	pocz. XIX – 1939 r.	A-294 / 11.06.2010
13	Cmentarz żydowski	Sokółka, Zamenhofa	XVII–XX w.	A-114 / 31.12.1990
14	Dom	Sokółka, Grodzieńska 8	I. 1820–1830	A-150 / 24.05.1995 [dec. wspólna z nr 10]
15	Dom	Sokółka, Grodzieńska 10	1914 r.	A-150 / 24.05.1995 [dec. wspólna z nr 8]
16	Kamienica z oficyną oraz murem z przejazdem bramnym wraz z wejściem bocznym	Sokółka, pl. Kościuszki 26	XVIII / XIX w.	A-331 / 28.01.2011
17	Kamienica	Sokółka, Piłsudskiego	1 poł. XIX w.	A-295 / 24.06.2010

Zabytki wpisane do rejestru zabytków archeologicznych znajdujące się na terenie gminy Sokółka

Lp.	Obiekt	Adres	Chronologia	Wpis do rejestru Nr decyzji / data
1	Grodzisko	Miejskie Nowiny	wczesne średnio-wieczne	C-42 / 5.11.1998

Zabytki wpisane do rejestru zabytków ruchomych znajdujące się na terenie gminy Sokółka

Lp.	Obiekt	Adres	Chronologia	Wpis do rejestru Nr decyzji / data
1	Cmentarz muzułmański – 18 nagrobków	Bohoniki	XVIII – XX w.	B-212 / 7.09.2009
2	Cmentarz muzułmański – 25 nagrobków	Bohoniki	XVIII – XX w.	B-243 / 4.07.2011
3	Kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego – 1 obiekt	Sokolany	XVII / XVIII w.	B-287 / 27.11.1995
4	Kościół parafialny pw. św. Antoniego – wyposażenie kościoła – 4 obiekty	Sokółka, Grodzieńska 47	2 poł. XVIII i poł. XIX w.	B-307 / 1.08.1972
5	Kościół parafialny pw. św. Antoniego – wystrój i wyposażenie kościoła – 17 obiektów	Sokółka, Grodzieńska 47	1 poł. XVIII – poł. XX w.	B-130 / 13.01.2006
6	Kościół parafialny pw. św. Antoniego – wyposażenie kościoła – 1 obiekt	Sokółka, Grodzieńska 47	2 poł. XVIII w.	B-9 / 2.02.2001
7	Kościół parafialny pw. św. Antoniego – wystrój kościoła – 31 obiektów	Sokółka, Grodzieńska 47	1912 (1926) i 1954 r.	B-345 / 17.09.2015
8	Cerkiew parafialna pw. św. Aleksandra Newskiego – wyposażenie cerkwi – 7 obiektów	Sokółka	XVIII – pocz. XX w.	B-314 / 6.12.1975
9	Nagrobek ks. proboszcza Józefa Kulikowskiego wraz z ogrodzeniem na cmentarzu parafialnym	Sokółka	ok. 1876 r.	B-218 / 21.12.2009
10	Płaskorzeźba – <i>Alegoria Nauki</i>	Sokółka, Grodzieńska 43	1933 r.	B-220 / 5.01.2010
11	Dawny cmentarz ewangelicki – 6 płyt nagrobnych i nagrobków	Sokółka, Mariańska	XIX – pocz. XX w.	B-232 / 27.09.2010

Formą ochrony zabytków, wymienioną w art. 7 pkt 2 u.o.z., jest uznanie za pomnik historii. Na podstawie *Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 października 2012 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Bohoniki i Kruszyniany – meczety i mizary”⁶²*, meczet i cmentarz (mizar) w Bohonikach zostały uznane za pomnik historii. Zgodnie z treścią § 2. *Celem ochrony pomnika historii [...] jest zachowanie unikatowych wartości*

⁶² Dz.U. z 2012 r. poz. 1275.

historycznych, materialnych i niematerialnych, przykładów drewnianego budownictwa muzułmańskiego łączącego tradycję islamu z lokalną tradycją budownictwa sakralnego, które wraz z mizarami stanowią dziedzictwo polskich muzułmanów, a dowodząc bogactwa kulturowego i tolerancji religijnej na terenie dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów, integralnie przynależą do historii i kultury Polski.

Kolejną formą ochrony zabytków, wymienioną w art. 7 pkt 3 u.o.z., jest utworzenie parku kulturowego. Na terenie gminy Sokółka – na mocy uchwały Rady Miejskiej nr VIII/65/2019 z dnia 28 maja 2019 r. – został utworzony Park kulturowy Bohoniki⁶³. Na podstawie przepisów uchwały ochroną Parku objęto (§ 2 uchwały):

1. teren wsi Bohoniki wraz ze strefą widokową wokół cmentarza – mizaru,
2. zabytki architektury i budownictwa:
 - 1) meczet w Bohonikach;
 - 2) mizar w Bohonikach.

Dla obszaru Parku przyjęto następujące sposoby ochrony oraz zakazy (§ 5 i 6 uchwały):

§ 5. 1) zachowanie i ekspozycję zabytków kultury tatarskiej poprzez umożliwienie bliskich i dalekich widoków na charakterystyczne elementy zagospodarowania obszaru ze szczególnym uwzględnieniem widoków na meczet oraz mizar, w szczególności poprzez zachowanie osi, ciągów i punktów widokowych,

- 2) ochronę układu wsi Bohoniki wraz z ochroną gabarytów i formy architektonicznej zabudowy,
- 3) ochronę krajobrazu kulturowego poprzez przeciwdziałanie nadmiernej rozbudowie działalności produkcyjnej i magazynowej ingerującej w formę zabytków bądź zakłócającej ich ekspozycję,
- 4) w przypadku budynków o niewielkich wartościach kulturowych oraz nowych realizacji budowlanych (z zakresu budownictwa mieszkaniowego, kultury i turystyki) należy dążyć do ujednolicenia kompozycji architektonicznej,
- 5) zachowaniu istniejących walorów przyrodniczych,
- 6) ochronę historycznej linii zabudowy oraz gabarytów zabudowy,
- 7) ograniczenia niekorzystnego wpływu nośników reklamowych w postaci tablic, napisów, ogłoszeń i innych znaków związanych z ochroną Parku na przestrzeń publiczną.

§ 6. 1) zakaz zabudowy strefy widokowej wokół mizaru oraz ukształtowania terenu ograniczającej ekspozycję cmentarza,

- 2) zakaz prowadzenia wydobywania surowców mineralnych na terenie objętym granicami parku kulturowego;
- 3) zakazu budowy budynków produkcyjno-przemysłowych i magazynowych oraz prowadzeniu działalności z tego zakresu z wyłączeniem działalności rolniczej,
- 4) zakaz wygradzania nieruchomości od strony frontowej za pomocą ogrodzeń z prefabrykowanych powtarzalnych betonowych elementów,
- 5) zakaz składowania oraz magazynowania śmieci i innych odpadów na terenie Parku, poza czasowym ich gromadzeniem, zgodnie z przepisami o utrzymaniu czystości i porządku w gminach,
- 6) zakaz rozbiórki obiektu zabytkowego wpisanego wyłącznie do ewidencji zabytków, z uwzględnieniem przepisów odrębnych, oraz możliwość odbudowy takiego obiektu z uwzględnieniem wytycznych konserwatorskich wynikających z uwarunkowań historycznych,
- 7) na terenie Parku zakazuje się:

⁶³ Dziennik Urzędowy Województwa Podlaskiego z 2019 r. poz. 3045.

- a) stałej lokalizacji banerów o treści komercyjnej, o powierzchni ponad 5 m²
- b) umieszczania reklam na nawierzchniach placów i dróg.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

W gminnej ewidencji zabytków, zgodnie z przepisami art. 22 ust. 5 u.o.z., powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Aktem prawnym regulującym kwestię prowadzenia gminnej ewidencji zabytków jest *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem*⁶⁴. W 2019 weszła w życie nowelizacja części przepisów ww. rozporządzenia⁶⁵. Wprowadzone wówczas regulacje nakładają na władze gmin prowadzących gminne ewidencje zabytków konieczność wykonywania obowiązków o charakterze informacyjnym. Szczegółowe przepisy znalazły się w § 18b.

Zmianie uległ także wzór karty adresowej zabytku wpisanego do gminnej ewidencji zabytków. Najbardziej znaczące jest wprowadzenie dwóch nowych pozycji: 8. *Historia, opis i wartości* oraz 9. *Stan zachowania i postulaty dotyczące konserwacji*. W wyniku tych zmian konieczne będzie określenie wartości zabytku uzasadniających sporządzenie karty adresowej GEZ oraz włączenie jej gminnej ewidencji zabytków, a także określenie najpilniejszych postulatów konserwatorskich wobec tego zabytku. Co istotne, zgodnie z nowelizacją ww. rozporządzenia karty adresowe znajdujące się obecnie w gminnej ewidencji zabytków nie będą musiały być aktualizowane.

Gminna ewidencja zabytków Gminy Sokółka została przyjęta na mocy Zarządzenia nr 432/2021 Burmistrza Sokółki⁶⁶. Obejmowała ona łącznie 40 obszarów i obiektów zabytkowych z terenu Miasta Sokółka, 18 obszarów i obiektów z terenu wiejskiego gminy Sokółka oraz 447 obiekty archeologiczne z terenu gminy Sokółka. Łącznie w gminnej ewidencji zabytków Gminy Sokółka znajdowały się 501 obszarów i obiektów zabytkowych. Gminna ewidencja zabytków powinna być zgodna z Wojewódzką Ewidencją Zabytków. W poniższej tabeli oznaczono obszary i obiekty znajdujące się w WEZ i GEZ – z zestawienia wynika, że należy przeprowadzić weryfikację GEZ pod względem zasadności umieszczenia zabytku w GEZ oraz pod względem aktualizacji danych adresowych.

L.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Datowanie	WEZ	GEZ	Nr rej. zab.
<i>Teren wiejski gminy Sokółka</i>							
1	Bohoniki	19a	meczeta	2 poł. XIX	X	X	A-60 / 7.11.1966
2	Bohoniki		otoczenie meczetu tatarskiego		X	X	A-478 / 6.11.2012
3	Bohoniki		cmentarz muzułmański ⁶⁷	XVIII	X	X	A-61 / 31.03.1989
4	Bohoniki		mizar	XVII	X		
5	Boufałowo		park dworski	po 1923	X	X	

⁶⁴ Tekst jednolity – Dz.U. z 2021 r. poz. 56.

⁶⁵ *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem* (Dz.U. z 2019 r. poz. 1886).

⁶⁶ Zarządzenie Nr 432/2021 Burmistrza Sokółki z dnia 31 maja 2021 r. w sprawie przyjęcia Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta i Gminy Sokółka – http://bip.um.sokolka.wrotapodlasia.pl/gminna_ewidencja_zabytkow/zarzadenie-nr-4322021-.html

⁶⁷ Stary cmentarz muzułmański (mizar), który usytuowany był na wschodnim krańcu wsi Bohoniki..

6	Kundzin Kościelny	2	zespół kościoła parafialnego pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny	1856	X	X	A-490 / 11.01.2013
7	Kundzin Kościelny		kościół parafialny pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny	poł. XIX	X		A-490 / 11.01.2013
8	Kundzin Kościelny		kostnica	poł. XIX	X		A-490 / 11.01.2013
9	Kundzin Kościelny		ogrodzenie, brama główna i bramki boczne	poł. XIX	X		A-490 / 11.01.2013
10	Kundzin Kościelny		cmentarz przykościelny	XVII w.	X	X	A-490 / 11.01.2013
11	Kundzin Kościelny		cmentarz parafii rzymskokatolickiej pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny	poł. XIX	X	X	
12	Kundzin Kościelny	1	budynek mieszkalno-dworcowy	1925	X	X	
13	Kundzin		park dworski	lata 70–80. XIX	X	X	
14	Lebiedzin	26	dwór w zespole ogrodowym	1 poł. XX	X	X	
15	Lebiedzin		park dworski	poł. XIX	X	X	
16	Malawicze Dolne		wiatrak ⁶⁸	1935	X	X	379 / 29.09.1976
17	Malawicze Górne	29 [d. nr 11]	dom mieszkalny	ok. 1885	X	X	
18	Rozedranka Nowa	45 [d. nr 1]	kolejowy budynek mieszkalny	1870	X	X	
19	Rozedranka Stara		kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Najświętszego Serca Jezusowego	1931–1939	X	X	A-601 / 29.11.2016
20	Rozedranka Stara		cmentarz parafialny	1918	X	X	
21	Sokolany		cmentarz rzymskokatolicki	XIX	X	X	
22	Sokolany		cmentarz parafialny rzymskokatolicki [ob. przykościelny]	pocz. XVII	X	X	
23	Straż		park dworski	poł. XIX	X	X	
Miasto Sokółka							
24	Sokółka		układ urbanistyczny	pocz. XVII	X	X	514 / 20.12.1982
25	Sokółka	Grodzieńska 47	zespół kościoła parafialnego pw. św. Antoniego Padewskiego	XIX – XX	X		A-7 / 30.12.1999
26	Sokółka	Grodzieńska 47	kościół parafialny pw. św. Antoniego Padewskiego	1841-1848 1901-1904	X	X	A-7 / 30.12.1999
27	Sokółka	Grodzieńska 47	kaplica (kostnica) w zespole kościoła parafialnego pw. św. Antoniego Padewskiego	lata 20-30. XX	X	X	A-7 / 30.12.1999
28	Sokółka	Grodzieńska 47	plebania tzw. „nowa” w zespole kościoła parafialnego pw. św. Antoniego Padewskiego	lata 20. XX	X	X	A-7 / 30.12.1999
29	Sokółka	Grodzieńska 47a	plebania tzw. „stara” w zespole kościoła parafialnego pw. św. Antoniego Padewskiego	pocz. XX	X	X	A-7 / 30.12.1999
30	Sokółka	Grodzieńska 47	budynek bramny w zespole kościoła parafialnego pw. św. Antoniego Padewskiego	1855-1860	X	X	A-7 / 30.12.1999
31	Sokółka	Grodzieńska 47	budynek gospodarczy w zespole kościoła parafialnego pw. św. Antoniego Padewskiego	2 poł. XIX	X	X	A-7 / 30.12.1999
32	Sokółka	Plac Kościuszki	cerkiew parafialna pw. św. Aleksandra Newskiego	1850 – 1853	X	X	A-560 / 9.12.1987
33	Sokółka	Piłsudskiego 6 [d. Waryńskiego / Ściegiennego]	plebania prawosławna	XIX / XX	X	X	A-572 / 4.12.1984

⁶⁸ Wiatrak spłonął w 2011 r., pozostaje w stanie całkowitej ruiny.

34	Sokółka	Mariańska	kaplica cmentarna prawosławna pw. św. Męczennicy Pawły	1900	X	X	
35	Sokółka	Grodzieńska / Kresowa	kapliczka dziękczynna	1906	X	X	A-275 / 21.01.2010
36	Sokółka	Kryńska	cmentarz parafii rzymskokatolickiej pw. Wniebowzięcia NMP [ob. zieleńiec]	pocz. XVII	X	X	
37	Sokółka	Kryńska	cmentarz rzymskokatolicki	XIX	X	X	
38	Sokółka	Mariańska	cmentarz prawosławny	pocz. XIX	X	X	
39	Sokółka	Mariańska	cmentarz ewangelicki	pocz. XIX	X	X	A-294 / 11.06.2010
40	Sokółka	Zamenhoffa	cmentarz żydowski	1 poł. XVII, z poł. XX	X	X	A-114 / 31.12.1990
41	Sokółka	Mariańska	cmentarz żołnierzy radzieckich	1944	X	X	
42	Sokółka	11 Listopada 36	dom mieszkalny (ob. sklep)	1 ćw. XX	X	X	
43	Sokółka	Barlickiego 1	kamienica	pocz. XX	X	X	
44	Sokółka	Białostocka 6	kamienica (ob. budynek usługowo-mieszkalny)	pocz. XX	X	X	
45	Sokółka	Białostocka 14	kamienica (ob. budynek usługowo-mieszkalny)	kon. XIX	X	X	
46	Sokółka	Białostocka 28	budynek usługowo-mieszkalny	pocz. XX	X	X	
47	Sokółka	Białostocka 31	kamienica (ob. budynek usługowo-mieszkalny)	pocz. XX	X	X	
48	Sokółka	Białostocka 35	kamienica (ob. budynek usługowy)	pocz. XX	X	X	
49	Sokółka	Dąbrowskiego 12	kamienica	pocz. XX	X	X	
50	Sokółka	Grodzieńska 1	zajazd (ob. dom kultury)	1 poł. XIX	X	X	
51	Sokółka	Grodzieńska 8	dom	1820 – 1830	X	X	A-150 / 24.05.1995
52	Sokółka	Grodzieńska 10	dom	1914	X	X	A-150 / 24.05.1995
53	Sokółka	Grodzieńska 14	dom mieszkalny	pocz. XX	X		
54	Sokółka	Grodzieńska 25	budynek poczty	lata 20–30. XX	X	X	
55	Sokółka	Grodzieńska 31	kamienica (budynek mieszkalno-usługowy)	pocz. XX	X	X	
56	Sokółka	Grodzieńska 43	szkoła (ob. Szkoła Podstawowa Nr 1)	1932 – 1933	X	X	
57	Sokółka	Kolejowa 10a	kolejowy budynek mieszkalny	1910	X	X	
58	Sokółka	Piłsudskiego 1	kamienica		X		
59	Sokółka	Plac Kościuszki 9	kamienica (ob. budynek usługowy)	1 poł. XIX	X	X	
60	Sokółka	Plac Kościuszki 16	kamienica (ob. budynek mieszkalno-usługowy)	1 poł. XIX	X	X	
61	Sokółka	Kilińskiego 17 [ob. Plac Kościuszki 17]	dom mieszkalny	1890	X	X	
62	Sokółka	Plac Kościuszki 26	kamienica z oficyną oraz murem z przejazdem bramnym wraz z wejściem bocznym	XVIII / XIX	X	X	A-331 / 28.01.2011
63	Sokółka	Piłsudskiego 1 / Plac Kościuszki 27	kamienica (ob. budynek usługowy)	1 poł. XIX	X	X	A-295 / 24.06.2010
64	Sokółka	Plac Kościuszki 28	dom miejski	poł. XIX	X		
65	Sokółka	Sienna 4	łaznia (ob. dom mieszkalno-usługowy)	kon. XIX	X	X	
66	Sokółka	Ściegiennego 9-11	budynek mieszkalny drewniano-murowany	ok. 1910	X	X	
67	Sokółka	Ściegiennego 15	budynek mieszkalny drewniano-murowany	pocz. XX		X	
68	Sokółka	Osiedle Zielone	park dworski	XVIII	X	X	

W granicach gminy Sokółka zlokalizowane są **447** stanowiska archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, wymienione w poniższym zestawieniu, w tym jedno stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków województwa podlaskiego (wymienione w pkt. 5.3.).

Zabytki archeologiczne znajdujące się na terenie Gminy Sokółka, ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków⁶⁹

Lp	Miejscowość	Obsz. AZP	St. / msc.	St. / obsz.	Rodzaj stanowiska / chronologia
1	Bachmatówka	32-88	1	9	ślad osadniczy / pradzieje; osada (?) / wczesne średniowiecze
2		32-88	2	10	ślad osadniczy / epoka kamienia; ślad osadniczy / pradzieje; ślad osadniczy / wczesne średniowiecze; ślad osadniczy / średniowiecze
3		32-88	3	11	osada (?) / wczesne średniowiecze; ślad osadniczy / średniowiecze; ślad osadniczy / późne średniowiecze
4		32-88	4	12	ślad osadniczy / wczesne średniowiecze
5		32-88	5	13	ślad osadniczy / epoka kamienia; ślad osadniczy / neolit (?); ślad osadniczy / wczesna epoka brązu (?); ślad osadniczy / wczesne średniowiecze
6		32-90	6	10	punkt osadniczy / nowożytność
7	Bilwinki	33-89	1	25	ślad osadniczy / epoka kamienia
8	Bogusze	31-89	1	4	punkt osadniczy / epoka kamienia; osada / nowożytność
9		31-89	2	5	osada / nowożytność
10		31-89	3	6	punkt osadniczy / późne średniowiecze, nowożytność
11		31-89	4	7	osada / nowożytność
12		31-89	5	8	punkt osadniczy / późne średniowiecze, nowożytność
13		31-89	6	9	ślad osadniczy / epoka kamienia; osada / późne średniowiecze, nowożytność
14		31-89	7	10	ślad osadniczy / epoka kamienia; osada / nowożytność
15		31-89	8	11	osada / nowożytność
16		31-89	9	12	ślad osadniczy / epoka kamienia lub wczesna epoka brązu; ślad osadniczy / nowożytność
17		31-89	10	13	osada / późne średniowiecze, nowożytność
18		31-89	11	14	punkt osadniczy / późne średniowiecze (nowożytność)
19		31-89	12	15	punkt osadniczy / późne średniowiecze (nowożytność)
20		31-89	13	16	punkt osadniczy / późne średniowiecze (nowożytność)
21		31-89	14	17	ślad osadniczy / starożytność; punkt osadniczy / nowożytność
22		31-89	15	18	ślad osadniczy / pradzieje; punkt osadniczy / nowożytność
23		31-89	16	19	punkt osadniczy / późne średniowiecze (nowożytność)
24		31-89	17	20	ślady osadnictwa, późne średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
25		31-89	18	21	punkt osadniczy / późne średniowiecze (nowożytność)
26		31-89	19	22	ślad osadniczy / średniowiecze (?); punkt osadniczy / nowożytność
27		31-89	20	26	punkt osadniczy / późne średniowiecze (nowożytność)
28		32-89	21	68	osada obronna (?), grodzisko (?) / <i>nieznana</i>
29	Bohoniki	31-90	1	40	punkt osadniczy / XV-XVI wiek
30		32-90	2	51	punkt osadniczy / nowożytność
31		32-90	3	52	osada / nowożytność
32		32-90	4	53	punkt osadniczy / nowożytność
33		32-90	5	54	ślad osadniczy / późne średniowiecze (?)

⁶⁹ Na podstawie: Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Sokółka. Wykaz stanowisk archeologicznych – http://bip.um.sokolka.wrotaopodlasia.pl/gminna_ewidencja_zabytkow/stanowiska-archeologiczne-.html oraz portalu: <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>

Lp	Miejscowość	Obsz. AZP	St. / msc.	St. / obsz.	Rodzaj stanowiska / chronologia
34		32-90	6	55	osada / nowożytność
35		32-90	7	56	cmientarzysko (?)
36		32-90	8	57	punkt osadniczy / nowożytność
37	Drahe	32-90	1	45	punkt osadniczy / XV-XVI wiek
38		32-90	2	46	punkt osadniczy / nowożytność
39		32-90	3	48	ślad osadniczy / średniowiecze
40		32-90	4	49	punkt osadniczy / nowożytność
41		32-90	5	50	osada / nowożytność
42	Dworzysk	34-89	1	1	ślad osadnictwa / epoka kamienia; obozowisko , osada(?) / mezolit – epoka żelaza; ślad osadnictwa / pradzieje; ślad osadnictwa / wczesne średniowiecze
43		34-89	2	2	ślad osadnictwa / epoka kamienia – epoka brązu; osada / nowożytność
44		34-89	3	3	ślad osadnictwa / epoka kamienia; ślad osadnictwa / nowożytność
45		34-89	4	4	ślad osadnictwa / epoka kamienia; ślad osadnictwa / nowożytność
46		34-89	5	5	ślad osadnictwa / epoka kamienia; ślad osadnictwa / epoka kamienia – epoka żelaza
47		34-89	6	6	ślad osadnictwa / epoka kamienia
48		34-89	7	7	osada (?) / późne średniowiecze; osada / nowożytność
49	Gieniusze	32-89	1	15	osada (?) / nowożytność
50		32-89	2	16	osada (?) / wczesna epoka brązu; osada (?) / nowożytność
51		32-89	3	17	osada (?) / późne średniowiecze
52		32-89	4	18	osada / wczesna epoka brązu; osada / późne średniowiecze
53		32-89	5	19	osada (?) / późne średniowiecze
54		32-89	6	20	osada (?) / wczesna epoka brązu; osada (?) / późne średniowiecze
55		32-89	7	21	osada / późne średniowiecze
56		32-89	8	23	osada (?) / późne średniowiecze; osada (?) / nowożytność
57		32-89	9	24	osada (?) / późne średniowiecze; osada (?) / nowożytność
58		32-89	10	25	osada / późne średniowiecze
59		32-89	11	26	osada / późne średniowiecze
60		32-89	12	27	osada / nowożytność
61		32-89	13	28	osada (?) / późne średniowiecze
62		32-89	14	29	osada / późne średniowiecze
63		32-89	15	32	osada / nowożytność
64		31-89	16	3	osada / późne średniowiecze / nowożytność
65	Gliniszcz Wielkie	30-90	1	18	ślad osadniczy / późne średniowiecze
66		30-90	2	19	punkt osadniczy / XVI-XVII wiek
67		30-90	3	20	ślad osadniczy / późne średniowiecze
68		30-90	4	21	ślad osadniczy / wczesne średniowiecze; ślad osadniczy / późne średniowiecze
69		30-90	5	22	ślad osadniczy / późne średniowiecze
70		30-90	6	23	punkt osadniczy / XVI-XVII wiek
71		30-90	7	24	punkt osadniczy / późne średniowiecze
72		30-90	8	25	punkt osadniczy / późne średniowiecze
73		30-90	9	26	punkt osadniczy / XV-XVII wiek
74		30-90	10	27	ślad osadniczy / średniowiecze (XIII-XIV wiek)

Lp	Miejscowość	Obsz. AZP	St. / msc.	St. / obsz.	Rodzaj stanowiska / chronologia
75		30-90	11	28	punkt osadniczy / XVI-XVII wiek
76		30-90	12	29	punkt osadniczy / XVI-XVII wiek
77		30-90	13	30	punkt osadniczy / XIV-XVI wiek
78		30-90	14	31	punkt osadniczy / XVI-XVII wiek
79		30-89	15	19	ślad osadniczy / średniowiecze; ślad osadniczy / nowożytność
80		30-89	16	20	ślad osadniczy / epoka kamienia (wczesna epoka brązu); ślad osadniczy / nowożytność
81		30-89	17	21	ślad osadniczy / późne średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
82		30-89	18	22	osada / późne średniowiecze, nowożytność
83		30-89	19	23	punkt osadniczy / nowożytność
84		30-89	20	24	ślad osadniczy / późne średniowiecze; ślad osadniczy / nowożytność
85		30-89	21	25	ślad osadniczy / średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
86		30-89	22	26	punkt osadniczy / nowożytność
87		30-89	23	27	ślad osadniczy / epoka kamienia; ślad osadniczy / nowożytność
88		30-89	24	28	ślad osadniczy / epoka kamienia (wczesna epoka brązu); osada / nowożytność
89		30-89	25	29	punkt osadniczy / nowożytność
90		30-89	26	30	ślad osadniczy / epoka kamienia; ślad osadniczy / średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
91	Hało	32-88	1	18	ślad osadniczy / wczesne średniowiecze; ślad osadniczy / nowożytność
92		32-88	2	19	ślad osadniczy / wczesne średniowiecze; ślad osadniczy / nowożytność
93		32-88	3	20	ślad osadniczy / średniowiecze
94		32-88	4	21	ślad osadniczy / średniowiecze; ślad osadniczy / nowożytność
95		32-88	5	22	ślad osadniczy / pradzieje; ślad osadniczy / średniowiecze; ślad osadniczy / nowożytność
96	Igrzyska	32-89	1	48	osada (?) / późne średniowiecze
97		32-89	2	49	osada / nowożytność
98		32-89	3	50	osada / późne średniowiecze
99	Jałówek	32-88	2	32	ślad osadniczy / późne średniowiecze
100		32-88	3	33	ślad osadniczy / wczesne średniowiecze
101	Janowszczyzna	32-89	1	43	osada (?) / późne średniowiecze
102		32-89	2	44	osada (?) / późne średniowiecze
103		32-89	3	45	osada / późne średniowiecze
104		33-89	4	15	osada / nowożytność
105		33-89	5	16	punkt osadniczy / późne średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
106		33-89	6	20	punkt osadniczy / późne średniowiecze (?); punkt osadniczy / nowożytność
107		33-89	7	21	osada (?) / nowożytność
108	Jelenia Góra	32-89	1	46	osada (?) / późne średniowiecze
109		32-89	2	47	osada / późne średniowiecze
110		33-89	3	17	osada (?) / nowożytność
111		33-89	4	23	punkt osadniczy / epoka kamienia; punkt osadniczy / nowożytność
112	Kamionka Nowa	32-90	1	4	punkt osadniczy / nowożytność
113		32-90	2	5	ślad osadniczy / nowożytność
114		32-90	3	6	ślad osadniczy / wczesne średniowiecze

Lp	Miejscowość	Obsz. AZP	St. / msc.	St. / obsz.	Rodzaj stanowiska / chronologia
115		32-90	4	7	osada / nowożytność
116		32-90	5	8	osada / nowożytność
117		32-90	6	9	punkt osadniczy / nowożytność
118		32-90	7	11	śląd osadniczy / nowożytność
119		32-90	8	24	śląd osadniczy / XVI wiek
120		32-90	9	25	osada / późne średniowiecze – XVII wiek
121		32-90	10	43	śląd osadniczy / nowożytność
122		32-90	11	44	punkt osadniczy / XV – XVI wiek
123		32-90	12	47	osada / XV – XVI wiek
124	Kamionka Stara	32-90	1	27	punkt osadniczy / nowożytność
125		32-90	2	28	śląd osadniczy / późne średniowiecze
126		32-90	3	30	punkt osadniczy / nowożytność
127		32-90	4	31	punkt osadniczy / nowożytność
128		32-90	5	32	punkt osadniczy / nowożytność
129		32-90	6	33	punkt osadniczy / nowożytność
130		32-90	7	34	punkt osadniczy / nowożytność
131		32-90	8	35	punkt osadniczy / nowożytność
132		32-90	9	36	punkt osadniczy / nowożytność
133		32-90	10	37	punkt osadniczy / późne średniowiecze (XVI wiek)
134		32-90	11	38	punkt osadniczy / nowożytność
135		32-90	12	39	punkt osadniczy / XV – XVII wiek
136		32-90	13	40	śląd osadniczy / średniowiecze; osada / XV – XVI wiek
137		32-90	14	41	osada / nowożytność
138		32-90	15	42	śląd osadniczy / wczesne średniowiecze; osada / XV – XVI wiek
139		33-90	16	6	osada (?) / XVII wiek (?)
140		33-90	17	7	punkt osadniczy / późne średniowiecze; śląd osadniczy / nowożytność
141		33-90	18	9	osada (?) / nowożytność
142		33-90	19	41	punkt osadniczy / epoka kamienia; punkt osadniczy / nowożytność <i>stanowisko ujęte w gminnej ewidencji zabytków, jednak zgodnie z oznaczeniem na mapie zlokalizowane jest na terenie gminy Szudziałowo</i>
143		33-90	20	42	punkt osadniczy / epoka kamienia; punkt osadniczy / nowożytność
144	Kantorówka	32-88	1	14	osada (?) / wczesne średniowiecze
145		32-88	2	15	punkt osadniczy / późne średniowiecze
146		32-88	3	16	punkt osadniczy / średniowiecze
147		32-88	4	17	punkt osadniczy / nowożytność
148		32-88	5	23	punkt osadniczy / średniowiecze
149	Karcze	31-90	1	14	śląd osadniczy / nowożytność
150		31-90	2	15	punkt osadniczy / okres wpływów rzymskich
151	Kraśniany	31-89	1	32	punkt osadniczy / średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
152		31-89	2	33	śląd osadniczy / pradziej; punkt osadniczy / nowożytność
153		31-89	3	34	punkt osadniczy / późne średniowiecze, nowożytność
154		31-89	4	35	śląd osadniczy / średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
155		31-89	5	36	śląd osadniczy / neolit

Lp	Miejscowość	Obsz. AZP	St. / msc.	St. / obsz.	Rodzaj stanowiska / chronologia
156		31-89	6	37	osada / nowożytność
157		31-89	7	38	śląd osadniczy / średniowiecze; ślad osadniczy / nowożytność
158		31-89	8	39	punkt osadniczy / średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
159		31-89	9	40	śląd osadniczy / późne średniowiecze
160		31-89	10	41	śląd osadniczy / późne średniowiecze; ślad osadniczy / nowożytność
161		31-89	11	42	punkt osadniczy / późne średniowiecze, nowożytność
162		31-89	12	43	punkt osadniczy / średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
163		31-89	13	44	śląd osadniczy / średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
164		31-89	14	53	śląd osadniczy / średniowiecze; ślad osadniczy / nowożytność
165		31-89	15	54	śląd osadniczy / średniowiecze (?); punkt osadniczy / nowożytność
166		31-89	16	55	osada / nowożytność
167		31-89	17	56	śląd osadniczy / średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
168		31-89	18	57	punkt osadniczy / późne średniowiecze, nowożytność
169		31-89	19	58	śląd osadniczy / średniowiecze (?); punkt osadniczy / nowożytność
170		31-89	20	59	śląd osadniczy / wczesne średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
171		31-89	21	60	osada / nowożytność
172		31-89	22	61	punkt osadniczy / późne średniowiecze, nowożytność
173		31-89	23	62	śląd osadniczy / pradzieje; ślad osadniczy / nowożytność
174		31-89	24	63	punkt osadniczy / późne średniowiecze, nowożytność
175	Kolonia Zaścianki	32-90	1	22	osada / nowożytność
176		32-90	2	26	punkt osadniczy / nowożytność
177	Kundzicze	32-89	1	10	osada (?) / późne średniowiecze
178		32-89	2	11	osada / późne średniowiecze / nowożytność
179		32-89	3	12	punkt osadniczy / późne średniowiecze, nowożytność
180		32-89	4	13	śląd osadniczy / epoka kamienia (wczesna epoka brązu); punkt osadniczy / nowożytność
181		32-89	5	14	śląd osadniczy / epoka kamienia
182	Kundzin	31-90	1	4	skarby, okres rzymski
183		31-90	2	16	punkt osadniczy / nowożytność
184		31-90	3	17	śląd osadniczy / pradzieje; ślad osadniczy / okres wpływów rzymskich (?)
185		31-90	4	18	punkt osadniczy / późne średniowiecze – XVI wiek
186		31-90	5	19	punkt osadniczy / późne średniowiecze
187		31-90	6	20	śląd osadniczy / późne średniowiecze; punkt osadniczy / XVI-XVII wiek
188		31-90	7	21	punkt osadniczy / średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
189		31-90	8	22	punkt osadniczy / nowożytność
190	Kurowszczyzna	32-90	1	18	punkt osadniczy / nowożytność
191		32-90	2	19	punkt osadniczy / nowożytność
192		32-90	3	20	punkt osadniczy / późne średniowiecze
193		32-90	4	21	punkt osadniczy / nowożytność
194		32-90	5	23	punkt osadniczy / nowożytność
195		33-90	6	8	śląd osadniczy / XVII wiek
196	Lebiedzin	31-88	1	4	śląd osadniczy / epoka kamienia
197	Lipina	33-89	1	27	osada (?) / XVI wiek?

Lp	Miejscowość	Obsz. AZP	St. / msc.	St. / obsz.	Rodzaj stanowiska / chronologia
198		33-89	2	28	osada / XVI wiek
199		33-89	3	29	punkt osadniczy / późne średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
200		33-89	4	30	osada (?) / nowożytność
201		33-89	5	31	osada (?) / późne średniowiecze / nowożytność
202		33-89	6	32	osada / nowożytność
203		33-89	7	33	punkt osadniczy / późne średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
204		33-89	8	34	osada (?) / XVI wiek (?)
205		33-89	1	18	śląd osadniczy / epoka kamienia
206	Maczalinia Nowa	33-89	2	19	śląd osadniczy / nowożytność
207	Maczalinia Stara	33-89	1	5	punkt osadniczy / średniowiecze (?); punkt osadniczy / nowożytność
208		33-89	2	6	punkt osadniczy / wczesna epoka brązu; punkt osadniczy / XVI wiek (?)
209		33-89	3	7	osada / nowożytność
210		33-89	4	8	punkt osadniczy / epoka kamienia – wczesna epoka brązu; osada (?) / nowożytność
211		33-89	5	9	punkt osadniczy / późne średniowiecze; osada (?) / nowożytność
212		33-89	6	10	punkt osadniczy / późne średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
213		33-89	7	11	osada / nowożytność
214		33-89	8	12	punkt osadniczy / epoka kamienia; osada (?) / nowożytność
215	Malawicze Dolne	31-91	1	70	punkt osadniczy / późne średniowiecze (?); punkt osadniczy / nowożytność
216		31-91	2	71	punkt osadniczy / XVI – XVII wiek
217		31-91	3	72	osada / XV – połowa XVII wiek
218		32-91	4	29	śląd osadniczy / nowożytność
219		32-91	5	30	punkt osadniczy / nowożytność
220	Malawicze Górne	31-91	1	73	punkt osadniczy / XV – XVI wiek
221	Mićkowa Hać	32-89	1	36	osada / nowożytność
222		32-88	2	1	osada (?) / wczesne średniowiecze
223		32-88	3	3	śląd osadniczy / wczesne średniowiecze; śląd osadniczy / nowożytność
224		32-88	4	4	śląd osadniczy / wczesne średniowiecze; śląd osadniczy / późne średniowiecze; śląd osadniczy / nowożytność
225	Miejskie Nowiny	32-88	1	32-89/1	grodzisko / wczesne średniowiecze <i>stanowisko wpisane do rejestru zabytków: C-42 z dnia 05.11.1998 r.</i>
226		32-89	2	2	osada / pradzieje (okres wpływów rzymskich ?); osada / wczesne średniowiecze
227		32-89	3	3	śląd osadniczy / epoka kamienia; punkt osadniczy / późne średniowiecze, nowożytność
228		32-89	4	4	śląd osadniczy / epoka kamienia; śląd osadniczy / nowożytność
229		32-89	5	5	śląd osadniczy / epoka kamienia; punkt osadniczy / średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
230		32-89	6	6	śląd osadniczy / epoka kamienia (wczesna epoka brązu); śląd osadniczy / nowożytność
231		32-89	7	7	śląd osadniczy / epoka kamienia (wczesna epoka brązu); punkt osadniczy / nowożytność
232		32-89	8	8	śląd osadniczy / epoka kamienia (wczesna epoka brązu); śląd osadniczy / nowożytność
233		32-89	9	9	śląd osadniczy / epoka kamienia (wczesna epoka brązu); punkt osadniczy / późne średniowiecze, nowożytność
234		32-89	10	30	punkt osadniczy / późne średniowiecze, nowożytność

Lp	Miejscowość	Obsz. AZP	St. / msc.	St. / obsz.	Rodzaj stanowiska / chronologia
235	Nomiki	32-88	11	35	osada (?) / pradziej; ślad osadniczy / wczesne średniowiecze
236		31-91	1	33	ślad osadniczy / pradziej (okres wpływów rzymskich); ślad osadniczy / średniowiecze
237		31-91	2	34	punkt osadniczy / późne średniowiecze
238		31-91	3	35	punkt osadniczy / późne średniowiecze
239		31-91	4	36	ślad osadniczy / epoka kamienia
240		31-91	5	37	ślad osadniczy / późne średniowiecze
241		31-91	6	38	punkt osadniczy / późne średniowiecze; ślad osadniczy / nowożytność
242	Orłowice	31-90	1	23	punkt osadniczy / późne średniowiecze – XVI wiek
243		31-90	2	24	punkt osadniczy / nowożytność
244		31-90	3	25	osada / XV – XVII wiek
245		31-90	4	26	osada / XIII wiek – późne średniowiecze
246		31-90	5	27	punkt osadniczy / późne średniowiecze
247		31-90	6	28	punkt osadniczy / wczesne średniowiecze; punkt osadniczy / późne średniowiecze – nowożytność
248		31-90	7	29	osada / późne średniowiecze – nowożytność
249		31-90	8	39	ślad osadniczy / późne średniowiecze
250		31-90	9	44	punkt osadniczy / średniowiecze
251		31-90	10	45	punkt osadniczy / późne średniowiecze
252		31-90	11	46	punkt osadniczy / późne średniowiecze
253		31-90	12	47	punkt osadniczy / późne średniowiecze
254		31-90	13	48	osada / XV – XVII
255		31-90	14	49	punkt osadniczy / XV – XVII wiek
256		31-90	15	50	osada / późne średniowiecze
257		31-90	16	51	osada / nowożytność
258	Ostrówek	33-89	1	1	punkt osadniczy / epoka kamienia, mezolit (?); osada / nowożytność
259	Pawelki	32-90	1	29	punkt osadniczy / nowożytność
260		33-90	2	2	punkt osadniczy / XVI – XVII wiek; punkt osadniczy / nowożytność
261		33-90	3	3	osada (?) / XVI wiek (?); punkt osadniczy / nowożytność
262		33-90	4	4	ślad osadniczy / nowożytność
263		33-90	5	5	osada / XVI – XVII wiek (?)
264		33-90	6	11	osada (?) / późne średniowiecze / nowożytność
265		33-90	7	12	punkt osadniczy / późne średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
266		33-90	8	1	osada / XVI (?) – XVIII wiek
267	Pawłowszczyzna	32-89	1	33	punkt osadniczy / późne średniowiecze – nowożytność
268	Planteczka	33-89	1	22	ślad osadniczy / epoka kamienia – mezolit (?)
269		33-89	2	24	punkt osadniczy / epoka kamienia; osada / nowożytność
270	Plebanowce	30-89	1	1	cmmentarzysko ze stelami, chronologia nieokreślona [stanowisko archiwalne, brak lokalizacji]
271		30-89	2	66	punkt osadniczy / nowożytność
272		30-89	3	67	punkt osadniczy / późne średniowiecze – nowożytność
273		30-89	4	68	ślad osadniczy / średniowiecze; ślad osadniczy / nowożytność
274		30-89	5	69	osada / późne średniowiecze – nowożytność

Lp	Miejscowość	Obsz. AZP	St. / msc.	St. / obsz.	Rodzaj stanowiska / chronologia
275		30-89	6	70	śląd osadniczy / epoka kamienia; ślad osadniczy / nowożytność
276		30-89	7	71	punkt osadniczy / późne średniowiecze – nowożytność
277		30-89	8	72	osada / późne średniowiecze – nowożytność
278		30-89	9	73	punkt osadniczy / nowożytność
279		30-89	10	74	osada / nowożytność
280		30-88	11	43	śląd osadniczy / mezolit – epoka żelaza
281		30-88	12	44	śląd osadniczy / epoka kamienia
282	Podjałówka	32-88	1	34	śląd osadniczy / pradzieje; ślad osadniczy / średniowiecze
283	Podjanowszczyzna	33-89	1	14	osada / nowożytność
284	Podkamionka	32-89	1	37	punkt osadniczy / późne średniowiecze – nowożytność
285		32-89	2	38	śląd osadniczy / późne średniowiecze – nowożytność
286		32-89	3	39	śląd osadniczy / późne średniowiecze – nowożytność
287		32-89	4	40	osada / nowożytność
288		32-89	5	41	śląd osadniczy / późne średniowiecze – nowożytność
289		32-89	6	42	śląd osadniczy / późne średniowiecze – nowożytność
290		33-89	7	13	osada / nowożytność
291	Poniatowice	31-91	3	3	cmentarzysko / początek średniowiecza
292		31-90	4	33	śląd osadniczy / późne średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
293		31-90	5	34	śląd osadniczy / wczesne średniowiecze; punkt osadniczy / późne średniowiecze
294		31-90	6	35	punkt osadniczy / nowożytność
295		31-91	7	4	śląd osadniczy / późne średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
296		31-91	8	5	punkt osadniczy / późne średniowiecze (XIII – XIV wiek)
297		31-91	9	6	punkt osadniczy / późne średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
298		31-91	10	7	punkt osadniczy / późne średniowiecze
299		31-91	11	8	punkt osadniczy / średniowiecze
300		31-91	12	9	punkt osadniczy / późne średniowiecze
301		31-91	13	10	punkt osadniczy / wczesne średniowiecze; punkt osadniczy / średniowiecze
302		31-91	14	11	punkt osadniczy / późne średniowiecze
303		31-91	15	12	punkt osadniczy / XV – XVI wiek
304		31-91	16	13	punkt osadniczy / późne średniowiecze
305		31-91	17	61	punkt osadniczy / XVI – XVII wiek
306		31-91	18	62	śląd osadniczy / średniowiecze
307		31-91	19	63	punkt osadniczy / późne średniowiecze
308		31-91	20	64	śląd osadniczy / pradzieje; ślad osadniczy / średniowiecze
309		31-91	21	65	punkt osadniczy / późne średniowiecze
310		31-91	22	66	osada / późne średniowiecze – XVI wiek
311		31-91	23	67	punkt osadniczy / późne średniowiecze
312		31-91	24	68	śląd osadniczy / średniowiecze
313	Pucitki	31-90	1	36	śląd osadniczy / późne średniowiecze
314		31-90	2	37	osada / późne średniowiecze – połowa XVII wiek
315		31-90	3	38	śląd osadniczy / późne średniowiecze
316		31-91	4	69	punkt osadniczy / późne średniowiecze – XVI wiek

Lp	Miejscowość	Obsz. AZP	St. / msc.	St. / obsz.	Rodzaj stanowiska / chronologia
317	Rozedranka Nowa	32-88	1	5	śląd osadniczy / pradzieje; ślad osadniczy / wczesne średniowiecze; ślad osadniczy / nowożytność
318		32-88	2	6	śląd osadniczy / wczesne średniowiecze; ślad osadniczy / XVII wiek
319		32-88	3	7	osada (?) / średniowiecze; ślad osadniczy / nowożytność
320		32-88	4	8	śląd osadniczy / paleolit schyłkowy; ślad osadniczy / mezolit; ślad osadniczy / średniowiecze; ślad osadniczy / późne średniowiecze; osada XVII – XVIII wiek
321	Rozedranka Stara	32-88	1	29	śląd osadniczy / średniowiecze (?)
322		32-88	2	30	osada (?) / późne średniowiecze; osada (?) / nowożytność
323	Sierbowce	31-89	1	24	śląd osadniczy / pradzieje; punkt osadniczy / nowożytność
324		31-89	2	25	punkt osadniczy / pradzieje – okres halszacki (?); punkt osadniczy / nowożytność
325		31-89	3	27	punkt osadniczy / późne średniowiecze – nowożytność
326		31-89	4	28	śląd osadniczy / średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
327		31-89	5	29	śląd osadniczy / XIV – XV wiek (?); ślad osadniczy / nowożytność
328		31-89	6	30	osada / nowożytność
329		31-89	7	31	osada / nowożytność
330	Słojniki	32-89	1	65	osada / nowożytność
331		32-89	2	66	punkt osadniczy / późne średniowiecze – nowożytność
332		32-89	3	67	śląd osadniczy / epoka kamienia; punkt osadniczy / nowożytność
333		33-89	4	26	osada / nowożytność
334	Smolanka	32-88	1	24	śląd osadniczy / mezolit (?); ślad osadniczy / wczesne średniowiecze; ślad osadniczy / późne średniowiecze
335		32-88	2	25	śląd osadniczy / wczesne średniowiecze; ślad osadniczy / późne średniowiecze
336		32-88	3	26	osada (?) / wczesne średniowiecze; ślad osadniczy / późne średniowiecze
337		32-88	4	27	śląd osadniczy / średniowiecze; ślad osadniczy / późne średniowiecze
338		32-88	5	28	śląd osadniczy / wczesne średniowiecze; ślad osadniczy / XVI wiek
339	Sokolany	30-89	1	17	? / epoka kamienia
340		30-89	2	33	śląd osadniczy / epoka kamienia – wczesna epoka brązu; punkt osadniczy / nowożytność
341		30-89	3	34	śląd osadniczy / schyłek epoki kamienia lub wczesna epoka brązu
342		30-89	4	35	śląd osadniczy / epoka kamienia; punkt osadniczy / średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
343		30-89	5	36	punkt osadniczy / nowożytność
344		30-89	6	37	śląd osadniczy / epoka kamienia; punkt osadniczy / nowożytność
345		30-89	7	38	śląd osadniczy / epoka kamienia; punkt osadniczy / późne średniowiecze – nowożytność
346		30-89	8	39	osada / nowożytność
347		30-89	9	42	śląd osadniczy / średniowiecze
348		30-89	10	43	śląd osadniczy / epoka Kamienia – wczesna epoka brązu; ślad osadniczy / nowożytność
349		30-89	11	44	punkt osadniczy / nowożytność
350		30-89	12	45	osada / późne średniowiecze – nowożytność
351		30-89	13	46	punkt osadniczy / późne średniowiecze – nowożytność
352		30-89	14	47	punkt osadniczy / nowożytność
353		30-89	15	48	śląd osadniczy / epoka kamienia

Lp	Miejscowość	Obsz. AZP	St. / msc.	St. / obsz.	Rodzaj stanowiska / chronologia
354		30-89	16	50	punkt osadniczy / nowożytność
355		30-89	17	51	osada / nowożytność
356		30-89	18	52	śląd osadniczy / epoka kamienia; punkt osadniczy / późne średniowiecze – nowożytność
357		30-89	19	53	śląd osadniczy / epoka kamienia (wczesna epoka brązu)
358		30-89	20	54	śląd osadniczy / epoka kamienia (wczesna epoka brązu); ślad osadniczy / średniowiecze
359		30-89	21	55	śląd osadniczy / koniec epoki kamienia – wczesna epoka brązu
360		30-89	22	60	śląd osadniczy / średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
361		30-89	23	61	śląd osadniczy / wczesne średniowiecze
362		30-89	24	62	śląd osadniczy / epoka kamienia
363		30-89	25	63	punkt osadniczy / nowożytność
364	Sokółka	31-90	1	1	grodzisko, średniowiecze [stanowisko archiwalne, brak lokalizacji]
365		31-90	2	2	osada, okres przedrzymski [stanowisko archiwalne, brak lokalizacji]
366		31-90	3	3	funkcja i chronologia nieznana, brak karty w dokumentacji AZP [stanowisko archiwalne, brak lokalizacji]
367		31-90	4	5	punkt osadniczy / późne średniowiecze – XVI wiek
368		31-90	5	6	punkt osadniczy / późne średniowiecze – XVI wiek
369		31-90	6	7	śląd osadniczy / neolit; osada / późne średniowiecze – XVI wiek
370		31-90	7	8	punkt osadniczy / późne średniowiecze – XVI wiek
371		31-90	8	9	punkt osadniczy / XV – XVI wiek
372		31-90	9	10	osada / XVI – XVII wiek
373		31-90	10	11	osada / XV – XVII wiek
374		31-90	11	12	punkt osadniczy / XV (?) – połowa XVII wiek
375		31-90	12	13	punkt osadniczy / nowożytność
376		31-90	13	52	punkt osadniczy / średniowiecze
377		31-90	14	53	punkt osadniczy / XV – XVI wiek
378		31-90	15	54	osada / nowożytność
379		32-90	16	1	osada / XV – XVII wiek
380		32-89	17	22	śląd osadniczy / epoka kamienia; osada / nowożytność
381		32-89	18	31	punkt osadniczy / późne średniowiecze – nowożytność
382		32-89	19	52	śląd osadniczy / epoka kamienia – wczesna epoka brązu; ślad osadniczy / nowożytność
383		32-89	20	54	osada / późne średniowiecze – nowożytność
384		32-89	21	55	osada / nowożytność
385		32-89	22	56	śląd osadniczy / epoka kamienia; ślad osadniczy / nowożytność
386		32-89	23	57	osada / późne średniowiecze – nowożytność
387		32-89	24	58	śląd osadniczy / epoka kamienia; punkt osadniczy / nowożytność
388		32-89	25	59	osada / nowożytność
389		32-89	26	60	śląd osadniczy / epoka kamienia; punkt osadniczy / nowożytność
390		32-89	27	61	śląd osadniczy / epoka kamienia; osada / nowożytność
391		32-89	28	62	śląd osadniczy / epoka kamienia; osada / nowożytność
392		32-89	29	64	śląd osadniczy / epoka kamienia; punkt osadniczy / późne średniowiecze – nowożytność

Lp	Miejscowość	Obsz. AZP	St. / msc.	St. / obsz.	Rodzaj stanowiska / chronologia
393		31-89	30	1	śląd osadniczy / epoka kamienia
394		31-89	31	2	osada / późne średniowiecze / nowożytność
395		31-89	32	45	punkt osadniczy / późne średniowiecze – nowożytność
396		31-89	33	46	śląd osadniczy / średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
397		31-89	34	47	osada / XV/XVI – XVII wiek (?)
398		31-89	35	48	śląd osadniczy / epoka kamienia (wczesna epoka brązu); osada / nowożytność
399		31-89	36	49	osada / XV/XVI – XVII wiek
400		31-89	37	50	osada / późne średniowiecze – nowożytność
401		31-89	38	51	śląd osadniczy / epoka kamienia; ślad osadniczy / nowożytność
402		31-89	39	52	punkt osadniczy / późne średniowiecze – nowożytność
403		31-89	40	65	
404	Stary Szor	32-88	1	31	śląd osadnictwa / wczesne średniowiecze – średniowiecze
405	Straż	33-89	1	2	punkt osadniczy / epoka kamienia (neolit); punkt osadniczy / późne średniowiecze; punkt osadniczy / nowożytność
406		33-89	2	3	punkt osadniczy / późne średniowiecze; osada (?) / nowożytność
407		33-89	3	4	osada (?) / XVI wiek
408		33-88	4	1	śląd osadnictwa / epoka kamienia; ślad osadnictwa / wczesne średniowiecze; ślad osadnictwa / późne średniowiecze – nowożytność
409		33-88	5	2	śląd osadnictwa / późny paleolit; ślad osadnictwa / epoka kamienia; ślad osadnictwa / późne średniowiecze
410		33-88	6	3	śląd osadnictwa / epoka kamienia; ślad osadnictwa / późne średniowiecze; osada, nowożytność
411		33-88	7	4	obozowisko (?), osada (?) / epoka kamienia; osada / nowożytność
412		33-88	8	5	obozowisko (?), osada (?) / mezolit – epoka żelaza; ślad osadnictwa / pradzieje (epoka żelaza?)
413	Szyndziel	31-88	1	23	osada / nowożytność
414		31-88	2	5	punkt osadniczy / nowożytność
415	Szyszki	31-90	1	41	śląd osadniczy / późne średniowiecze
416		31-90	2	42	punkt osadniczy / XV(?) – XVII wiek
417		31-90	3	43	punkt osadniczy / średniowiecze
418		32-90	4	2	punkt osadniczy / późne średniowiecze – XVI wiek
419		32-90	5	3	punkt osadniczy / XVI – XVII wiek
420	Walenkowo	31-90	1	30	punkt osadniczy / średniowiecze; osada / XV – XVII wiek
421		31-90	2	31	punkt osadniczy / nowożytność
422		31-90	3	32	śląd osadniczy / epoka kamienia; punkt osadniczy / późne średniowiecze
423	Wierzchjedlina	32-89	1	35	osada / nowożytność
424		32-88	2	2	śląd osadniczy / epoka kamienia; ślad osadniczy / wczesne średniowiecze; ślad osadniczy / nowożytność
425	Wojnachy	32-90	1	12	punkt osadniczy / XVI – XVII wiek
426		32-90	2	13	punkt osadniczy / nowożytność
427		32-90	3	14	śląd osadniczy / nowożytność
428		32-90	4	15	śląd osadniczy / neolit
429		32-90	5	16	osada / nowożytność
430		32-90	6	17	punkt osadniczy / nowożytność
431	Woroniany	30-89	2	41	śląd osadniczy / epoka kamienia

Lp	Miejscowość	Obsz. AZP	St. / msc.	St. / obsz.	Rodzaj stanowiska / chronologia
432		30-89	3	40	ślad osadniczy / epoka kamienia, wczesny okres epoki brązu
433		31-89	1	64	ślad osadniczy / epoka kamienia
434	Wysokie Łaski	32-89	1	63	osada / XVI – XVII wiek
435	Zadworzany	30-90	1	8	punkt osadniczy / XVI – XVII wiek
436	Zamczysk	32-89	1	34	punkt osadniczy / późne średniowiecze, nowożytność
437	Zaspicze	31-91	1	39	ślad osadniczy / epoka kamienia; punkt osadniczy / nowożytność (XVI – XVII wiek)
438		31-91	2	40	ślad osadniczy / późne średniowiecze
439		31-91	3	41	punkt osadniczy / XIII – XIV wiek
440		31-91	4	43	punkt osadniczy / XVI – XVII wiek
441		31-91	5	47	punkt osadniczy / XIII – XIV wiek
442	Zwistowszczyzna	32-89	1	51	punkt osadniczy / późne średniowiecze, nowożytność
443		32-89	2	53	osada / nowożytność
444	Żuki	30-89	1	56	punkt osadniczy / epoka kamienia; punkt osadniczy / nowożytność
445		30-89	2	57	ślad osadniczy / epoka kamienia; punkt osadniczy / nowożytność
446		30-89	3	58	osada / nowożytność
447		30-89	4	59	punkt osadniczy / nowożytność

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Zabytkami o najwyższym znaczeniu dla Gminy Sokółka są przede wszystkim obszary i obiekty wpisane do rejestru zabytków, uznane w ten sposób za zabytki o najwyższych wartościach historycznych, artystycznych i naukowych – układ urbanistyczny Sokółki oraz obiekty sakralne znajdujące się na terenie gminy: kościół pw. św. Antoniego Padewskiego w Sokółce, pw. Najświętszego Serca Jezusowego w Starej Rozderance, pw. Narodzenia NMP w Kundzinie, cerkiew pw. św. Aleksandra Newskiego w Sokółce i meczet w Bohonikach.

Mają one istotne znaczenie dla krajobrazu kulturowego gminy stanowiąc główne dominanty krajobrazowe, czytelne w panoramach poszczególnych miejscowości.

Kolejną kategorią obiektów istotnych dla zachowania krajobrazu kulturowego gminy Sokółka są cmentarze, stanowiące bardzo ważny ślad dawnej (i w sporym stopniu obecnej) wielokulturowości i wielonarodowości Sokółszczyzny. Należą do nich cmentarze w Sokółce: katolicki, prawosławny z częścią dawnego ewangelickiego oraz żydowski, mizar tatarski w Bohonikach oraz cmentarze katolickie w Starej Rozedrance, Kundzinie i Sokolanach.

Bardzo istotną, choć często marginalizowaną grupą zabytków, mającą podstawowy wpływ na kształt przestrzenny i krajobrazowy miejscowości na terenie gminy jest zabudowa mieszkalna, mieszkalno-gospodarcza i gospodarcza (dwie ostatnie kategorie są szczególnie istotne dla terenów wiejskich). Do tej grupy należą przede wszystkim dwa charakterystyczne typy domów w Sokółce:

- dwu-, trzykondygnacyjne kamienice usytuowane wokół pl. Kościuszki i głównych ulicach wychodzących z rynku: Białostockiej, Grodzieńskiej, Piłsudskiego i ulic wokół Placu Kościuszki [d. Rynek] – np. 1 Maja,
- parterowe drewniane domy, usytuowane kalenicowo w luźnym układzie w pierzejach ulic – szczególnie ul. Białostockiej (w kierunku zachodnim), Grodzieńskiej (w kierunku wschodnim), Ks. Piotra Ściegiennego, Warszawskiej;

a także typowa zabudowa wiejska – wznoszone z drewna, parterowe domy mieszkalne, o dwuspadowych dachach, bardzo często ustawione szczytowo do dróg wiejskich, ze względu na historycznie ukształtowane szerokości działek.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy.

Analiza szans i zagrożeń

Podstawowe założenia analizy SWOT zostały opracowane w latach 50. i 60. XX wieku przez naukowców i konsultantów biznesowych pracujących w Harvard Business School. W latach 1960–1970 w Stanford Research Institute przeprowadzono badania na zlecenie największych amerykańskich przedsiębiorstw, których celem było wskazanie sposobów poprawy procesów planowania strategicznego i unikania błędów w planowaniu. Efektem tych badań było opracowanie 4 grup czynników decydujących o efektach działań planistycznych:

- czynników dobrych (satisfakcjonujących) w teraźniejszości (*Satisfactory*),
- czynników dobrych (pozytywnych) w przyszłości – szans (*Opportunity*),
- czynników złych w teraźniejszości – błędów (*Fault*),
- czynników złych w przyszłości – zagrożeń (*Threat*).

Pierwotny skrót **SOFT** został następnie zmieniony na **SWOT** – słowo „błąd” (*fault*) zostało w nim zamienione na „słabość” (*weakness*), a „satisfakcjonujący” na „mocną stronę” (*strength*).

Analiza SWOT pozwala na uporządkowanie informacji oraz zdiagnozowanie wybranej sfery (w tym przypadku – polityki publicznej jaką jest ochrona i opieka nad zabytkami) działalności wspólnoty samorządowej. Stanowi istotne wsparcie przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju.

Mocne strony	Słabe strony
• znaczna liczba obiektów zabytkowych, w tym pojedyncze obiekty o znaczeniu regionalnym • wysoka jakość krajobrazu przyrodniczego i kulturowego gminy • zachowane elementy krajobrazu kulturowego w postaci układów ruralistycznych wsi z tradycyjną drewnianą zabudową mieszkalną • atrakcyjne położenie wartościowych kulturowo ośrodków wiejskich, powiązane z wartościami przyrodniczo-krajobrazowymi o znaczeniu lokalnym i ponadlokalnym • duży potencjał dla rozwoju funkcji turystycznych w oparciu o wartości dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz wysokie walory krajobrazowe i klimatyczne	• niedostateczny stan techniczny sporej liczby budynków zabytkowych (głównie mieszkalnych) – brak bieżących remontów i prac konserwatorskich • niedostateczne zasoby własne i trudny dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania opieki nad zabytkami (remonty obiektów zabytkowych) dla prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych • degradacja historycznych układów przestrzennych wsi, związana głównie z procesem porzucenia tradycyjnej zabudowy i zastępowaniem jej przez obce formy architektoniczne • niewystarczająca skala działań promocyjnych w zakresie dziedzictwa kulturowego oraz walorów krajobrazowych i turystycznych gminy – zbyt mała wiedza turystów o walorach kulturowych i krajobrazowych gminy • niska świadomość społeczna lokalnych walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego / niewystarczające zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego
Szanse	Zagrożenia
• aktywne pozyskiwanie środków zewnętrznych – krajowych i funduszy Unii Europejskiej na przedsięwzięcia związane z zabytkami, w tym edukacją o zabytkach i promocją zabytków • rozwój funkcji turystycznych i krajoznawczych w oparciu o obiekty zabytkowe i walory krajobrazowe	• „peryferyjne” położenie gminy w stosunku do dużych ośrodków miejskich Podlasia • brak funduszy na właściwe utrzymanie i konserwację zabytków

• popularyzacja wiedzy o walorach kulturowych gminy wśród społeczności lokalnej i potencjalnych turystów • rozwój i wspieranie inicjatyw zmierzających do poprawy stanu zachowania obiektów zabytkowych • wzrost zaangażowania lokalnej społeczności w opiekę nad zabytkami / wzrost świadomości oraz poszanowanie obiektów budownictwa wiejskiego jako ważnego elementu krajobrazu kulturowego • wspieranie aktywności organizacji pozarządowych działających na rzecz dziedzictwa kulturowego • podejmowanie działań na rzecz włączenia dziedzictwa kulturowego w budowanie tożsamości społeczności lokalnej • wprowadzanie nowoczesnych systemów informacji turystycznej w celu promocji dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego	• pogarszanie stanu zachowania obiektów zabytkowych w przypadku braku bieżących prac remontowych i konserwatorskich • zanikanie tradycyjnej zabudowy (drewnianej) i zastępowanie jej lub uzupełnianie nowymi obiektami o obcych dla regionu formach architektonicznych • budowa nowych elementów, „obcych” w krajobrazie kulturowym miasta, np. maszty i stacje bazowe telefonii komórkowej, obiekty handlowe wielkopowierzchniowe, nośniki reklamowe itp. • brak społecznego zrozumienia i szacunku dla walorów środowiska kulturowego
---	--

Wnioski

Gmina Sokółka dysponuje bogatym zasobem dziedzictwa kulturowego. Mocne strony tego zasobu to przede wszystkim zabytkowe ośrodki wiejskie, w większości o zachowanych, charakterystycznych ulicowych układach przestrzennych, położone w atrakcyjnym krajobrazowo i przyrodniczo otoczeniu.

Mocną stroną gminy jest niewątpliwie bardzo dobrze zachowany krajobraz przyrodniczo-kulturowy. Gmina dysponuje w związku z tym istotnymi walorami stanowiącymi atrakcje turystyczne, które predestynują gminę do oferowania aktywnych form wypoczynku i rekreacji oraz rozwoju turystyki również w oparciu o zasób dziedzictwa kulturowego.

Potencjał ten osłabiają w dość dużym stopniu czynniki o charakterze społecznym, ekonomicznym oraz niski stopień świadomości oraz wiedzy społeczności lokalnej, dotyczący wartości kulturowych, którymi odznacza się gmina. Szansą dla zachowania i wykorzystania potencjału gminy jest z pewnością otwarcie na współpracę międzyregionalną, możliwość korzystania z funduszy krajowych i unijnych, wzmocnienie infrastruktury okołoturystycznej, oraz promocja gminy i jej walorów krajobrazowych i kulturowych. Działania te powinny być jednak prowadzone w sposób zaplanowany i kontrolowany w oparciu o opracowania specjalistyczne, studia, badania i wykreowane dokumenty strategiczne gminy – w tym Strategię rozwoju turystyki.

7. Założenia programowe

Realizacja *Programu opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Sokółka na lata 2024–2027* będzie się odbywać w oparciu o trzy priorytety (i zawarte w nich kierunki działań i działania):

- I. Ochrona i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego gminy Sokółka;
- II. Zrównoważone wykorzystanie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego gminy Sokółka dla rozwoju turystyki;
- III. Edukacja i promocja – dziedzictwo kulturowe jako podstawa budowania tożsamości i świadomości „małej ojczyzny” – gminy Sokółka.

Przyjęty sposób realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Sokółka, w czteroletniej (2024–2027) perspektywie, ma doprowadzić do:

- wdrożenia konsekwentnej polityki samorządu w sferze ochrony i opieki nad zabytkami, w tym w szczególności w sferze polityki przestrzennej i w odniesieniu do urbanistycznego rozwoju gminy,

- wdrożenia norm prawnych oraz dobrych praktyk w sferze ochrony krajobrazu kulturowego gminy,
- racjonalnego wykorzystania środków finansowych pochodzących z budżetu gminy do prowadzenia lub wspierania prac konserwatorskich przy zabytkach oraz wypracowania polityki pozyskiwania środków (na realizację zadań konserwatorskich i rewitalizacyjnych) na rzecz miasta oraz w ramach partnerstw z innymi podmiotami,
- włączenie lokalnej społeczności w działania na rzecz opieki nad dziedzictwem materialnym i niematerialnym gminy i wspieranie aktywności w tej sferze organizacji społecznych,
- wspieranie działań edukacyjnych, promujących dziedzictwo materialne i niematerialne gminy, stworzenie mechanizmów wspierania w tej sferze aktywności instytucji kultury oraz organizacji społecznych.

7.1. Priorytety, kierunki i działania Programu opieki nad zabytkami Gminy Sokółka na lata 2024–2027

Priorytet I. Ochrona i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego gminy Sokółka			
Kierunek działania 1. Tworzenie warunków prawnych dla właściwej ochrony zabytków i opieki nad zabytkami			
Działanie	Charakterystyka	Przewidywane źródła finansowania	Przewidywany termin realizacji
Działanie 1. Przyjęcie przez Radę Miejską <i>Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Sokółka na lata 2024–2027</i> oraz okresowe monitorowanie jego realizacji.	Rada Miejska Sokółki przyjmie – na mocy uchwały – <i>Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Sokółka</i> . Jest to dokument o charakterze strategicznym, w którym określone zostały kierunki polityki publicznej w sferze ochrony zabytków i opieki nad zabytkami do realizacji przez władze samorządowe Gminy.	środki budżetu Miasta i Gminy Sokółka	2024–2027
Działanie 2. Przyjęcie <i>Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Miasta i Gminy Sokółka</i> .	Na każdej gminie ciąży obowiązek opracowania – zgodnie z treścią art. 88 ust. 2 u.o.z. oraz treścią § 4 ust. 2 <i>Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 sierpnia 2004 roku w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytku na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych</i> ⁷⁰ – Gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego oraz sytuacji kryzysowych. Plan – zgodnie z treścią § 3 ust. 2 winien być sporządzony odpowiednio do przewidywanych i realnych zagrożeń (np. pożar, powódź, ulewa, wichura, katastrofa budowlana, atak terrorystyczny, konflikt zbrojny), zaś zgodnie z treścią § 3 ust. 2 powinien zawierać, w szczególności: 1) informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania; 2) wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i zarządzania ochroną; 3) wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania.	środki budżetu Miasta i Gminy Sokółka	2024 (coroczna aktualizacja)

⁷⁰ Dz.U. z 2004 r. Nr 212 poz. 2153.

	Realizacja tego działania jest szczególnie istotne w obecnych uwarunkowaniach geopolitycznych.		
Działanie 3. Zmiana Uchwały nr L/390/10 Rady Miejskiej Sokółki z dnia 29 kwietnia 2010 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.	Miasto i Gmina Sokółka udziela dotacji celowych przeznaczonych na prace konserwatorskie przy obiektach zabytkowych na podstawie <i>Uchwały nr L/390/10 Rady Miejskiej Sokółki z dnia 29 kwietnia 2010 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.</i> W związku z nowelizacją u.o.z. w 2017 r., wprowadzającą przepis umożliwiający jednostkom samorządu lokalnego udzielanie dotacji na prace konserwatorskie także przy zabytkach ujętych w gminnej ewidencji zabytków – niezbędna jest zmiana obowiązującej uchwały Nr L/390/10 dostosowująca ją do obowiązujących przepisów u.o.z.	środki budżetu Miasta i Gminy Sokółka	2024
Kierunek działania 2. Ochrona krajobrazu kulturowego gminy			
Działanie 1. Coroczne przeznaczanie środków z budżetu Gminy Sokółka na dofinansowywanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	Zgodnie ze zmienioną (Kierunek działania 1, działanie 3) przez Radę Miejską uchwałą w sprawie określenia zasad udzielania dotacji z budżetu Miasta i Gminy Sokółka na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach położonych na terenie gminy Sokółka, w budżetach na kolejne lata zapewniane będą odpowiednie środki na udzielanie dofinansowań do prac konserwatorskich realizowanych na terenie gminy przez właścicieli obiektów zabytkowych.	środki budżetu Miasta i Gminy Sokółka	zadanie stałe
Działanie 2. Kompleksowa weryfikacja zasobów zabytkowych na terenie Gminy Sokółka na potrzeby Gminnej Ewidencji Zabytków.	Gminna Ewidencja Zabytków została ustanowiona Zarządzeniem Nr 432/2021 Burmistrza Sokółki z dnia 31 maja 2021 r. Gminna ewidencja zabytków powinna podlegać okresowej (w cyklu dwuletnim) weryfikacji. W miarę poszerzania stanu wiedzy o obiektach zabytkowych z obszaru gminy Sokółka do gminnej ewidencji zabytków powinny być włączane nowe zabytki. Jednocześnie okresowa ocena stanu zachowania zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków powinna skutkować wyłączeniem z GEZ (za zgodą Podlaskiego WKZ) tych zabytków, które albo uległy nieodwracalnej degradacji albo przekształceń.	środki budżetu Miasta i Gminy Sokółka środki zewnętrzne	2024–2026
Działanie 3. Sporządzenie Studium historyczno-krajobrazowego gminy Sokółka	Nowelizacja ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2023 r. wprowadziła istotne zmiany w sposobie prowadzenia polityki planistycznej gmin. W miejsce dotychczasowego Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego wprowadzony zostaje tzw. plan ogólny gminy. Na gminy nałożony został obowiązek sporządzenia	środki budżetu Miasta i Gminy Sokółka środki pomocowe	2024–2025

	nowych – ogólnych planów zagospodarowania przestrzennego gminy – do końca 2025 r. Aby zachować właściwy poziom dbałości o dziedzictwo kulturowe w nowym akcie prawa miejscowego, gmina winna dysponować kompleksową diagnozą środowiska kulturowego wraz z spójnymi dla obszaru całej gminy wskazaniemi do prowadzenia polityki ochrony dziedzictwa. Odpowiednim narzędziem jest sporządzenie <i>Studium historyczno-krajo-brazowego gminy</i>, zgodnie z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa⁷¹. Po opracowaniu, <i>Studium</i> będzie stanowić ważne wsparcie przy określaniu zapisów związanych z problematyką konserwatorską w dokumentach planistycznych gminy (a także w innych dokumentach strategicznych przyjmowanych przez gminę), a także wsparcie przy ewentualnych planach inwestycyjnych (np. lokalizacja elektrowni wiatrowych, stacji bazowych telefonii komórkowej itp.).		
Działanie 4. Inwentaryzacja i wdrożenie programu prac konserwatorskich kapliczek przydrożnych	Na terenie gminy Sokółka znajduje się kilkadziesiąt kapliczek o zróżnicowanych formach i czasu powstania. Usytuowane są one zasadniczo przy drogach ale część znajduje się na terenach kościelnych (np. wokół kościoła w Starej Rozedrance), a nawet na miedzach śródpolnych – kapliczka słupowa w Poniatowiczach. Kapliczki są obecne od wieków w rodzimej tradycji kulturowej i stanowią integralny element krajo-brazu kulturowego. W związku z tym niezbędne jest podjęcie działań zmierzających do ich zinwentaryzowania (zadanie może być realizowane np. przez Sokólski Ośrodek Kultury); w kolejnym etapie należy określić niezbędne potrzeby konserwatorskie i podjąć realizację tych prac przy wykorzystaniu zewnętrznych źródeł finansowania.	środki budżetu Miasta i Gminy Sokółka dotacje zewnętrzne	2024–2026
Priorytet II. Zrównoważone wykorzystanie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego gminy Sokółka dla rozwoju turystyki			
Kierunek działania 1. Dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe źródłem rozwoju turystyki			
Działanie	Charakterystyka	Przewidywane źródła finansowania	Przewidywany termin realizacji
Działanie 1. Opracowanie i przyjęcie Programu rozwoju turystyki gminy Sokółka do 2030 r.	Postulaty turystycznego wykorzystania potencjału dziedzictwa kulturowego Sokółki i jej okolic znajdują się praktycznie w każdym przyjętym przez władze samorządowe dokumencie strategicznym. Są one jednak rozproszone i nieskonkretyzowane, w związku z tym szansa na ich realizację – w aktualnym stanie formalno-prawnym – jest niewielka. Opracowanie i przyjęcie Programu rozwoju turystyki gminy Sokółka do 2030 r. (przy szerokim	środki budżetu Miasta i Gminy Sokółka	2024–2026

⁷¹ https://samorząd.nid.pl/baza_wiedzy/studium-ochrony-wartosci-kulturowych/

	udziale społeczności lokalnej i podmiotów gospodarczych) doprowadzi do skoordynowania wszelkich działań w tej sferze, w szczególności do właściwego wykorzystania dziedzictwa kulturowego dla rozwoju turystyki. W Programie – mającym charakter strategii – należy sformułować priorytety, kierunki działań i konkretne zadania do realizacji, wykorzystując już istniejące projekty krajowe, regionalne i lokalne oraz kreując własne.		
Kierunek działania 2. Wykorzystanie wartości dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego do kreowania projektów turystyki kulturowej			
Działanie 1. Analiza możliwości utworzenia szlaków turystycznych pieszo-rowerowych łączących walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe.	Ważnym potencjałem dla rozwoju ruchu turystycznego na obszarze gminy Sokółka jest jej środowisko przyrodnicze i krajobraz przyrodniczo-kulturowy. Nie są one jednak wykorzystane w sposób efektywny. Dla rozpoznania możliwości utworzenia szlaków turystycznych łączących walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe należy przeprowadzić odpowiednią analizę i opracować dokumentację, w ramach której zaprojektowane zostaną oznakowania tras turystycznych, miejsca przystankowe (mała architektura), formy informacji przestrzennej, materiały promocyjne i informacyjne.	środki budżetu Miasta i Gminy Sokółka środki pomocowe UE	2024–2025
Działanie 2. Organizacja w terenie wyznaczonych tras turystycznych.	W oparciu o dokumentację opracowaną zgodnie z kierunkiem działania 2.1., powinien zostać opracowany harmonogram i preliminarz kosztów dla wskazanych działań. W kolejnym etapie niezbędne będzie określenie możliwych źródeł pozyskania środków finansowych na realizację (przede wszystkim środki pomocowe) i zrealizowanie prac terenowych – oznakowania tras, wykonania małej architektury, działań informacyjnych i promocyjnych.	środki budżetu Miasta i Gminy Sokółka środki pomocowe UE	2026–2027
Priorytet III. Edukacja i promocja – dziedzictwo kulturowe jako podstawa budowania tożsamości i świadomości „małej ojczyzny” – gminy Sokółka			
Kierunek działania 1. Działania edukacyjne i promocyjne w zakresie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego gminy Sokółka			
Działanie	Charakterystyka	Przewidywane źródła finansowania	Przewidywany termin realizacji
Działanie 1. Kreowanie i wspieranie programów edukacyjnych kierowanych do użytkowników i właścicieli obiektów zabytkowych w zakresie stosowania zasad konserwatorskich.	Podjęmowanie działań na rzecz tworzenia i realizowania programów edukacyjnych i szkoleniowych kierowanych do właścicieli obiektów zabytkowych (wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w gminnej ewidencji zabytków) obejmujących różnorodne aspekty opieki nad zabytkami – konserwacji zabytku, zarządzania zabytkiem, finansowania konserwacji i eksploatacji zabytku.	środki budżetu Miasta i Gminy Sokółka środki pomocowe UE	działanie stałe

	W szkoleniach należy wykorzystać istniejące materiały – dostępne na stronie internetowej Narodowego Instytutu Dziedzictwa, takie jak np.: <i>Dziedzictwo obok Mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach</i> ⁷² , <i>Piękne, polskie, drewniane – film</i> ⁷³ , a także podjąć działania (we współpracy z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków) nad opracowaniem poradnika dla właścicieli obiektów zabytkowych.		
Działanie 2. Program wsparcia dla zawodów unikalnych i ginących – ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Sokółka.	Wiele z dawnych zawodów jest zawodami zanikającymi / ginącymi. Dla zachowania i kultywowania niematerialnego dziedzictwa miejskiego niezwykle ważne jest utrzymanie dawnych zawodów, które w wielu miejscach zaczynają przeżywać swoisty renesans (ze względu na ekologiczne podejście do życia codziennego i modę na naprawianie a nie wyrzucanie / zastępowanie nowym produktem). Konieczne jest opracowanie i prowadzenie: • kampanii informacyjno-promocyjnej dla zainteresowanych prowadzeniem działalności w ramach branży chronionej, zanikającej lub preferowanej, • działań szkoleniowych i edukacyjnych (warsztaty dawnych zawodów) – w tym przy wykorzystaniu środków MKiDN w ramach programu <i>Kultura ludowa i tradycyjna</i> – „starzy” mistrzowie przekazują swoją wiedzę młodym adeptom.	środki budżetu Miasta i Gminy Sokółka	działanie stałe / cykliczne
Działanie 3. Organizacja corocznego konkursu Burmistrza Sokółki na najlepiej zadbane zabytek na terenie gminy.	Na terenie Miasta i Gminy Sokółka znajduje się ponad 300 obiektów zabytkowych objętych wpisem do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Są one poddawane różnym pracom remontowym i konserwatorskim. Ze względu na trudny dostęp do funduszy zewnętrznych najczęściej realizowane są one ze środków własnych właścicieli obiektów. Niezbędne jest więc podjęcie działań dla szerokiego promowania najlepiej realizowanych prac konserwatorskich. Jednym z nich będzie organizacja corocznego konkursu Burmistrza Sokółki na najlepiej przeprowadzone prace konserwatorskie / najlepiej zadbane obiekt zabytkowy na terenie gminy z trzema głównymi nagrodami pieniężnymi, a także pamiątkowymi plakietami umieszczanymi na elewacjach nagrodzonych obiektów (wzór plakiet powinien nawiązywać do znaku informacyjnego „Zabytek chroniony prawem”).	środki budżetu Miasta i Gminy Sokółka	działanie stałe / cykliczne

⁷² <http://samorząd.nid.pl/publikacje/dziedzictwo-obok-mnie-poradnik-zarzadzania-dziedzictwem-w-gminach/>

⁷³ <http://samorząd.nid.pl/publikacje/piekne-polskie-drewniane-film/>

Działanie 4. Inicjowanie i organizowanie wydarzeń związanych z propagowaniem i promocją idei ochrony dziedzictwa kulturowego.	Podejmowanie i wspieranie inicjatyw – realizowanych przez gminną instytucję kultury, organizacje pozarządowe i instytucje kościelne – na rzecz corocznej organizacji wydarzeń propagujących i promujących idee ochrony dziedzictwa kulturowego jako przejaw dbałości o tożsamość kulturową miejsca i tożsamość społeczną. Takimi wydarzeniami powinny być – w szczególności – wydarzenia o zasięgu międzynarodowym, takie jak: Europejskie Dni Dziedzictwa (wrzesień) i Międzynarodowy Dzień Ochrony Zabytków (kwiecień). Organizacja tych wydarzeń, ich szeroka promocja i szeroki udział społeczności będzie jednym z ważnych projektów edukacyjnych na rzecz ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego realizowanych na obszarze gminy.	środki budżetu Miasta i Gminy Sokółka	działanie stałe
Działanie 5. Inicjowanie i wspieranie projektów / zajęć edukacyjnych związanych z ochroną i upowszechnianiem wiedzy o lokalnym dziedzictwie kulturowym.	Wspieranie działań – podejmowanych przez gminną instytucję kultury we współpracy ze szkołami, organizacjami pozarządowymi i instytucjami kościelnymi – na rzecz tworzenia, propagowania i realizowania projektów edukacyjnych dotyczących lokalnego dziedzictwa kulturowego, jego przejawów, wartości i znaczenia dla rozwoju i tożsamości społeczności lokalnych: • realizacja w przedszkolach i szkołach programów związanych z ochroną lokalnego dziedzictwa kulturowego (organizowanie i wspieranie zajęć); • organizacja i wspieranie konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych, szczególnie realizowanych w przestrzeniach publicznych; • organizacja pikników rodzinnych i innych form aktywności rodzinnej w ramach wydarzeń związanych z lokalną historią, ważnymi postaciami gminy Sokółka; • organizacja i pomoc przy realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych związanych z dziedzictwem kulturowym. W projektach można wykorzystywać materiały dostępne na stronie internetowej Narodowego Instytutu Dziedzictwa, np. <i>Projektuj z dziećmi. Edukacja kulturowa w praktyce</i>⁷⁴.	środki budżetu Miasta i Gminy Sokółka środki pomocowe sponsoring środki prywatne	działanie stałe
Kierunek działania 2. Promocja materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego gminy Sokółka			
Działanie 1. Promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze konserwacji obiektów zabytkowych.	Podejmowanie działań szkoleniowych i promocyjnych – we współpracy z Podlaskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i Pracownią Terenową Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Białymstoku (w tym np. publikacja materiałów informacyjnych)	środki budżetu Miasta i Gminy Sokółka	2024–2027

⁷⁴ <http://samorząd.nid.pl/publikacje/projektuj-z-dziecmi-edukacja-kulturowa-w-praktyce/>

	prezentujących przykłady właściwych działań konserwatorskich realizowanych w obiektach zabytkowych (wskazanie sposobów prawidłowego prowadzenia prac remontowych w zabytkach, stosowanie właściwych materiałów itp.). W działaniach można wykorzystywać opracowania i materiały przygotowywane przez Narodowy Instytut Dziedzictwa.		
Działanie 2. Podjęcie inicjatywy wpisania „tradycji kulturowej Tatarów Polskich” na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa.	Polska ratyfikowała Konwencję UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r. Zgodnie z konwencją Państwo-Strona ma obowiązek inwentaryzacji przejawów dziedzictwa niematerialnego na własnych terytoriach zgodnie z zaleceniami i standardami konwencji. Realizacją tego wymogu jest Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego – ma ona charakter informacyjny, dokumentując żywe niematerialne dziedzictwo naszego kraju. Środowiska (organizacje pozarządowe, etniczne, instytucje kultury) związane z praktykowaniem tradycji, zwyczajów, obyczajów, wykonywaniem tradycyjnego rzemiosła i rękodzieła, kultywujące pamięć historyczną, przechowujące wiedzę tradycyjną i wierzenia, zajmujące się tradycjami muzycznymi, widowiskowymi, językowymi i wszelkimi innymi przejawami mającej źródło w tradycji działalności człowieka mogą zgłaszać te zjawiska do wpisu na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Tatarzy Polscy od wieków związani z Sokólszczyzną kultywujący swój język, tradycje kulturowe i religijne, zwyczaje, obrzędy itd., są znakomitym przykładem żywego dziedzictwa niematerialnego, którego wartość bezsprzecznie predestynuje je do wpisania na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa. W realizację zadania powinien zostać zaangażowany Związek Tatarów Rzeczypospolitej Polskiej z siedzibą w Bohonikach przy wsparciu organizacyjnym Sokólskiego Ośrodka Kultury.	środki budżetu Miasta i Gminy Sokółka	2024–2027
Działanie 3. Umieszczenie na zabytkach wpisanych do rejestru zabytków znaku informacyjnego „Zabytek chroniony prawem”.	Starosta Powiatu Sokólskiego, na podstawie przepisu art. 12 ust. 1 u.o.z. może umieścić znaki informacyjne „Zabytek chroniony prawem” na obiektach wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości⁷⁵. W związku z tym, że obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków z terenu Miasta i Gminy Sokółka		2024

⁷⁵ Wzór znaku został określony w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków – Dz.U. z 2004 r. Nr 30 poz. 259.

	nie mają takich oznaczeń, Burmistrz Sokółki wystąpi z wnioskiem do Starosty Powiatu Sokólskiego o umieszczenie znaków informacyjnych „Zabytek chroniony prawem” na wszystkich zabytkach indywidualnie wpisanych do rejestru zabytków oraz na granicach obszarów wpisanych do rejestru zabytków.		
--	---	--	--

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Dla realizacji założeń programowych, określonych w rozdziale VII, przyjmuje się następujące instrumentarium:

- **instrumenty prawne** – realizowane jako kompetencje władz samorządowych wywodzące się z przepisów ustawowych, m.in.: podejmowanie uchwał w sprawie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, podejmowanie uchwał w sprawie ochrony krajobrazu kulturowego, podejmowanie uchwał w sprawie dofinansowywania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków, działania na rzecz ustanawiania na terenie gminy społecznych opiekunów zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych w zakresie związanym z ochroną zabytków, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków, itp.;
- **instrumenty finansowe** – finansowanie prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy obiektach zabytkowych (wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków) będących własnością gminy, udzielanie dotacji na prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków nie stanowiących własności gminy (instytucje kościelne, właściciele prywatni, podmioty gospodarcze, organizacje pozarządowe), aktywne pozyskiwanie środków z innych źródeł na realizację prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy oraz wspieranie innych właścicieli w pozyskiwaniu środków finansowych na prowadzenie prac konserwatorskich przy innych niż gminne obiektach zabytkowych;
- **instrumenty koordynacji** – konsekwentna realizacja projektów, programów i zadań dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w gminnych dokumentach strategicznych i dokumentach planistycznych; ustanowienie ścisłej współpracy w tym zakresie z lokalnymi organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, właścicielami obiektów zabytkowych, instytucjami kościelnymi, a także innymi jednostkami samorządowymi szczebla powiatowego i wojewódzkiego;
- **instrumenty społeczne** – wdrożenie stałego systemu konsultacji społecznych projektów i dokumentów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego; realizacja badań opinii społecznych (np. ankietowych) odnosnie planowanych działań i projektów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, ale także wykorzystaniem go do np. rozwoju turystyki kulturowej; inspirowanie i koordynowanie działań edukacyjne i szkoleniowych dla właścicieli obiektów zabytkowych; rozwijanie współpracy z organizacjami społecznymi i pozarządowymi w zakresie wszelkich działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego;
- **instrumenty kontrolne** – wprowadzenie systemu monitorowania stanu realizacji zapisów dotyczących dziedzictwa kulturowego w strategicznych dokumentach gminnych; systemu monitorowania stanu zachowania dziedzictwa kulturowego gminy; zasady okresowej aktualizacji gminnej ewidencji zabytków wraz z oceną stanu zachowania obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków; sporządzenie raportu z realizacji *Programie Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Sokółka na lata 2024–2027*.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z treścią art. 87 ust. 1 odpowiedzialnym za sporządzenie *Programie Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Sokółka na lata 2024–2027* jest Burmistrz Sokółki. Także do Jego obowiązków należy sporządzanie co dwa lata – na podstawie art. 87 ust. 5 – sprawozdania z realizacji programu opieki nad zabytkami i przedłożenie go do akceptacji Radzie Miejskiej. Sporządzenie sprawozdania pozwoli na ocenę skuteczności realizacji zapisów *Programu*, realizacji wskaźników *Programu*, a także umożliwi sformułowanie i wprowadzenie do *Programu* niezbędnych korekt, zmian lub uzupełnień.

Dla właściwej oceny jakości realizacji *Programie Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Sokółka na lata 2024–2027* zastosowane zostaną następujące wskaźniki:

Priorytet I. Ochrona i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego Gminy Sokółka	
Kierunek działania 1. Tworzenie warunków prawnych dla właściwej ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	
Działanie	Wskaźnik / Opis wskaźnika
Działanie 1. Przyjęcie przez Radę Miejską <i>Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Sokółka na lata 2024–2027</i> oraz okresowe monitorowanie jego realizacji.	• przyjęcie uchwałą RM <i>Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Sokółka na lata 2024–2027</i>, • przedłożenie na koniec 2025 r. przez Burmistrza Sokółki sprawozdania z realizacji Programu
Działanie 2. Przyjęcie <i>Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych Miasta i Gminy Sokółka</i> .	• gmina dysponuje <i>Gminnym planem ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych</i>.
Działanie 3. Zmiana <i>Uchwały nr L/390/10 Rady Miejskiej Sokółki z dnia 29 kwietnia 2010 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków</i>	• gmina dysponuje aktualną <i>Uchwałą w sprawie: zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków</i>
Kierunek działania 2. Ochrona krajobrazu kulturowego gminy	
Działanie 1. Coroczne przeznaczanie środków z budżetu Gminy Sokółka na dofinansowywanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	• wysokość środków przeznaczanych corocznie na dofinansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych i ujętych w gminnej ewidencji zabytków, • liczba obiektów objętych dotacjami
Działanie 2. Kompleksowa weryfikacja zasobów zabytkowych na terenie Gminy Sokółka na potrzeby Gminnej Ewidencji Zabytków.	• gmina dysponuje kompletnym spisem obiektów zabytkowych znajdujących się na jej terenie, • w oparciu o ww. spis sukcesywnie sporządzane są karty ewidencyjne i uzupełniana Gminna Ewidencja Zabytków
Działanie 3. Sporządzenie <i>Studium historyczno-krajobrazowego gminy Sokółka</i>	• gmina dysponuje aktualnym opracowaniem pn. <i>Studium historyczno-krajobrazowe gminy Sokółka</i>
Działanie 4. Inwentaryzacja i wdrożenie programu prac konserwatorskich kapliczek przydrożnych	• gmina dysponuje aktualnym spisem kapliczek znajdujących się na jej terenie • gmina dysponuje kartami ewidencyjnymi kapliczek – wprowadzonymi do GEZ, • gmina dysponuje opracowanym programem prac konserwatorskich kapliczek znajdujących się na jej terenie,

	• gmina sukcesywnie realizuje prace konserwatorskie kapliczek (przy udziale środków zewnętrznych)
Priorytet II. Zrównoważone wykorzystanie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego Gminy Sokółka dla rozwoju turystyki	
Kierunek działania 1. Dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze źródłem rozwoju turystyki	
Działanie	Wskaźnik / Opis wskaźnika
Działanie 1. Opracowanie i przyjęcie <i>Programu rozwoju turystyki gminy Sokółka do 2030 r.</i>	• gmina dysponuje <i>Programem rozwoju turystyki gminy Sokółka do 2030 r.</i>
Kierunek działania 2. Wykorzystanie wartości dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego do kreowania projektów turystyki kulturowej	
Działanie 1. Analiza możliwości utworzenia szlaków turystycznych pieszo-rowerowych łączących walory przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe.	• gmina dysponuje analizą możliwości utworzenia szlaków turystycznych oraz dokumentacją projektową dotyczącą szczegółowych elementów szlaków
Działanie 2. Organizacja w terenie wyznaczonych tras turystycznych.	• na terenie gminy zorganizowane zostały nowe przyrodniczo-kulturowe szlaki turystyczne wraz z niezbędną infrastrukturą, • liczba materiałów informacyjnych i promocyjnych (w tym elektronicznych), • liczba turystów korzystających z nowych szlaków.
Priorytet III. Edukacja i promocja – dziedzictwo kulturowe jako podstawa budowania tożsamości i świadomości „małej ojczyzny” – Gminy Sokółka	
Kierunek działania 1. Działania edukacyjne w zakresie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego Gminy Sokółka	
Działanie	Wskaźnik / Opis wskaźnika
Działanie 1. Kreowanie i wspieranie programów edukacyjnych kierowanych do użytkowników i właścicieli obiektów zabytkowych w zakresie stosowania zasad konserwatorskich.	Wdrożone są stałe szkolenia (cykliczne lub organizowane w zależności od potrzeb) kierowane do właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.
Działanie 2. Program wsparcia dla zawodów unikalnych i ginących – ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Sokółka.	• liczba warsztatów szkoleniowych, • liczba osób objętych programem
Działanie 3. Organizacja corocznego konkursu Burmistrza Sokółki na najlepiej zadbany zabytek na terenie gminy.	Począwszy od 2024 r. corocznie realizowany jest konkurs, w ramach którego wręczane są trzy nagrody finansowe.
Działanie 4. Inicjowanie i organizowanie wydarzeń związanych z propagowaniem i promocją idei ochrony dziedzictwa kulturowego.	Corocznie organizowane są obchody Europejskich Dni Dziedzictwa i Międzynarodowego Dnia Ochrony Zabytków.
Działanie 5. Inicjowanie i wspieranie projektów / zajęć edukacyjnych związanych z ochroną i upowszechnianiem wiedzy o lokalnym dziedzictwie kulturowym.	Realizowane są projekty edukacyjne przez gminną instytucję kultury we współpracy ze szkołami, organizacjami pozarządowymi i instytucjami kościelnymi.
Kierunek działania 2. Działania promujące materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowego Gminy Sokółka	
Działanie 1. Promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze konserwacji obiektów zabytkowych.	• liczba spotkań szkoleniowych i promocyjnych, • liczba opublikowanych materiałów informacyjnych

Działanie 2. Podjęcie inicjatywy wpisania „tradycji kulturowej Tatarów Polskich” na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa.	• gmina dysponuje opracowanym wnioskiem o wpisanie „tradycji kulturowej Tatarów Polskich” na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa, • opracowany wniosek został złożony w Narodowym Instytucie Dziedzictwa.
Działanie 3. Umieszczenie na zabytkach wpisanych do rejestru zabytków znaku informacyjnego „Zabytek chroniony prawem”.	Zgodnie z przepisami, wszystkie obiekty i obszary wpisane do rejestru zabytków na terenie Gminy Sokółka są oznaczone znakiem informacyjnym „Zabytek chroniony prawem”.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Bezpośrednim źródłem finansowania zadań zapisanych w *Programie Opieki nad Zabytkami Miast i Gminy Sokółka na lata 2024–2027* jest budżet Gminy Sokółka. Jednak znaczna część zadań zapisanych w *Programie Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Sokółka na lata 2024–2027* może być finansowana z innych źródeł – np. poprzez pozyskiwanie dotacji ze środków publicznych, będących w dyspozycji:

- **Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego** w ramach Programów Ministra⁷⁶ takich jak:
 - ✓ *Ochrona zabytków*, którego celem jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane przez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne;
 - ✓ *Kolekcje muzealne*, którego celem jest wspieranie działalności muzeów poprzez tworzenie oraz systematyczne wzbogacanie zbiorów i kolekcji o randze narodowej i regionalnej;
 - ✓ *Wspieranie działań muzealnych*;
 - ✓ *Kultura ludowa i tradycyjna*;
 - ✓ *Ochrona zabytków archeologicznych*;
 - ✓ *Wspieranie samorządowych instytucji kultury* – opiekunów miejsc pamięci;
 - ✓ *Wspieranie opieki nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami w kraju*;
 - ✓ „*Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego*”, której celem jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na pokrycie tzw. wkładu własnego dla zadań, które ubiegają się o dofinansowanie w ramach programów europejskich;
 - ✓ inne programy, w których mogą się mieścić cele związane z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego, np. program „Kultura cyfrowa”;
- **Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** – dotacje udzielane są na podstawie przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (rozdz. 7). Szczegółowe zasady ubiegania się o dotację regulują przepisy rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków⁷⁷ oraz zasad opisanych na stronie internetowej Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Białymstoku⁷⁸;

⁷⁶ Szczegółowe informacje – <https://www.gov.pl/web/kultura/programy-i-projekty>

⁷⁷ Dz.U. z 2022 r. poz. 1388.

⁷⁸ <https://wuoz.bialystok.pl/dotacje-pwz/>

- **Funduszu Kościelnego** zarządzanego przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – o wsparcie finansowe na prowadzenie prac konserwatorskich lub budowlanych przy zabytkowych obiektach sakralnych mogą ubiegać się jednostki kościelne⁷⁹;
- **Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego** – w ramach programów pomocowych na lata 2021–2027⁸⁰. Na stronach: www.funduszeuropejskie.gov.pl⁸¹ i www.interreg-central.eu⁸² znaleźć można aktualne informacje na temat europejskich funduszy strukturalnych i działających w ich ramach programów;
- **Narodowego Instytutu Dziedzictwa** – w ramach programów NID, np. *Wspólnie dla Dziedzictwa*⁸³, adresowanego do organizacji pozarządowych, którego celem tworzenie warunków do zrównoważonej ochrony dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego wartości dla rozwoju społecznego obecnych i przyszłych pokoleń.

11. Realizacja i finansowanie przez Miasto i Gminę Sokółka zadań z zakresu ochrony zabytków

Zadania z zakresu ochrony zabytków jakie mogą być realizowane przez samorząd gminny mają swoje źródło w przepisach wielu aktów prawnych wymienionych w cz. 3 niniejszego dokumentu, w szczególności ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i *ustawy o samorządzie gminnym*, gdzie jako jedno z zadań własnych gminy uznano: [...] *sprawy: kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami* (art. 7, ust. 1, pkt 9).

Jedną z form realizacji zadań gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami jest udzielanie dofinansowań na realizowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych. Podstawą tego działania jest przepis art. 81 ust. 1 u.o.z. W związku z nim Rada Miejska Sokółki w dniu 29 kwietnia 2010 r. przyjęła *Uchwałę nr L/390/10 w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków*.

Przepisy uchwały zostały wykorzystane jednak jedynie trzykrotnie w latach 2010–2011:

Zestawienie dofinansowań udzielanych z budżetu Gminy Sokółka przeznaczonych na dofinansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych.

Rok	Obiekt	Zakres prac	Kwota
2010	kościół pw. Św. Antoniego w Sokółce	konserwacja ołtarza	25 000,00
2010	cerkiew prawosławna Św. Aleksandra Newskiego	remont muru przy cmentarzu prawosławnym	25 000,00
2011	cmentarz parafialny Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Antoniego w Sokółce	remont kwater wojennych z 1920 r. na cmentarzu	15 000,00

Miasto i Gmina Sokółka realizowała także projekt związany z działaniami edukacyjnymi i promocyjnymi dziedzictwa kulturowego: *Remont budynku Klubu Wiejskiego z Izbą Regionalną w Janowszczyźnie wraz z zagospodarowaniem terenu* (projekt o wartości 252,4 tys. zł, w tym 165,5 tys. dotacji z UE).

W wyniku realizacji projektu został wyremontowany budynek klubu wiejskiego z izbą regionalną w Janowszczyźnie oraz budynek gospodarczy, zagospodarowany teren wokół budynku oraz zakup wyposażenia.

⁷⁹ Szczegółowe informacje – <https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-kościelny>

⁸⁰ <https://funduszeuopodlaskie.eu/>

⁸¹ Szczegółowe informacje – <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/>

⁸² Szczegółowe informacje – <https://www.interreg-central.eu/>

⁸³ Szczegółowe informacje – <https://nid.pl/dotacje/wspolnie-dla-dziedzictwa/>

Budynek ten od wielu lat nie był remontowany w związku z tym był w złym stanie technicznym. Jednocześnie odbywająca się tam działalność lokalnej społeczności wiejskiej wymusza potrzebę stworzenia centrum kulturalno-turystycznego we wsi Janowszczyzna jako ośrodka licznych imprez plenerowych oraz spotkań o zasięgu lokalnym i regionalnym.

Budynek po remoncie będzie pełnić funkcję turystyczną (zwiedzanie izby regionalnej i miejsce odpoczynku turystów), klubu wiejskiego dla mieszkańców wsi, miejsca organizacji imprez masowych obejmujących zachowanie dziedzictwa kulturowego itp.

UZASADNIENIE

do uchwały w sprawie przyjęcia Programu opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Sokółka na lata 2024 – 2027 .

Gmina, zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, w zakresie zadań własnych realizuje sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Obowiązek sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami nakłada na Gminę art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Podlaski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Białymstoku pismem Nr R.5120.5.2023.EŻ z dnia 21.10.2024 r. pozytywnie zaopiniował Program opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Sokółka na lata 2024 – 2027.

Przyjęcie niniejszego programu nie tylko zachęci do działań ochronnych i edukacyjnych, ale także pozwoli właściwie zadbać o obiekty wymagające opieki. Z powyższych względów przyjęcie przedmiotowej uchwały uważa się za zasadne.

Zgodnie z treścią art. 87 ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Program opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Sokółka na lata 2024 -2027 podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Podlaskiego.